

קצור לספר

שְׁעֵי תְּשׁוּבָה

לְחֶסֶד רַבֵּנוּ יוֹנָה
גִּירוֹנְדִי זצ"ל

מִהֲדוּרָה חֲדָשָׁה

מְרַחֶבֶת וּמְנַקֶּדֶת

קצור לְסֵפֶר
שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

לְחֹסֶיד רַבֵּנוּ יוֹנָה גִּירוֹנְדִּי זצ"ל

פּוֹתַח שְׁעָרִים לְדוֹפְקֵי בְּתֻשׁוּבָה, לְרַפָּא הַנֶּפְשׁוֹת
מִמְשׁוּבָה. וְיוֹרֵה חֲטָאִים בְּדַרְךְ, לְהַכְנִיעַ וּלְהַשְׁפִּיל
בְּרָךְ. לְשׁוּב לַה' אֱלֹהֵינוּ, הַסּוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹ. הַחוֹתֵר
חֲתִירָה תַּחַת כָּסֶא כְבוֹדוֹ, לְקַבֵּל תְּשׁוּבַת עַם
מְרַעִיתוֹ וְצֶאן יִדּוֹ.

חֲדָשׁ הַרְחָמִים וְהַסְּלִיחוֹת תִּשְׁע"ה

בכל עניני הקונטרס

שמואל הריס
0527657883

דוד נתן גלר
0548437556

©

כל הזכויות שמורות למו"ל

0548527901

מכתב ברכה מהגאון רבי ישראל גנס שליט"א

הרב ישראל גנס

רח' פנים מאירות 2

קרית מטרסדורף, ירושלים 94423

בס"ד.....סניף תשע"ה.....

הנה ראיתי את הספר "קיצור שערי תשובה" שתועלתו מרובה לחזרה ולשינון של הספר הקדוש "שערי תשובה". כמובן שעיקר הוא ללמוד בספר של רבינו יונה בעל ה"שערי תשובה", אך עם זאת יש בהו"ל זו תועלת רבה כאמור.

ולא נצרכה אלא לברכה להני תרי צנתרא דדהבא הרה"ג ר' דוד נתן גלר שליט"א והרה"ג ר' שמואל הריס שליט"א שיגעו וטרחו עד שהוציאו דבר מתוקן מתחת ידם; שיזכו להוסיף תת תנובה לזכות הרבים.

ישראל גנס

מודעה רבה

אין קנטרס זה מהוה תחליף ללמוד בספר
שערי תשובה אלא לתועלת החזרה והשנון.
לא נעשו שנויים מן הנסח המקורי (עפ"י
מהדורת מכון שפתי חכמים, ב"ב תש"ן) מלבד אי
אלו מקומות שבהן השנוי הכרח.
ויהי רצון שתתקנה הדעת.

הננו לקבוע ברכה לידידינו ברוך הכשרון
הרב ר' יהודה ברויאר שליט"א שסייע בהגהת
קונטרס זה, זכות רבינו תעמוד לו ולב"ב
להתברך בכטו"ס.

מפתח ספר קצור שערי תשובה

שער ראשון - באור מצות התשובה ועקריה.....טו

התשובה היא מטוב ה' יתברך * המאחר לשוב נענש * סיבת איחור
התשובה * המאחר לשוב רבות רעותיו * הזהירות מחטא יחידי *
חומר השונה בחטא * לכתוב חטאיו בספר * כל תשובה מתקבלת *
יתבונן ברעת חטאיו * שלא ישוב לחטוא, ויתחרט שחטא * להרבות
בצער * מדרגת התשובה כגודל היגון * לשבור הלב ולהרבות בבכי
* הפחד מהעונש ומקיצור התשובה * הדאגה שלא יחטא בעתיד
* יתודה על חטאים שבינו למקום בפני בנ"א * יסודות התשובה
* החשש ממיעוט התשובה * החטא חסרון באמונה * הבושה על
חטאיו מפני גדולת ה' * אין תשובה בלעדי ההכנעה * יסתיר מעשיו
הטובים * ההכנעה עיקר התשובה * ההכנעה לתקן נפשו * הגאווה
גורמת לחטא * השפלות היא פתח תקוה לשוב * הנהגת השפלות
* הנהגת הפרישות * התאוה מפרידה בין בנ"א * שבירת התאוה
תציל מחטא * הדרך למצוא חן בעיני ה' * תיקון האבר שחטא בו
* לבדוק אחר חטאיו * הכרת חומר עונש חטאו * חומר העבירות
הקלות * יתודה על עונותיו ולא יכסם * תפילת השב מעוררת
את זכות מצוותיו * התפילה להארת פני ה' * לתקן חטאיו קודם
שמתודה * חסד מציל החוטא מן המות והיסורים * זכירת עונותיו
* להתגבר כשהנסיון קשה * לעורר אחרים בתשובה

שער שני - הדרכים שיתעורר האדם בהן לשוב אל ה'.....לג

מי שאינו שב בזמן שמתסר, אינו מתכפר, ומתעצם עונו * תועלות
היסורים * השמחה ביסורים * מטרת היסורים * תועלת התשובה
ביום המות * חשיבות התשובה בבא ימי הזקנה * מעת שיקבל
עליו תוכחה יצא לאור גדול * חומר המתעלם מן התוכחה * החיוב

לשמוע התוכחה * להכניס אל ליבו מה שלומד במוסרי התורה *
 החיוב להתעסק בדרכי התשובה בעשיית * להיות כל ימיו בתשובה
 * מי שאינו שב קודם מותו נמשל לבהמה * אחרית נפש הרשע
 * העוה"ז לצדיק כדירת עראי * תכלית העולם לעבודתו יתברך *
 תועלות זכירת יום המות * ימהר עסק התשובה ואל ידחה*

שַׁעַר שְׁלִישִׁי- בְּאוֹר חֹמֶר הַמְצֻוֹת וְהַאֲהָרוֹת וְחֻלּוּקֵי הָעֲנָשִׁים.....מז

חשיבות ההכרה בגודל החטא ועונשו * פעמים שדברי סופרים
 חמורים משל תורה * חומר העובר על דברי חכמים * חביבים דברי
 סופרים יותר משל תורה * גודל עוון העובר על דברי חכמים * גודל
 שכר הכובש יצרו במצוות עשה ול"ת * ענין קיום כל המצוות *
 חומר ביטול מצוות עשה * חומר מי שאינו עוסק בבקשת שלום *
 הזהירות במצוות עשה * עון ביטול תורה חמור מכולם * עוון ביטול
 הצדקות, והחובה להתבונן ביראת ה' * ביטול מצוות עשה גדולה
 חמורה יותר * השגת מעלות עליונות בקיום מצות עשה * הנכללים
 בארור שבתורה * מעלת מצות תפילין מזוזה וציצית ועונש המבטלן
 * קיום המצוה מתוקף גדולת המזהיר * בלאו שניתק לעשה יש
 שעונשם חמור * חומר המלוה בריבית * הזהירות בלאו שאין בו
 מעשה * זכירת ה' בכל עת * חומר השוכח תלמודו * לא יתלה
 הצלחותיו בעצמו * לא ירפה ידי ברוחניות בחסרון הגשמיות *
 להיות בטוח בה' * להאמין שלא ינזק ממשפט צדק * בגנות הגאווה
 * להיות נדיב וטוב עין * להיות רחום ולא אכזר * שלא לחוס על
 מחטיאי הרבים * איסור נקימה במעשה ונטירה בלב * עקירת מדת
 השנאה * הזהירות מטומאת קרי * איסור הרהור עברה * איסור
 קבלת לשה"ר * איסור לחמוד ממון הזולת * לומר דברי תורה
 ולהתפלל בקדושה ובנקיות * חומר הנשבע או הגורם לאחרים

להשבע * איסור לקלל איש ישראל או עצמו בשם * איסור הוראה
 בשכרות * איסור אונאת דברים * שלא לחזק ידי עוברי עבירה *
 שלא להתחבר לרשע * הזהירות בהוראה ובעצה * איסור רכילות *
 איסור הזכרת ע"ז * שלא לחון הנכרי * הזהירות ממחלוקת * חובת
 החזקת המחלוקת נגד הרשעים * האיסור לרדות באדם מישראל *
 הזהירות בהזכרת שם שמים * הזהירות בכבוד ת"ח * חומר חטאי
 הלשון * חטאים שבראיה * חטאים שבשמיעה * בחובת הצדקה
 וההלואה לעני * איסור עיכוב חוב והלנת שכר * איסור הלנת מת
 * החובה לדאוג לממון חברו * חובת האחריות על הכלל * חומר
 העונש בנודר ואינו משלם * חובת המוכיחים לחפש מכשולות
 העם ולהזהירם * איסור אכילת דם * חומר המרים יד * איסור
 השחתת הזקן והפאות * להישמר משעטנז * להיזהר מן הערוה
 * להיזהר מלהכשיל אחרים בחטא * להיזהר מן הכעס ומלהשחית
 ממונו וגופו * מצות ערלה כלאים וכרם רבעי * איסור גיד הנשה *
 איסור גניבה * איסור ניחוש * לא לשקר במשקל * שלא לדחוק
 הלוח * איסור ריבית * איסור הטלת מום בבכור * איסור כלאי
 בהמה * איסור השתחוויה * איסור לשקץ הנפש * איסור ביאה
 בפנויה * זהירות בתורת השחיטה * איסור לקיחת שוחד * היתר
 מלאכת אוכל נפש ביו"ט * איסור לא ילבש * הזהירות ממכשול
 בבית * דין קדושת בכור * איסור מחיקת שם ה' * שלא לילך
 בדרכי האמורי * איסור חדש * ההבדל בין מיתה בידי שמים לכרת
 * אכילות המחייבות מיתה * עונש המענה יתום ואלמנה * חומר
 גזול העני * גזל עון מוציא שם רע * עונש משחית זרעו * זהירות
 ת"ח בהנהגתו * איסור ביזוי כבוד הרב * סיבת הדבר בעולם *
 מהו כרת * ב' כתות בחייבי כריתות * עיכוב גזר דינם של רשעים *
 ההבדל בין כרת למיתה בידי שמים בקיצור שנים * הבא על הנדה
 פוגע בזרעו * חייבי סקילה * חייבי שריפה * חייבי סייף * חייבי
 חנק * תוקף דין ד' מיתות * חומר הבועל ארמית * חרב וחייה רעה

מפני מה * חובת ההוכחה במצות השבת * האופנים שבהם נדרש האדם למסור נפש * בגדר החיוב למסור הנפש * חומר המלבין פני חברו ברבים * המחלל שבת בפרהסיא ה"ה משומד * המשומד ה"ה מחלל ה' ואין לו חלק לעוה"ב * עוד שאין להם חלק לעוה"ב * מיהו המגלה פנים בתורה * חומר המבזה המועדות * חומר המבזה ת"ח * מעלת כבוד ת"ח * המכשולות בכבוד הרשעים * הנכללים ב"כי דבר ה' בזה" * למי אין חלק לעוה"ב * האפיקורס והנכללים עמו * מבזה התורה הוא מחלל ה' * מחטיאי הרבים בכלל שונאי ה' * עונש המטיל אימה על הציבור * עונש המטיל אימה מחמת ה' פנים * הפורש מדרכי ציבור בזה דבר ה' * מי שאינו דואג מחטאו ה"ה עוזב ה' * תשובה מועילה אף לד' כיתות * חומר ד' כיתות * מהות הלץ גאווה ורוע או רוב השלוח והתענוג * הלועג למעשי בנ"א היא מדה שאין לה תקוה * הבטלה מביאה לידי אבדון * עונש הלץ ביסורים * ה' שונא אף שקר שאינו מזיק, וכ"ש שמסובב נזק * חומר המשקר להשיג טובה כשמפסיד לאחר * המשנה בספור דברים, ואופני ההיתר בשקר * המשלה חברו * המבטיח ואינו מקיים * הגונב דעת הבריות * גנות המשתבח במה שאינו * חומר ההרגל לשקר * המחניף לחברו גורם לו לחטוא * האיסור להחניף אף במקום סכנה * המחניף לרשע גורם מכשולות רבים * המשבח רשע ה"ה משחיתו * המתחבר לרשע כמותו יחשב * רוע מנשא השפל מחמת שהוא קרובו * חובת המחאה בקרוביו ובבני עירו * היושב בחברת מרעים ושותק מראה שהוא כמותם * היתר כיבוד הרשע רק באופן שחושש שיזיקנו * המספר לשוה"ר ככופר בעיקר * שקול לשה"ר כג' עבירות * בעל הלשון שונה באיוולתו * ההרגל מונע תשובה * בעל הלשון חטאו נקל בעיניו * חטא בעל הלשון במעשה * תשובת בעל הלשון קשה * בעל הלשון סופו שידבר נגד ה' * התורה מחסום ללשה"ר * ב' מידות במקבל לשה"ר * איסור הטיית אוזן ללשה"ר * שלא להאמין ללשה"ר * איסור לשה"ר בדבר

אמת * לימוד זכות על החוטא * עלילות המספר לשה"ר * האויל
מחפש מומין, והישר מחפש הטוב * ההיתר לספר בגנות הרשעים
ולדונם לכף חובה * אין להעיד חנם קודם תוכחה * אופן ההיתר
להעיד עדות יחיד * איסור קבלת רכילות וגודל נזקה * ההיתר לחוש
לדברי הרכיל * איסור לגלות סוד * גדרי אבק לשה"ר * הזהירות
בסיפור גנאי שלא ישמע כדבר איסור * רוע נבלות הפה למדבר
ולשומע * הזהירות מדיבור מגונה * הנרגן מפריד ריע וגורם לחטא .

שַׁעַר רְבִיעִי- בְּחִלּוּקֵי הַכִּפָּרָה קיג

כחולי הגוף כן חולי הנפש * אין כפרה בלא תשובה ויסורים * כפרת
חלול ה' במיתה או בקדוש ה' * בחילוקי החטא והכפרה * קריאת
פרשת קרבן העולה חלף הקרבנו * מעלת הציפיה ליוה"כ ואכילה
בתשיעי * החסד בגוף ובממון ולימוד התורה מצילין מהיסורים
* מרירות הלב וצידוק הדין חלף היסורים * יסורי הצדיקים ה"ה
יסורים של אהבה * הדאגה והפחד הם מעיקרי התשובה * עסק
התורה רפואה * בכרת ומיתות בי"ד יסורים ממרקים * בעבירות
שב"א לחברו הוידוי אחר הריצוי * המקניט חברו, מהעבירות
החמורות * הוידוי קודם המיתה מכפר * מה דאין להתודות על
חטאים ישנים * בסדר הוידוי

שער א

**בְּאוֹר מְצוֹת
הַתְּשׁוּבָה וְעֶקְרִיהָ**

שער ראשון

באור מצות התשובה ועקריה

א. מן הטובות אשר היטיב ה' יתברך עם התשובה היא מטוב בְּרֹאיוֹ, כִּי הֵכִין לָהֶם הַדֶּרֶךְ לַעֲלוֹת מִתּוֹךְ פֶּחַת מַעֲשִׂיהֶם, וְלִמָּדָם וְהִזְהִירָם לָשׁוּב אֵלָיו כִּי יִחְטְאוּ לוֹ, וְאַף אִם הָרַבּוּ לַפֶּשַׁע וְלַמֶּרֶד, לֹא סָגַר בְּעֵדָם דִּלְתֵי תְּשׁוּבָה. וְהִתְבָּאָר בַּתּוֹרָה כִּי הַתְּשׁוּבָה מְקַבֶּלֶת גַּם אִם יָשׁוּב הַחוּטָא מֵרַב צְרוּתָיו, כָּל שָׁכַן אִם יָשׁוּב מִיִּרְאַת ה' וְאַהֲבָתוֹ, וְכִי יַעֲזֹר ה' לְשִׁבְיָם כְּאֲשֶׁר אֵין יָד טֹבָעַם מִשְׁנֶגֶת, וַיַּחֲדֵשׁ בְּקִרְבָּם רוּחַ טְהוֹרָה לְהַשִּׁיג מַעֲלַת אֲהֲבָתוֹ.

ב. דַּע כִּי הַחוּטָא אֲשֶׁר מִתְאַחַר לָשׁוּב הַמֵּאחֵר לְשׁוּב מִחֲטָאתוֹ, יִכְבֹּד עָלָיו מְאֹד עֲנָשׁוֹ בְּכָל יוֹם, כִּי הוּא יוֹדֵעַ כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף עָלָיו, וַיֵּשׁ לוֹ מְנוּס הַתְּשׁוּבָה, וְהוּא עוֹמֵד בְּמִרְדּוֹ וְרַעְתּוֹ וְלֹא יִגּוֹר מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה, וְאָמְרוּ ז"ל עַל הָעֲנִיָּן הַזֶּה בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת, מָשַׁל לָכֵת שֶׁל לִסְטִים שֶׁחִבְשָׁן הַמֶּלֶךְ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְחִתְּרוֹ מִחֲתָרָת, פָּרְצוּ וַיַּעֲבְרוּ וַנִּשְׁאָר אֶחָד מֵהֶם, בָּא שׁוֹר בֵּית הַסֵּהָר וְרָאָה מִחֲתָרָת חֲתוּרָה וְהָאִישׁ עוֹדֵנּוּ עֲצוּר, וַיֵּף אוֹתוֹ בְּמִטְהוֹ, אָמַר

לו קָשָׁה יוֹם הַלַּא הַמַּחֲתֶרֶת חֲתוּרָה לְפָנֶיךָ, וְאִיךָ לֹא מֵהֶרֶץ
לְהַמְלִיט עַל נַפְשֶׁךָ.

סיבת איחור
התשובה ג. לֹא יִמָּצָא אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה זולתי בְּעַמִּי
הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לָהֶם לְמַהֵר
לְהַמְלִיט עַל נַפְשָׁם, וַיֵּשׁ מֵהֶם נִדְחִים מֵעַל ה' יִתְבָּרֵךְ וְלֹא
יֵאֱמִינוּ לַעֲנֹשׁ הַחֲטָא.

המאחר לשוב
רבות רעותיו ד. רָעוֹת הַמֵּתְאַחֵר מִן הַתְּשׁוּבָה רְבוֹת
הֵן, הָאֶחָת כִּי כֹאשֶׁר יֵאָחַר לְשׁוּב, בְּבוֹא
הַחֲטָא לִידּוֹ עוֹד יִפֹּל בְּמוֹקְשׁוֹ כְּנֹפֶל בּוֹ בַּתְּחִלָּה, וַיִּגְדֹּל
עוֹנוֹ הָאַחֲרוֹן מֵאֹד, כִּי לֹאֵל הַתְּמַהֲמָה הִיָּה נֶאֱנַח בְּמִרְיוֹת
לֵב וְרִגְזָה, וְכִשְׁיִפְגְּשֶׁהוּ יֵצְרוּ שְׁנִית וַיִּזְדַּמֵּן הַחֲטָא לִידּוֹ,
יִכְבֹּשׁ יֵצְרוּ כִּי יִזְכֹּר כּוֹס הַמִּרְיוֹת שֶׁעֲבָרָה עָלָיו, וְלֹא יוֹסִיף
לְשִׁתּוֹתָהּ עוֹד.

ה. הַשְּׁנִית כִּי הַשּׁוֹנֶה בְּחֲטָאוֹ תְּשׁוּבָתוֹ קָשָׁה כִּי נַעֲשֶׂה לוֹ
הַחֲטָא כְּהֵתֵר, וְאֶמְרוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל עַל אִישׁ שֶׁעָבַר עֲבָרָה
וְשָׁנָה בָּהּ, כִּי מִכָּאן וְאֵילָךְ אִם יִחְשַׁב לַעֲבֹר עֲבָרָה וְנֶאֱנַס
וְלֹא עָבַר מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה מִצְטָרֶפֶת לְמַעֲשֶׂה.

הזהירות מחטא
יחידי ו. כָּל אִשֶּׁר אֵינוֹ נִזְהָר מִחֲטָא יָדוּעַ, אֵף אִם
הוּא עוֹן קָל, וְאֵינוֹ מִקְבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְהִשְׁמֵר
מִמֶּנּוּ, אֵף עַל פִּי שֶׁנִּזְהָר מִכָּל עֲבִירוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, קָרְאוּהוּ
חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר לְדַבֵּר אֶחָד, וְאֵת פּוֹשְׁעִים נִמְנָה וְגָדוֹל
עוֹנוֹ מִנָּשָׂא, וּבָזָה כָּבֵד שֶׁבֵר עוֹל אֲדוֹנָיו מֵעָלָיו.

- ז. השוֹנָה עֲבָרָה אַחַת עֶשֶׂר פְּעָמִים, לֹקָה
עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, כְּמִשְׁפָּט הָעוֹבֵר עַל
עֶשֶׂר עֲבִירוֹת חֲלוּקוֹת.
- ח. רְאוּי לְכָל בַּעַל תְּשׁוּבָה לְכַתֵּב בַּמַּגִּלָּה
סֵפֶר הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִכְשַׁל בָּהֶם, וּמִצְוֹת
אֲשֶׁר קִצֵּר בְּקִיּוּמָם, וְלִקְרֹא בּוֹ בְּכָל יוֹם, וּבָזָה לֹא יַעֲשֶׂה
אֲצֻלוֹ הָעֲבִירוֹת כִּהְתֵּר.
- ט. אֲמָנָם לְכָל תְּשׁוּבָה תִּמְצָא סְלִיחָה,
אֲךָ לֹא תִטָּהֵר הַנֶּפֶשׁ טָהוֹר שָׁלֵם לִהְיוֹת
הָעוֹנוֹת כֻּלָּא הֵיוּ, זֹלָתִי כְּאֲשֶׁר יִטָּהֵר הָאָדָם לְבֹו וַיִּכְיֶן כַּחוֹ
כְּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר, אֲכֵן כָּל תְּשׁוּבָה מוֹעִילָה, אֲךָ תְּשׁוּבַת הָאָדָם
הַמַּעֲלָה הִיא בִימֵי בַחֲרוּתָיו בְּעוֹד כַּחוֹ עָלָיו וַיִּתְגַּבֵּר עַל
יָצְרוֹ.

עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה

הָעֶקֶר הָרִאשׁוֹן

- י. הַחֲרָטָה, יִבִּין לִבָּבוֹ כִּי רַע וְמַר עָזְבוֹ אֶת
ה', וַיֵּשִׁיב אֶל לְבֹו כִּי יֵשׁ עֲנֹשׁ וְנֶקֶם וְשָׁלֵם
עַל הָעוֹן, וַיִּתְחַרֵּט עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, וַיֹּאמֶר בְּלִבָּבוֹ מָה
עָשִׂיתִי, אֵיךְ לֹא הָיָה פֶּחַד אֱלֹקִים לִנְגֹד עֵינַי, וְלֹא יִגְוֹרְתִּי
מִתּוֹכָחוֹת עַל עוֹן כִּי רַבִּים מְכַאוּבִּים לָרָשָׁע, וְאֵיךְ לֹא
חִמַּלְתִּי עַל גּוֹפִי וְאֶף הָיִיתִי עַל הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה אֲכֹרִי, אֵיךְ

החלפתי בעולם חולף עולם עומד לעד לעולם, איך
הלכתי אחר יצרי כסוס כפרד אין הבין, ותעיתי מדרך
השכל, ואף שפלטתי מן הבהמה, כי ידע שור קוֹנהוּ ואני לא
ידעתי, והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים, להכירו ליראה
מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו, ואחרי אשר בעבור
זאת נבראתי ויהי בי הפך מזה למא לי חיים.

העקר השני

שלא ישוב לחטא, יא. עזיבת החטא, יעזב דרכיו הרעים
ויתחרט שחטא ויגמור בכל לבבו שלא לשוב בדרך ההוא
עוד, ודע כי מי אשר חטא על דרך מקרה, הנה ראשית
תשובת האיש הזה, החרטה, ישים גזון בלבו על חטאתיו,
ואחר כך יוסיף בכל יום יראת ה' בנפשו, ויתן חתת אלוֹקיו
בלבו בכל עת, עד אשר יהיה נכון לבו בטוח בה', כי אם
יוסיף יעבר בו היצר ויפגשו לא יהיה נפתח לבו עליו.
אך האיש המתניב על דרך לא טובה תמיד, ראשית
תשובתו לעזב דרכו ומחשבתו הרעה, ולהסכים לקים
ולקבל עליו לבל יוסיף לחטא, ואחר כך יתחרט על
עלילותיו הנשחתות ויתודה וישוב אל ה', ולא יהיה טובל
ושרץ בידו, כי עזיבת החטא היא השלכת השרץ, והחרטה
והודוי והתפלה במקום טבילה, והיה כי יבואו יסורים
ומכאובים על הרשע, אשר תמיד כל זממיו להתהלך
באשמו, יוסר בתחלה וישוב ממחשבתו הרעה ויכרית
מעבדיו מידיו.

הַעֲקָר הַשְּׁלִישִׁי

יב. הִיגוֹן, יִשְׁתַּוְּנוּן כְּלִיּוֹתָיו וַיַּחֲשֹׁב כִּמְהָ רַבָּה להרבות
רַעַת מִי שֶׁהִמָּרָה אֶת יוֹצְרוֹ, וְלֹא זָכַר אֲשֶׁר בצער

בְּרָאוּ וַחֲסֵד עָשָׂה עִמּוֹ, וְנוֹצַר נִפְשׁוֹ בְּכָל רָגַע, וַיִּגְדִּיל יְגוֹן
בְּלִבּוֹ וְסַעַר מִתְחַלֵּל בְּרַעֲיוֹנָיו, וַיֵּאָנַח בְּמַרְירוֹת לֵב, כִּי
יִתְכַּן שֶׁהִתְחַרֵּט וַיֵּרַע בְּעֵינָיו עַל חֲטָאָיו אֲשֶׁר חָטָא, אֲךָ לֹא
הַשְּׁלִים חֲקוֹ בָּזָה, כִּי גַם אִם הִפְסֵד דִּינָר אוֹ אִיסָר קִשָּׁה
בְּעֵינֵי הָאָדָם, אִם אֲבָד עֲשָׂרוֹ בְּעִנְיָן רָע וַיֵּצֵא נָקִי מִנְּכֶסֶּי
נִפְשׁוֹ עָלָיו תֵּאָבֵל וַיּוֹתֵר מֵהֶמָּה רָאוּי שֶׁיִּצְטָעַר וַיֵּאָנַח מִי
שֶׁהִמָּרָה אֶת ה' יִתְבָּרַךְ וְהִתְעִיב עָלֵיהָ לִפְנֵיו, וְהַמְשָׁפִיל
אֲשֶׁר נִפְקָחוּ עֵינָיו, יַחֲקוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ וַיָּבֹאוּ
חֲדָרֵי רוּחוֹ.

יג. וּמִדְּרָגוֹת הַתְּשׁוּבָה וּמַעְלוֹתֶיהָ לְפִי גִדּוֹל מדרגת התשובה
הַמַּרְירוֹת וְעֶצֶם הִיגוֹן, עַל כֵּן יִקַּל הָעוֹן כִּפִּי כגודל היגון

אֲשֶׁר תִּכְבֹּד הָאֲנָחָה עָלָיו, כִּי הִיגוֹן יָבֹא מֵאֵת טֹהַר הַנִּשְׁמָה
הַעֲלִיּוֹנָה, וְנִרְצָה בָּזָה יוֹתֵר מִיִּסּוּרֵי הַגּוֹף וּמִכְאוּבִּים.

יד. וְאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה ה' נִגְדָה כָּל תַּאֲוָתִי וְאֲנָחְתִּי
מִמֶּךָ לֹא נִסְתָּרָה פְּרוּשׁ: אֶתָּה יוֹדֵעַ אֲנָחְתִּי כִּי אֵינְנָה עַל
עֲסָקֵי עוֹלָם וְהַדְּבָרִים הַכָּלִים, זוּלָתִי עַל חֲטָאֵי וְעַל קֶצֶר
יָדִי בַּעֲבוּדָתְךָ, וְאָמַר אַחַד מִן הַמַּתְנַפְּלִים בַּחֵין עֲרֹכּוּ,
אֲנָחְתִּי מִפְּחָדְךָ הִרְחִיקָה מִמֶּנִּי הָאֲנָחוֹת, דֹּאגְתִּי מִקֶּצֶר יָדִי
בַּעֲבוּדָתְךָ הִרְחִיקָה הַדֹּאגוֹת.

הַעֲקָר הָרְבִיעִי

טו. **הַצֵּעַר בְּמַעֲשֵׂה, כִּי יִתְכַפֵּר עֵוֹן לִבֵּב** לשבור הלב ולהרבות בבכי
 הַחֲטָאִים בְּמִרְיוֹתוֹ וְאַנְחָתוֹ, בְּשֹׁכֵר אֲשֶׁר
 הֵם שׁוֹכְרִים אוֹתוֹ, וְעוֹן הָעֵינִים יִכְפֹּר בְּדַמְעוֹת, וְכֹפֶר עוֹנָם
 בְּמִדַּת תְּשׁוּבָתָם כְּנֶגֶד מִדַּת מְשׁוּבָתָם, וְהַמָּשָׁל עַל זֶה הוּא
 מִן הַכִּלִּים הַטְּמָאִים אֲשֶׁר אִם נִשְׁכְּרוּ מִטְמָאתָם, נִטְהָרוּ.

הַעֲקָר הַחֲמִישִׁי

טז. **הַדָּאָגָה, כִּי יִדָּאָג וַיִּפְחַד מֵעֲנָשׁ** הפחד מהעונש ומקיצור התשובה
 עוֹנוֹתָיו, כִּי יֵשׁ עוֹנוֹת שֶׁתְּשׁוּבָה תוֹלָה
 כְּפָרָתָם וַיִּסּוּרִים מְמָרְקִים, עוֹד שְׁנִית יִדָּאָג אוֹלִי הוּא מְקַצֵּר
 בַּחוּבַת הַתְּשׁוּבָה, כִּי אֵף אִם בָּכָה הִרְבָּה, אוֹלִי לַעֲמַת זֶה
 הִרְבָּה אֲשָׁמָה, וְאָמַר שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ ע"ה "חֲכָם יֵרָא וְסָר
 מִרַע" פֶּרוּשׁ: הַחֲכָם אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא סָר מִרַע, בְּכָל מֵאֲמָצִי
 כַּחוֹ יֵירָא וַיִּזְחַל, אוֹלִי לֹא כָלָה חֲקוֹ, וְלֹא נִזְהַר כְּדַת מֶה
 לַעֲשׂוֹת.

יז. **וְעוֹד יִדָּאָג בְּעַל תְּשׁוּבָה פֶּן יִתְגַּבֵּר** הדאגה שלא יחטא בעתיד
 עָלָיו יִצְרוּ, וַיּוֹסִיף בְּנִפְשׁוֹ יִרְאֵת ה' יוֹם
 יוֹם, וְתִהְיֶה לוֹ לְמַעוֹז בְּעִבּוֹר עָלָיו מִשְׁבְּרֵי הַיִּצָּר הַמִּתְחַדֵּשׁ
 לַעֲתִים.

יח. **אֵף עַל פִּי שֶׁאֵין לְבַעַל תְּשׁוּבָה** יתודה על חטאים שבינו למקום בפני בנ"א
 לְגִלּוֹת עוֹנוֹת לְבִנֵּי אָדָם, אֲבָל חִבֵּי

להתודות עליהם, כנאמר בירמיה "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי", פרשו חכמינו ז"ל פעמים שהמכסה פשעיו לא יצליח, כמו בעבירות שבין אדם לחברו, אין כפרה עד אשר ישיב הגזלה או יבקש מחילה מאשר הציק לו או הלבין פניו, וכן בעבירות שבין אדם למקום שנעשו בפרהסיא, הרי זה מחלל את השם וחיב להתאונן ולהתאבל עליהם בפני בני אדם, לקדש את השם.

יט. יסודות התשובה שלשה: החרטה, הודוי, יסודות
עזיבת החטא, ואין תשובה פחותה משלשה התשובה
אלו.

כ. ואף על פי שהוא מודה ועוזב, יש עליו החשש ממיעוט
לפחד תמיד אולי לא השלים חק התשובה, התשובה
ויתפלל תמיד אל ה' לעזרו אל התשובה ולהצילו מיצרו,
והאומר בלבד השלמתי חוק תשובתי, ואיננו משתדל
להשיג תמיד מדרגות התשובה, יענש על זה.

העקר הששי

כא. הבושה, הנה החוטא יבוש מאד לעבר החטא חסרון
באמונה עבירות לפני בני אדם, ואיך לא יבוש מן
הבורא יתברך, אין זה כי אם לפי היות ה' יתברך רחוק
מכליותיו.

כב. המדרגה העליונה בזה שיפלים הבושה על חטאיו מפני
האדם על עונותיו, וענין ההכלמה גדולת ה'

ההרגשה בבושה והשתנות זיופניו מלפניו ה' יתברך, ובראות החוטא כי ה' יתברך מעביר על עונו ומאריך לו ואיננו נפרע ממנו למרות חטאיו ועונותיו, יוסיף בושה בלבבו. אמרו רבותינו ז"ל העושה עברה ומתבייש ממנה מוחלים לו על כל עונותיו, וישיג אדם מדרגת הבושה בהתבודד לחשב בגדלת השם, וכמה רבה רעת הממרה את פיו, ובזכרו תמיד כי ה' רואה מעשיו בוחן כליותיו וצופה מחשבותיו.

העקר השביעי

אין תשובה בלעדי כג. הפניעה בכל לב והשפלות, כי ההכנעה המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושפל ונגרע מערכו, על כן יפגע ויהיה שפל בעיניו, ובהכנעה יתרצה האדם אל ה' שנאמר "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח", וההכנעה מעקרי התשובה, כי יתכן אשר שב האדם בכל לבבו והתחרט ועזב דרכו הרעה, אך עודנו רם ללב, ואין תשובתו שלמה בלעדי ההכנעה והשפלות.

יסתיר מעשיו הטובים כד. המדרגה העליונה בהכנעה היא, שיגדיל ויאדיר עבודת ה' ולא יחזיק טובה לעצמו, על כן יפגע ויעבד בהצנע, ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים ויסתירם כפי היכלת.

כה. ענין הכניעה הוא עקר התשובה ההכנעה עיקר
התשובה כמבאר בדברי הנביא "במה אקדם ה' אכף
לאלקי מרום, האקדמנו בעולות, הירצה ה' באלפי אלים,
האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי" פרוש: האם
אקדם את ה' על רב חסדיו בעולות, האתן על רב חטאי
ועצם פשעי להראות כניעתי וכפיפתי, את בכורי, "הגיד
לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט
ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך" פרוש: לקדם את ה'
על רב חסדיו, רצוי לעשות משפט ואהבת חסד, מאשר
הקרבת עולות ומנחות, וכנגד החטאים רצוי לעבד את ה'
בהצנע לכת, מהקרבת הבכור פרי הבטן, כי זה יורה על
כניעתך וכפיפתך כלפיו.

כו. ועוד נתחייב בעל תשובה על הכניעה, ההכנעה לתקן
נפשו מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות
שגורמות לחטא ולפשע.

כז. הגאווה מסבבת כמה עבירות ומגברת הגאווה גורמת
לחטא יצר לב האדם עליו כמו שנאמר "רום
עינים ורחב לב ניר רשעים חטאת" פרוש: דהרשעים
עושים את הגאווה ניר בלבבם וזורעים בו רע מחשבתם,
להצמיח העבירות שהם פרי מחשבותם, ועוד נאמר
"תועבת ה' כל גבה לב", ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו, כי
אין עזר ה' עמו אחרי אשר הוא תועבה.

השפלות היא פתח כח. ועוד חייב בעל תשובה להכניע
תקוה לשב ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו

רבותינו ז"ל והיו שפל רוח בפני כל אדם, וישיג מזה שלא
יכעס ולא יקפיד על חבריו, ויעבר על מדותיו ויזכה מזה
להתכפר על עונותיו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל המעביר על
מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, מזה כנגד מדה, וזה
פתח תקוה נכבד מאד.

העקר השמיני

כט. ההכנעה במעשה, שיתנהג במענה הנהגת
השפלות רך כי זה מדרך השפלות, ולא יתעסק בנוי
המלבושים והתכשיטים, ויהיו תמיד עיניו שחות שנאמר
"ושח עינים יושיע" וסמני הכנעה אלו יזכירוהו להכניע
לבו.

העקר התשיעי

ל. שבירת התאוה הגשמית, ישיב אל לבו הנהגת
הפרישות כי התאוה עוללה לנפשו לחטא, ויעשה
גדר לשמר את דרך התשובה, ויפרש מן התענוגים אפילו
בדברים המתירים, ויתנהג בדרך פרישות, כי כל זמן
שהאדם הולך אחרי התאוה נמשך אחר תולדות החמר,
וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו.

לא. והנה התאוה הנתונה בלב האדם התאוה מפרידה
בין בנ"א שרש כל הפעלות, לכן אם יתקן התאוות

יִכְשְׁרוּ כָּל הַפְּעָלִים, וְכַאֲשֶׁר יִשְׁבֵּר אָדָם תְּאוֹתוֹ גַּם בְּדִבְרִים
הַמְתָּרִים, בְּזֶה תַצְלַח הַנֶּפֶשׁ, כִּי יָרִים הַשֹּׁכֵל יָדוֹ וְגִבֵּר, וּמִי
שֶׁמִּבְקֵשׁ לָלֶכֶת אַחֲרֵי תְאוֹתוֹ וּרְצוֹנוֹ, נִפְרָד מִכָּל חֵבֶר וְעִמִּית,
כִּי תְאוֹת בְּנֵי אָדָם וּמִדּוֹתֵם חִלּוּקוֹת, אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה
כְּרְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה, אָכֵן אִם יֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ הַשֹּׁכֵל, אִזּוֹ יִתְחַבְּרוּ לוֹ
הַחֲבֵרִים וַיְהִיו אוֹהֲבֵיו רַבִּים.

לב. וְעוֹד תּוֹעֵלֶת תִּמְצָא בְּשִׁבְרוֹ הַתְּאוּהָ שְׂבִירַת הַתְּאוּהָ
הַגִּשְׁמִית בְּדִבְרֵי הַמְתָּר, כִּי אִם תִּשְׁאַלְנוּ
תְּאוֹתוֹ עֲבָרָה יֹאמַר בְּלִבּוֹ, הֵן בְּהִתֵּר לֹא אִמְלֵא תְאוֹתַי וְאֵיךְ
אֶשְׁלַח יָדַי בְּאִסּוֹר.

לג. עוֹד תִּמְצָא תּוֹעֵלֶת רַבָּה וְעִצּוּמָה הַדֶּרֶךְ לַמִּצּוֹא חֵן
בְּשִׂבִּירַת הַתְּאוּהָ, כִּי יִגְלֶה בְּזֶה יִשְׁר לְבוֹ
בְּעֵינֵי ה'
וְטוֹב חִפְצוֹ לְתִשׁוּבָה, כִּי הוּא מוֹאֵס הַטֵּבַע אֲשֶׁר גָּרַם לוֹ
הַחֲטָא, וּבְזֶה יִתְרַצֶּה אֵל ה' וַיִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו.

לד. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל מִי שֵׁיִשׁ לוֹ ג' מִדּוֹת הַלָּלוּ, הוּא
מִתְלַמִּידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אַבִּינוּ, עֵין טוֹבָה רוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ
שְׁפֵלָה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחֲרֵי תְאוּהָ הַגִּשְׁמִית גַּם בְּדִבְרִים
הַמְתָּרִים, הוּא בַּעַל נֶפֶשׁ שְׁפֵלָה.

הַעֲקָר הָעֲשִׂירִי

לה. לְהִיטִיב פּוֹעֲלָיו בְּדִבְרֵי אֲשֶׁר זָדָה
עָלָיו, בְּכָל הָאֲבָרִים אֲשֶׁר חָטָא יִשְׁתַּדֵּל
תִּיקוֹן הָאֲבָרִים
שְׁחָטָא בּוֹ

לְקַיֵּם בָּהֶם הַמִּצְוֹת, וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל הַצְּדִיקִים בְּאוֹתוֹ
דָּבָר שְׁחוּטָאִים בּוֹ הֵם מִתְרַצִּים, עוֹד אָמְרוּ, אִם עָשִׂיתָ
חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבִירוֹת עָשָׂה כְּנֶגְדָם חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹת,
רְגֵלִים מִמֶּהֱרֹת לָרוּץ לָרָעָה, יִהְיוּ רָצוֹת לְדַבֵּר מִצְוָה, לְשׁוֹן
שָׁקֵר, אֶמֶת יִהְיֶה חָכוֹ.

הַעֲקָר הָאֶחָד עָשׂוֹר

לבדוק אחר חטאיו לו. חפוש דרכיו, ויעשה כן לשלשה דברים:
הָאֶחָד לְמַעַן יִזְכֹּר כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
חָטָא עֲלֵיהֶם וַיִּתְּוֶה עַל כָּלָם, כִּי הוּדוּי מַעֲקָרֵי הַכִּפָּרָה.
הַשֵּׁנִי לְמַעַן יֵדַע כִּמָּה לוֹ עֲוֹנוֹת וְחַטָּאוֹת, וַיּוֹסִיף וַיִּכְנַע.
הַשְּׁלִישִׁי כְּדִי לַעֲשׂוֹת בָּהֶם גְּדָרִים וּלְהַשְׁמֵר מְאֹד מִמֶּאֱרֹב
הַיָּצֵר, כִּי נִפְשׁוּ עֲלוּלָה בָּהֶם.

הַעֲקָר הַשֵּׁנִים עָשׂוֹר

הכרת חומר עונש חטאו לז. צריה שיחקר וידע ויכיר גדל הענש
לְכָל אֶחָד מֵעֲוֹנוֹתָיו, לְמַעַן יֵדַע גְּדֹל עוֹנוֹ
בְּהִתְדוּדוֹתוֹ, וּלְמַעַן יוֹסִיף לְהִכְנַע, וּלְמַעַן יִפָּחַד מֵעֲוֹנוֹתָיו,
וַיִּמָּרָר בְּבָכֵי תַמְרוּרִים עַל אֲשֶׁר הִכְעִיס, כִּי הַעֲבִירוֹת
הַחֲמוּרוֹת תִּשְׁוֹבָה תוֹלָה כַּפָּרְתָן וַיִּסּוּרִים מִמָּרְקִים.

הַעֲקָר הַשְּׁלִשָּׁה עָשׂוֹר

חומר העבירות הקלות לח. להיות העבירות הקלות חמורות
בְּעֵינָיו בְּאַרְבָּעָה פָּנִים: הָאֶחָד כִּי אֵין

לו להביט לקטנות העברה, אבל יביט לגדלות מי שמוזהיר עליה. השני כי היצר שולט בעברות הקלות, ואולי תהיה זאת סבה להתמיד בהן, ואז יחשבו גם הן כחמורות בהצטרף ענש כל פעם. השלישי כי בהתמדתו בעברה נעשית לו כהתר, ויפרק עולה מעליו, ויחשב כופר ומשמד לדבר אחד. הרביעי כי אם נצחו היצר היום בדבר קטן, ינצחמו מחר בדבר גדול.

לט. ואמר שלמה המלך ע"ה "בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישלם", פרוש: הבז לעבירות קלות יחבל לו כאמור לעיל, והירא מלבטל מצוה כאשר יירא מעברה חמורה, הוא מתעטד אל הגמול השלם, ואמרו רבותינו ז"ל הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, ועוד אמרו שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה, ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה.

העקר הארבעה עשר

מ. הודוי, יש עליו להזכיר עונותיו יתודה על עונותיו ועונות אבותיו, כי היה נענש עליהם באחוז מעשה אבותיו בידו, ומי שהוא מכסה פשעיו ולא יתודה, יגלה ה' על חטאיו, ומי שלא מכסה יכסה ה' את עונו.

העקר החמשה עשר

מא. התפלה, יתפלל אל ה' ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו, ובעת תפילת השב מעוררת את זכות מצוותיו

הַתְּשׁוּבָה יִתְּכַפְּרוּ הָעוֹנוֹת וְתִתְעוֹרֵר זְכוּת הַמִּצְוָה, וַיֵּאִיר
נֶרָה אַחֵר אֲשֶׁר לֹא הִגִּיה אִזְרוּ לִפְנֵי הַתְּשׁוּבָה, כִּי עֲבָרָה
מִכֶּבֶד מִצְוָה, וְעַתָּה יַעִיר כָּל הַצְדָּקוֹת שֶׁעָשָׂה לִפְנֵים.

התפילה להארת **מב. עוד יתפלל אל ה' למחות כעב**
פני ה' פִּשְׁעָיו, שִׁיחַפֵּץ בּוֹ וַיִּרְצֵהוּ וַיַּעֲתֵר לוֹ
כִּי יִתְּכֵן לַהֲיוֹת הָעוֹן נִסְלַח וְנִפְדָּה מִכָּל
יְסוּרִים וּגְזָרָה, אֲךָ אֵין לֵה' חֶפֶץ בּוֹ, וְתֵאוֹת הַצְדִּיקִים מִן
הַהֶצְלָחוֹת, לְהַפֵּק רָצוֹן מֵה' וְשִׁיחַפֵּץ בָּהֶם, וְעֵינֵי הָרָצוֹן הוּא
הָאֵרֶת פָּנָיו.

מג. ועוד יתפלל אל ה' תמיד שיעזרהו אל התשובה.

הַעֲקָר הַשְּׁשִׁי עָשׂוֹר

לתקן חטאיו קודם **מד. תקון המעוֹת באֲשֶׁר יוֹכֵל לַתְּקֵן,**
שמתודה כִּמּוֹ הַגָּזֵל שֶׁלֹּא יִתְּכַפֵּר עַד אֲשֶׁר יִשְׁיב
הַגָּזֵלָה, וְכֵן אִם צָעַר חֲבֵרוֹ לֹא יִתְּכַפֵּר עַד שִׁיבְקֵשׁ מִחִילָה.

מה-מו. וְרֵאוּי לִבְעַל תְּשׁוּבָה לַעֲשׂוֹת כֵּן קִדְּם הַיּוֹדִי כִּדִּי
שִׁיתְּרָצָה בּוֹדִיו, כִּפִּי שֶׁאֶמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה "לֹךְ לְבַד
חֲטָאתִי", כִּי אִם חֲטָאתִי לְאִישׁ, כִּבֵּר בִּקְשָׁתִי מִמֶּנּוּ מִחִילָה.

הַעֲקָר הַשְּׁבָעִי עָשׂוֹר

חסד מציל החוטא **מז. לרדף פְּעֻלוֹת הַחֶסֶד וְהָאֱמֶת,**
מִן הַמוֹת וְהַיְסוּרִים כִּעֵינֵן שֶׁנֶּאֱמַר "בְּחֶסֶד וָאֱמֶת יִכָּפֵר עוֹן

וּבִירָאת ה' סור מֶרַע", כִּי אָמְנָם אִם לֹא יֵשׁוּב הַחוּטָא
 אֶל ה', לֹא יִתְכַפֵּר עֲוֹנוֹ בְּפַעַל הַחֶסֶד, אֲלֵא דָבָר עַל בְּעַל
 הַתְּשׁוּבָה, כִּי יֵשׁ עֲבִירוֹת שֶׁהַתְּשׁוּבָה יוֹם הַכַּפּוּרִים
 תּוֹלִים וְיִסּוּרִים מְמַרְקִים, וְהִנֵּה הַחֶסֶד יִגַּן בְּעַד הַחוּטָא
 וַיִּשְׁמַר עָלָיו מִן הַיִּסּוּרִים, בְּשִׁגְם הֵצִל יִצְיָלוֹ מִן הַמּוֹת.
 וְעוֹד יֵשׁ עוֹן, וְהוּא עוֹן חִלּוּל ה', שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְיִסּוּרִים
 תּוֹלִים וּמִיתָה מְמַרְקָת, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר אָדָם מִשְׁתַּדֵּל לְתַמְכֵּן
 בִּיד הָאֱמֶת וַיַּחֲזִק יָדֵי אֲנָשִׁי הָאֱמֶת וּכְתוּת הַשֶּׁקֶר יִשְׁפִּילִם
 עַד הָאָרֶץ, הִנֵּה אֱלֹה דְרָכֵי קְדוּשָׁה ה', וְנִסְלַח לוֹ עוֹן הַחִלּוּל
 עִם הַתְּשׁוּבָה, בְּשׁוּמוֹ הָאֱמֶת לְעִמַּת אֲשַׁמַּת הַחִלּוּל מִדַּת
 תְּשׁוּבָתוֹ כִּנְגִיד מִדַּת מְשׁוּבָתוֹ.

הַעֲקָר הַשְּׁמוּנָה עָשׂוֹר

מח. הַיּוֹת חֲטָאתוֹ נִגְדוּ תָּמִיד, כִּי רָאוּי לַנֶּפֶשׁ
 הַחוּטָא לְזָכַר עֲוֹנֶיהָ תָּמִיד וְאֵל תְּשִׁי אוֹתָם
 לְקֶץ יָמִים וּמִלְכָּבוֹ לֹא יַחְלוּפוּ עַד בֹּא חֲלִיפָתוֹ.

הַעֲקָר הַתְּשָׁעָה עָשׂוֹר

מט. עֲזִיבַת חֲטָאוֹ בְּהִזְדַּמֵּן וְהוּא בְּתַקָּף
 כִּשְׁהַנְסִיּוֹן קִשָּׁה, תֵּאָוֶתוֹ כְּעַת הָרֵאשִׁוֹן אֲשֶׁר חֲטָא, וַיֵּצֵא נָקִי,
 הִיא תְּשׁוּבָה הַמַּגַּעַת עַד כֶּסֶף הַכְּבוֹד, וּמִי שֶׁלֹּא הִזְדַּמֵּן לוֹ
 כְּעִנְיָן הַזֶּה, יוֹסִיף בְּנֶפֶשׁוֹ יְרָאת ה' דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וְכַאֲשֶׁר
 יַחְלִיף כַּח הִירָאָה דִּי כְבוֹשׁ בְּכַח הַזֶּה אֶת יִצְרוֹ, הֲלֵא בּוֹחֵן
 לְבוֹת הוּא יִבִּין, וְנוֹצֵר נֶפֶשׁוֹ הוּא יַדַּע, כִּי אִם יָבֹא לִיְדֵי נְסִיּוֹן

כְּעֵנִין הָרָאוּנוּ, יִצְיֵל נִפְשׁוֹ מִיַּד יִצְרוֹ, וְהִנֵּה הוּא לִפְנֵי ה'
בְּמִדְרָגָה הָעֲלִינָה מִן הַתְּשׁוּבָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל יֵשֵׁב
וְלֹא עָבַר עָבְרָה, כְּגוֹן שֶׁבֶּא דְּבַר עָבְרָה לִידּוֹ וְנִצָּל מִמֶּנּוּ,
נֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה.

הַעֲקָר הָעֲשָׂרִים

לעורר אחרים
בתשובה
נ. לְהַשִּׁיב רַבִּים מֵעוֹן כְּאִשֶּׁר תִּשְׁיַג
יְדוֹ וְזֶה מֵעֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה, וְנֶאֱמַר "הוֹכַח
תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא" לְמַדְּנוּ כִּי אִם לֹא
יוֹכִיחוּנוּ יַעֲנִשׁ עַל חֲטָאֵינוּ.

נא-נב. עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְעַכְבִּים אֶת הַתְּשׁוּבָה,
אִם כְּשֶׁלֶּת בְּחֲטָא תָּמִיד, חִזַּק וְאַמֵּץ לְשִׁפּוֹךְ שִׁיחַ וְהִרְבָּה
תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן, וְאַזְר חֵיל לְקַיֵּם כָּל דְּבָרֵי עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה,
וְתִמְצָא חֲנִינָה וְתִנָּתֵן לְרַחֲמִים.

שער ב

להורות הדרכים
שיתעורר בהן האדם לשוב

שער שני

להורות הדרכים שיתעורר בהן האדם לשוב

א. דע כי דרכי הסבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה הם. ובכל אחד מהם למדנו דעת את האדם איך יתהלך בחקר תבונתו, אך יותר מהמה בני הזהר לשוב בכל יום ונפשך לטהר, בלעדי תחזה סבה מעוררת, כי תזכר את בוראך, והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש העפר, ולפי מעוט ההכרח מדרך הסבה המעוררת לב האדם לתשובה, וכפי נטייתה אל דרך הרצון, יבחן וידע כי התשובה מן הנפש החשובה.

הדרך הראשון

ב. כאשר תמצאנה צרות את מי שאינו שב בזמן שמתיסר, האיש, ישיב אל לבו ויאמר, אין אינו מתכפר, ומתעצם עונו זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו, וישוב אל ה' וירחמהו, ומחסידי ה' יתברך שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה, ותהי לרצון לפניו.

ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה, והוכח במכאוב ולא שב, יגדל עונו ויכפל ענשו.

וְאִם לֹא יָדַע וְלֹא יִתְבּוֹנֵן כִּי הִתְלַאוּת מִצְאוּהוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵיו, אֲךָ יֹאמַר מִקְרָה הוּא הָיָה לָנוּ, בְּזֹאת יִהְיֶה קֶצֶף עָלָיו מִלִּפְנֵי ה', וַיִּגְדֵּל עוֹן הַכֶּתֶּה הַזֹּאת מִחֲטָאת הַכֶּתֶּה הָרִאשׁוֹנָה. וְאִם אֵין הָאִישׁ מִכִּיר מַעֲשָׂיו, וְאֵינָנו יוֹדֵעַ כִּי יֵשׁ בְּיָדוֹ עוֹן אֲשֶׁר חָטָא, עָלָיו לִפְשָׁפֶשׂ בְּמַעֲשָׂיו וּלְחַפֵּשׂ דַּרְכָּיו, וְאִם יַעֲלִים עֵינָיו וַיֹּאמֶר לֹא חָטָאתִי, חֲטָאתוֹ כְּבֻדָּה מְאֹד.

תועלות
היסורים
ג. וְתִדַּע וְתִשְׁכַּל כִּי אִם חָטָא אִישׁ לִפְנֵי, מוֹסֵר ה' לִשְׁתֵּי תוֹעֲלוֹת, אַחַת לְכַפֵּר עַל חֲטָאֵיו וּלְהַעֲבִיר עוֹנוֹ, וְהַשְׁנִית לְהַזְכִּירוֹ וּלְהַשִּׁיבוֹ מִדַּרְכָּיו הָרָעִים, וְאִם לֹא קָבַל הַמוֹסֵר אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ, כִּי סָבַל יְסוּרִים וְנָשָׂא אֶת עוֹנוֹ וְלֹא נִרְצָה לוֹ עוֹנוֹ, אֲבָל נִכְפַּל עוֹנָשׁוֹ.

השמחה
ביסורים
ד. וְכֹאֲשֶׁר יִקְבַּל הָאָדָם אֶת מוֹסֵר ה' וַיִּיטִיב דַּרְכָּיו, רָאוּי לוֹ שִׁישְׁמַח בְּיְסוּרִים, לְפִי שֶׁהוֹעִילוּהוּ תוֹעֲלוֹת נִשְׁגְּבוֹת, וַיֵּשׁ לוֹ לְהוֹדוֹת לֵה' כְּמוֹ עַל שְׂאֵר הַהֲצֻחוֹת, וְכָל זֶמֶן שֶׁהָאָדָם שָׂרוּי בְּשִׁלּוֹה, אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ מִעוֹנוֹתָיו כָּלום, וְעַל יְדֵי יְסוּרִים הוּא מִתְרַצָּה לְמָקוֹם.

מטרת
היסורים
ה. וַיֵּשׁ עַל הַבוֹטֵחַ בֵּה' לְהוֹחִיל מִמְּעוֹף צוֹקְתּוֹ, כִּי יִהְיֶה הַחֹשֶׁךְ סִבַּת הָאוֹרָה, וְכָל אִישׁ וְאִישׁ בְּיוֹם צָר לוֹ יִתֵּן לְבוֹ לְהַבִּין וּלְהַתְעַנּוֹת עִם הַתְּשׁוּבָה וְהַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁהַצְּבוֹר חִיבִים לְצוּם בְּעַת צָרָתָם, וְכֹאֲשֶׁר יָבֹא מוֹסֵר ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר הוּא זָךְ וַיֵּשֶׁר, יִהְיֶה לְנִסְיוֹן וּלְהַגְדִּיל שְׂכָרוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל פֶּשֶׁפֶשׂ בְּמַעֲשָׂיו בְּעַת צָרָתוֹ וְלֹא מִצָּא חֲטָא בְּיָדוֹ, הֵם הֵם יְסוּרִים שֶׁל אֲהָבָה.

ו. הַתְּשׁוּבָה בַּיּוֹם הַמָּוֶת, בְּרֹאוֹת הַחוּטָא תועלת התשובה
 ביום המות כי כָּלֶתָהּ אֵלָיו הָרָעָה וְאַבְדָּה תִּקְוָתוֹ, וְהוּא
 מִתְּוֹדָה בָּעֵת הַהִיא וְשָׁב בְּלֵב שָׁלֵם, אִף עַל פִּי שְׂאִינָה
 מִשְׁגָּת לַתְּשׁוּבָה הַשָּׁב בְּעֶצֶם תָּמוֹ, הִיא מוֹעִילָה.

הַדָּרֶךְ הַשְּׁנִי

ז. כְּאֲשֶׁר יָבוֹאוּ יָמֵי הַזְקָנָה יִזְכּוֹר קֶצֶוּ כִּי חֲשִׁיבוֹת הַתְּשׁוּבָה
 קָרוֹב הוּא, וַיִּבִּין לְאַחֲרִיתוֹ וַיָּשׁוּב אֶל ה' בְּבֹא יָמֵי הַזְקָנָה
 וַיִּרְחַמְהוּ, וְאֲשֶׁר אֵינָנו חוֹזֵר בַּתְּשׁוּבָה בְּבֹא יָמֵי הַזְקָנָה,
 יִכָּפֵל עֲנָשׁוֹ וְרַבָּה מִשְׁטָמָה עָלָיו, וּמִן הַתָּמָה וְהַפְּלִיאָה כִּי
 יַעֲמֵד אָדָם בְּחֻצֵּי יָמָיו וְרוֹאֶה כִּי הַיָּמִים הוֹלְכִים וְדֹלִים, וְלֹא
 יֵרָאֶה כִּי נוֹסֵעַ הוּא הַלּוֹךְ וְנוֹסֵעַ אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ.

ח. וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא יִתְעַשְׂתּוּ עַל תִּקְוֹן מַעֲשֵׂיהֶם, כִּי יָדְמוּ
 בְּנִפְשָׁם שֶׁהֵם מְתַקְנִים, וְהֵם חֲטָאִים לַה' מְאֹד, וְהֵנָּם כְּמוֹ
 הַחוּלָה שְׂאִינֹו מְרַגֵּשׁ בְּחָלָיו וְלֹא יַחֲשׁוּב עַל הָרַפּוּאָה,
 וַיִּכָּבֵד חָלָיו תָּמִיד עַד אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל לְהִרְפָּא.

ט. בְּהֵא דְּאִיתָא בְּאַבּוֹת בֶּן שִׁשִּׁים לְזָקָנָה, בֶּן שִׁבְעִים
 לְשִׁיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לְגִבּוֹרָה, בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוּחַ, בֶּן מֵאָה
 כְּאֵלוֹ מֵת וְעֵבֶר וּבִטֵּל מִן הָעוֹלָם. הֵיטָה כְּוִנָּתָם בְּזֵה לְהַזְהִיר
 עַל הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיַּחֲשׁוּב הָאָדָם עַל קֶצֶוּ, וַיַּעֲזוּב חֻפְצֵי הַגּוֹף
 וְתַאוּתָיו, וַיִּתְקַן נַפְשׁוֹ, וְכָל שִׁיתְמַעְטוֹ הַשָּׁנִים, כִּךְ יַעֲשֶׂה,
 יִמְעִיט בְּעֶסֶק הָעוֹלָם, וַיִּתְיַחַד לְהִתְבּוֹנֵן בִּירְאָת ה' וּלְתַקֵּן
 מַדּוּתָיו, וּלְבַקֵּשׁ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְגַם כִּי יִזְקִין הָאָדָם אֶל יְהִי

על עצמו לְמַשָּׂא, וְיִשְׁמַח בְּשָׁנוֹתָיו וְלֹא יִשְׁבֹּת מֵעֲבוֹדַת הַבּוֹרָא, כִּי הַצְּדִיקִים מִתְגַּבְּרִים בְּזִקְנוּתָם, אוֹזְרִים חֵיל וּמַחְלִיפִים כַּח לַעֲבוֹדַת ה'.

הַדָּרָךְ הַשְּׁלִישִׁי

מעת שיקבל עליו י. כְּאִשֶּׁר יִשְׁמַע מוֹסֵר הַחֲכָמִים תוֹכַחָה יֵצֵא לֵאמֹר גָּדוֹל וְהַמוֹכִיחִים, יִקְשִׁיב וְיִשְׁמַע וְיִכְנַע וְיִחְזֹר בְּתִשְׁבּוּבָה, וְהִנֵּה הָאִישׁ הַזֶּה בָּרָגַע קִטָּן יֵצֵא מֵאִפְּלָה לֵאמֹר גָּדוֹל, כִּי בָעֵת אֲשֶׁר קִבֵּל דְּבָרֵי הַמוֹכִיחַ, וְקִיָּם עָלָיו לְהִיטוֹת עוֹשֶׂה כָּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּהוּ תוֹפְסֵי הַתּוֹרָה, מִן הַיּוֹם הַהוּא וְהִלָּאָה עָלֶיהָ בִּידּוֹ הַתִּשְׁבּוּבָה, וְנִהְפָּךְ לְאִישׁ אֲחֵר, וּמֵעַתָּה הִזָּאת קָנָה לְנַפְשׁוֹ זְכוּת וְשָׂכָר עַל כָּל הַמַּצּוֹת וְהַמוֹסְרִים, וְאֲשֶׁרֵהוּ כִּי צִדֵּק נִפְשׁוֹ בְּשָׁעָה קְלָה. וְאָמְרוּ כָּל שְׁמַעְשָׂיו מְרַבִּים מִחֲכָמָתוֹ חֲכָמָתוֹ מִתְקִימָת שִׁנְאָמֵר "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", בְּאוֹר הַדְּבָר: כִּי הָאִישׁ אֲשֶׁר קִבֵּל עַל נַפְשׁוֹ בְּלֵב נֶאֱמָן לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּהוּ וְעַל פִּי הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לוֹ, יֵשׁ בִּידּוֹ מִן הַיּוֹם הַזֶּה שָׂכָר עַל כָּל הַמַּצּוֹת, עַל הַנִּגְלוֹת אֵלָיו וְעַל הַנַּעֲלָמוֹת מַעֲיִינוֹ.

חומר המתעלם מן יא. וְאֲשֶׁר לֹא יִתְעוֹרֵר לְקוֹל הַמוֹכִיחִים הַתּוֹכַחָה יִכְפֹּל עוֹנוֹ, כִּי הַזִּהִירוּהוּ וְהִקְשָׁה אֶת לִיבּוֹ וְלֹא נִזְהָר, וְאָמַר שְׁלֵמָה ע"ה "תַּחַת גְּעֵרָה בְּמִבִּין מֵהַכּוֹת כָּסִיל מֵאֵה אֶךְ מְרִי יִבְקֹשׁ רָע וּמִלֵּאָךְ אִכְזָרִי יִשְׁלַח בּוֹ"

פרוש: אשר לא יכנע לקול המוכיח הנקרא מלאך, מלאך אכזרי ישולח בו. עוד אמר "מוסר רע לעזב ארח שונא תוכחת ימות" פרוש: לעזב ארח יש תקנה, כי יוסר וישוב מדרכו הרעה, אך שונא תוכחת אין לו תקנה ותקנה ואחת דתו למות, דכבר נואש מנפשו, ושנאת התוכחת תהיה לו לעדה, כי הוא שונא דברי ה' יתברך.

יב. הן האדם חייב לעבד את ה' יתברך החיוב לשמוע באבריו ויצוריו כלם, כי לעבודתו יצרם, והענש גדול מאד אם יפריעם ממעשה מצותיו. והנה האזן נכבדת משאר האברים כמבאר בגמרא חרשו נותן לו דמי כלו. וגדל חובת עבודת האזן בשמוע אל התוכחות, והחוטא אשר חטא בכל אבריו ונחשב כאילו רבתה מכה באבריו, הנה הקב"ה מרפא כל אבריו ברטיה אחת והיא שמיעת האזן, שנאמר "הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם".

הדרך הרביעי

יג. בעת אשר יהגה האדם בתורת ה' להכניס אל ליבו מה ויקרא בדברי הנביאים והכתובים, שלומד במוסרי התורה ויבין בנעם המוסרים ויראה האזהרות והענשים, יחד לדברים ויכין לבו להיטיב דרכיו ומעלליו ויתרצה אל ה', ואשר לא שת לבו אל דבר ה' יכבד פשעו עליו, והלא הוא בכלל מה שנאמר כל הלומד ואינו מקים נוח לו שנהפכה שליתו על פניו.

הַדָּרֵךְ הַחֲמִישִׁי

החייב להתעסק בדרכי יד. בַּעֲשֻׁרֶת יָמֵי תְּשׁוּבָה הִירָא
התשובה בעשי"ת אֶת דְּבַר ה', יְחִיל בְּקִרְבּוֹ בְּדַעְתּוֹ
כִּי כָל מַעֲשָׂיו בִּסְפָר נִכְתָּבִים, וּבָעֵת הַהִיא יָבִיא הָאֱלֹקִים
בְּמִשְׁפָּט אֶת כָּל מַעֲשֵׂה עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב וְאִם רָע,
וְאִם בְּעִמְדוֹ לִפְנֵי מִשְׁפָּט שֶׁל מֶלֶךְ בָּשׂוּר וְדָם, וְדַאי יִתְכַוֵּן
רְבוֹת לְמַצֵּא לוֹ מִפְּלֹט, כָּל שֶׁכֵּן בְּפָנֵי דִין זֶה, לָכֵן מֵה נּוֹאֲלוֹ
הַיּוֹצֵאִים לַפְּעֻלָּם וְלַעֲבוֹדָתָם עַדִּי עָרַב בִּימֵים הַנּוֹרָאִים.
וְרָאוּי לְכָל יִרְאָה ה' לְמַעַט בַּעֲסָקָיו וְלִקְבַּע עֵתִים לַחֲפֹשׁ
דְּרָכָיו וְלַחְקֹר וּלְהַתְעַסֵּק בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, וְלִשְׁפּוֹךְ שִׁיחַ
וְלִשְׁאֵת תְּפִלָּה וְרִנָּה וְלַהֲפִיל תַּחֲנּוּן, כִּי הָעֵת עֵת רָצוֹן
וְהַתְּפִלָּה נִשְׁמַעַת בָּהּ, וּמִצּוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַעֲרִיר
הָאָדָם אֶת רוּחוֹ לַחֲזוֹר בַּתְּשׁוּבָה בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר
"מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ".

הַדָּרֵךְ הַשֵּׁשִׁי

להיות כל ימיו טו. כָּל עֵת יִכּוֹן לִקְרֹאת אֱלֹקָיו כִּי לֹא יֵדַע
בתשובה הָאָדָם אֶת עֵתוֹ, וַיַּחֲפֹשׂ דְּרָכָיו וַיַּמְעַלְלֵיו בְּכָל
יוֹם, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר שׁוּב יוֹם אֶחָד
לִפְנֵי מִיתָתְךָ, וּבְכָל יוֹם יָשׁוּב שְׂמָא יָמוּת לְמַחֵר, וְנִמְצְאוּ כָּל
יָמָיו בַּתְּשׁוּבָה. וְהַמֶּשֶׁל לְאִשְׁת מֶלֶךְ עוֹבֵר יָמִים, שֶׁהִיָּתָה
מִתְקַשֶּׁטֶת בְּכָל יוֹם שְׂמָא יַחֲזוֹר בַּעֲלָהּ. וַיֵּשׁ עַל הָאָדָם
לְשַׁעַר בְּנִפְשׁוֹ בְּהִיּוֹתוֹ שֶׁאֵין וְשֶׁלּוֹ, אֵיךְ יֵדָאג לִבּוֹ וּיִרְאָה

וְרַעַד יָבוֹא בּוֹ בְּיוֹם הַמָּוֶת, בְּהִיּוֹתוֹ נֶכּוֹן לַעֲלוֹת לְתֵת אֶת
הַחֲשָׁבוֹן, וְאִיךָ יִתְּנָה בְּיוֹם מוֹתוֹ בְּלֵב נִשְׁכָּר, וְכִכָּה יַעֲשֶׂה
כָּל הַיָּמִים, יִתְּנָה בְּלֵב נִדְכָּה וְיִהי מוֹרָא שָׁמַיִם עָלָיו.

טז. וַיֵּשׁ עַל הָאָדָם בְּכָל יוֹם לַחֲדָשׁ מִצֹּת, אוֹלֵי הַגֵּיעַ תּוֹר
מוֹתוֹ, וְלֹא יִחְסֹר הַמִּצֹּת הַהֵן.

יז. וַיֵּשׁ אַנְשִׁים שָׁלֹא יִרְגִישׁוּ בְּעֵנֶן מִי שֶׁאִינוּ שֶׁב קוֹדֵם
הַמָּוֶת, לַעֲשׂוֹת צָדָה לְדֶרֶךְ וּלְתֵקֶן מוֹתוֹ נִמְשָׁל לְבַהֲמָה
מַעֲשִׂיהֶם, וְהֵם נִמְשָׁלִים כְּבַהֲמוֹת אֲשֶׁר לֹא יִרְגִישׁוּ
הַמָּוֶת עַד עֵת הַטְּבִיחָה, אָמֵנָם אֵין מוֹת הַרְשָׁעִים כְּמוֹת
הַבְּהֵמוֹת, כִּי הַבְּהֵמָה פֶּעַם אַחַת, וְהַרְשָׁעִים מוֹת יִרְעָה
בָּהֶם בְּכָל יוֹם, כִּי נִפְשׁ הַרְשָׁעִים הַהִשְׁחָתָה וְהַהִפְסָד
יִדְּבָקוּ בָּהּ בְּכָל עֵת, עַד אֲשֶׁר תִּשְׁחַת תִּכְלָה וְתֵאבֵד.
וְאָמְרוּ ז"ל רְצוֹנָה שָׁלֹא תָמוּת מוֹת עַד שָׁלֹא תָמוּת, בְּאוֹר
הָעֵנֶן הַרוֹצָה שֶׁיְהִי לּוֹ יוֹם הַמָּוֶת לְחַיֵּי עַד, יִדְּבַר אֶל לְבוֹ
לַעֲזֹב וּלְהִנִּיחַ חִפְצֵי הַגּוֹף וְהַתְּאוּוֹת בְּחַיָּיו, וְאִזּוּ יִהְיֶה לּוֹ יוֹם
הַמָּוֶת לְחַיִּים שֶׁאֵין לָהֶם הַפְּסָק. וְכִמָּה קָשָׁה הַמָּוֶת לְמִי
שָׁלֹא הִפְרִיד תְּאוֹת הָעוֹלָם מִנִּפְשׁוֹ, עַד אֲשֶׁר יִפְרִידָנָה
הַמָּוֶת מִמֶּנָּה.

יח. וְדַע כִּי נִפְשׁ הַרְשָׁע תִּרְדַּב בְּמוֹתוֹ לְמַטָּה אַחֲרִית נִפְשׁ
לְאַרְץ אֶל מְקוֹם תְּאוֹתָהּ, וְיִהי תוֹלְדָתָה כְּטַבַּע הַרְשָׁע
הָעֹפֵר לָרֹדֶת וְלֹא לַעֲלוֹת, אֲבָל יַעֲלוּהָ לְמָרוֹם לְדִין וּלְמִשְׁפָּט
לְרֹאוֹת אִיךָ הַחֲלִיפָה מָרוֹם בְּשִׂאוֹל, וְאַחֵר עֲלוֹתָהּ לְמָרוֹם
תִּרְדַּב בְּטַבָּעָה לְמַטָּה לְאַרְץ, כְּאֲשֶׁר הָאָבֶן חוֹזֶרֶת וְנוֹפֶלֶת

לְאָרֶץ אַחֵר הַזְרִיקָה, וְזֶהוּ כֹף הַקֶּלֶע שֶׁנִּשְׁמָוֶת שָׁל רְשָׁעִים
חוֹזְרוֹת וְיוֹרְדוֹת וּמִטְרָפוֹת לְאָרֶץ.

הַעוה"ז לַצִּדִּיק יט. אָמַר שְׁלֹמֹה ע"ה "מִי יוֹדֵעַ
כְּדִירַת עֲרָאִי רֹחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֵלָה הִיא לְמַעַלָּה
וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הִירֵדָתָהּ הִיא לְמִטָּה לְאָרֶץ", קָרָא לְנַפֵּשׁ
הָרָשָׁע נַפֵּשׁ בְּהֵמָה, מִשּׁוּם שֶׁנִּמְשַׁכֶּת אַחֵר הַתַּאֲוָה
הַגִּשְׁמִית כְּבֵהֶמָה, וּלְנַפֵּשׁ הַצְּדִיקִים קָרָא רֹחַ בְּנֵי אָדָם.
וְכָל אֲנָשִׁי לִבָּב יַחֲשִׁבוּ הָעוֹלָם הַזֶּה כְּדִירַת עֲרָאִי, וְלֹא
יִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ רַק לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וַיְכִינוּ לְנַפְשָׁם צִדָּה, כִּי
אִם שְׁנַיִם רְבוֹת יַחֲיֶה הָאָדָם, אַחֵר שֵׁישׁ מִסְפָּר לְשָׁנִים וַיִּכְלָה
הַמִּסְפָּר, סוּפוֹ כְּלֹא הָיָה, אֲךָ עוֹלָם הַגִּמּוּל אֵין לוֹ תְּכֵלֶית. וְחַיֵּב
הָאָדָם לְהִמָּשִׁיל עֲנִיָּן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלִבּוֹ, כְּצֵל עוֹף הַפּוֹרֶחַ
וּכְרָגֵעַ קֶטָן, כִּי אֵין הָאָדָם יוֹדֵעַ אִם הַיּוֹם כָּאֵן וּמָחָר בְּקֶכֶר,
וְנִמְצָא מִשְׁתַּדֵּל וְטוֹרֵחַ עַל עוֹלָם שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ.

תְּכֵלֶית הָעוֹלָם כ. וְהִנֵּה שְׁלֹמֹה הִמְלִיךְ ע"ה חֵבֶר סִפּוֹר
לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ קֵהֶלֶת שְׁעֵקוֹרוֹ, לְמַעַן יֵשִׁים הָאָדָם עַל
לְבוֹ כִּי הָעוֹלָם הֵבֵל הַבָּלִים, וְלֹא יִשְׁתַּמְּשׁ בּוֹ זוּלָתִי לַעֲבוֹדָתָהּ
הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, וְהוֹדִיעַ כְּוִנַּת סִפּוֹר בְּפִתְיָחָתוֹ "הֵבֵל הַבָּלִים
אָמַר קֵהֶלֶת הֵבֵל הַבָּלִים הַכֹּל הֵבֵל", וּבִחְתִּימָתוֹ "סוּף דָּבָר
הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹקִים יֵרָא וְאֶת מַצּוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל
הָאָדָם".

כא. וּמִי שֶׁחֲנָנוּ ה' יִתְבָּרֵךְ דַּעָה, יָשִׁיב אֶל לְבוֹ, כִּי ה' יִתְבָּרֵךְ

שָׁלְחוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה לְשִׁמּוֹר מִשְׁמֶרְתּוֹ וְתוֹרוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו
וּמִצְוֹתָיו, וְלֹא יִפְקַח עֵינָיו זִוְלָתִי עַל אֲדוּת שְׁלִיחוֹתוֹ.

כב. וּמִן הַדְּבָרִים שֶׁבִּעְבוּרָם כָּדָא לְזָכֹר אֶת
יִשְׁמָעֵאל בֶּן יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְיִשְׁרָאֵל
יּוֹם הַמּוֹת, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל מִעֲבוֹדַת ה' וְתִדָּד
שִׁנְתּוֹ מֵעֵינָיו, לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה וּלְהַתְּבוּנָן בִּירְאַת ה', כִּי יַדַּע
וַיִּזְכֹּר שֶׁהֵימָיִם קִצְרִים.

כג. וּמִי שֶׁאֵינוֹ זֹכֵר יוֹם הַמּוֹת תָּמִיד, דּוֹמָה בְּעֵינָיו שֵׁשׁ לֹו
פָּנָאִי וּמִתּוֹן לְהַשִּׁיג חִפְצוֹ.

כד. וּשְׁלֹמֹה ע"ה שֶׁבַח חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה לְעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה, כִּי
הוּא הַבְּטָחוֹן הַנִּמְצָא לְאַשֶׁר עוֹדֵם חַיִּים.

כה. וַיֵּשׁ אַנְשִׁים שֶׁאֵינָם נוֹתְנִים פָּנָאִי לְנַפְשָׁם, לְקַבֵּעַ עֵתִים
לְהַבִּין לְאַחֲרִיתָם, מִטְרַדְתָּם מִקִּנְיָנֵי הָעוֹלָם, כִּי לֹא חֲכָמוֹ
לְהַבִּין לְאַחֲרִיתָם וּלְתַקֵּן נַפְשָׁם, וּלְהַכִּין צְדָה לְדֶרֶךְ.

כו-לד. אֵיתָא בְּאַבוֹת "אִם אֵין אֲנִי לִי יִמְהַר עֶסֶק הַתְּשׁוּבָה
וְאֵל יִדְחֵהוּ מִי לִי, וְכִשְׁאַנִּי לְעַצְמִי מָה אֲנִי, וְאִם לֹא
עֲכָשׁוֹ אֵימָתִי" פְּרוּשׁ:

אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי- אִם הָאָדָם לֹא יַעֲזוּר נַפְשׁוֹ, מָה
יִזְכֹּר וְיִתְעוֹרֵר הַמּוֹסְרִים, כִּי אֵף שֶׁיֵּאמְרוּ לְאָדָם מוֹסֵר וְיִתְעוֹרֵר
לְשַׁעֲתוֹ, לֹא יִזְכֹּר לֹו לְאַרְךָ זְמַן, דְּהֵיכָר יִשְׁכַּחֵם מִמֶּנּוּ, וְאֵין
צָרִיךְ הָאָדָם בְּשִׁמְעוֹ מוֹסֵר לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ, וּלְשׁוּם הַדְּבָרִים
עַל לְבֹו וּלְחַשֵּׁב בָּהֶם תָּמִיד, וְעַלֵּיהֶם יוֹסִיף לְקַח, וְלֹא יִסְמָךְ
עַל תּוֹכַחַת הַמּוֹכִיחַ לְבִדְהָ.

וּכְשֶׁאֲנִי לְעֶצְמִי מָה אֲנִי- גַם כְּשֶׁאֲנִי לִי מִשְׁתַּדֵּל וּמִתְקַן
נִפְשִׁי בְּכָל כָּחִי, מָה אֲנִי, כִּי הַשְׂגַּת הָאָדָם קִצְרָה וְדָלָה, וְעַם
הַטָּרַח וְהַתְקוּן יִשְׁיג מְעַט מִן הַמַּעֲלֹת, וְהַמְשָׁל לְשִׁדָּה
זְבוּרִית כִּי עִם רַב טוֹרַח הָעֲבוּדָה בְּתִקּוּנָהּ, תּוֹצִיא אֶךְ מְעַט
זֶרַע.

וְאִם לֹא עֲכָשׁוּ אִימָתִי- אֵין לוֹ לְאָדָם לְאַחַר יוֹם אוֹ יוֹמִים
בְּתִקּוּן נִפְשׁוֹ אוֹ בְּקִבְעוֹת עֵתִים לַתּוֹרָה, מִחֲמַת ט' סְבוֹת:

הָרִאשׁוֹנָה כִּי אִם אָמַר אֶקְוֶה לַעֲת הַפְּנָאִי, וְעַד הֵיּוֹת בְּיָדִי
כֶּסֶף דִּי סְפוּקִי, הִנֵּה טְרָדוֹת הָעוֹלָם אֵינָן פּוֹסְקוֹת, כְּמוֹ
שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל אַל תֹּאמַר לְכִשְׁאֶפְנָה אֶשְׁנֶה שְׁמָא לֹא
תִפְנֶה.

הַשְּׁנִיית אַחֲרֵי אֲשֶׁר יֵאָסֵף וַיִּכְנוֹס, עוֹד יִכְסוּף לְאַסֵּף, כִּי אִם
יֵשׁ בְּיָדוֹ מָנֶה מִתְאַוֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ מֵאֲתִים.

הַשְּׁלִישִׁית הַזְמָן מִתְמַעֵט וְהַמְלָאכָה מְלַאכֶת הַתּוֹרָה
וְתִקּוּן הַנֶּפֶשׁ מְרַבָּה.

הָרְבִיעִית אַחֲרֵי הַתְקוּן יִגְרַם לוֹ לְמִכְשׁוֹל וְעוֹן בְּעִבְרוֹת
תָּמִיד.

הַחֲמִישִׁית בְּאַחֲרֵי תִקּוּן הַנֶּפֶשׁ, הַיֵּצֵר הוֹלֵךְ וּמִתְגַּבֵּר
וַיִּקְשִׁיחַ הַלֵּב, וַיִּקְשֶׁה עָלָיו לְתִקּוּן נִפְשׁוֹ אַחֵר כֵּן.

הַשְּׁשִׁית אוֹלִי לֹא יִמָּשְׁכוּ יָמָיו טָרִם יִשְׁלִים חוֹב הַתְּשׁוּבָה,
כְּנֵאֻמָּר "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגֻדֶיךָ לְבָנִים".

הַשְּׁבִיעִית כָּכֹל שֶׁמֵּאַחַר לְתַקֵּן חֲטָאֵיו, יִשְׁכַּח יְגוֹנָם וְלֹא יֵדָאג לָהֶם כְּאִשֶּׁר בַּתְּחִלָּה.

הַשְּׁמִינִית כְּשִׁיזְקִין וַיַּחֲלֹש הַיָּצֵר, כָּבֵד לֹא יִקְבֹּל שָׂכָר עַל הַתְּשׁוּבָה כְּאִשֶּׁר בִּימֵי בַחֲרוּתָיו.

הַתְּשִׁיעִית כְּשֶׁמִּזְקִין אֵין בְּיָדוֹ אֶת הַכּוֹחוֹת לְהִלָּחֵם בַּיָּצֵר, וּלְהַשִּׁיג הַמַּעֲלֹת וְלִטְרוּחַ וְלַעֲמַל בַּתּוֹרָה וּבַפְּעֻלֹת.

שער ג

בְּאוֹר חֶמֶד הַמִּצְוֹת
וְהַאֲזָהָרוֹת וְחִלּוּקֵי הָעֲנָשִׁים

שער שלישי

באור חמך המצוות והאזהרות וחלוקי הענשים

א. מפני שהזהר בעל התשובה לחפש חשיבות ההכרה דרכיו, אחרי אשר תם חפש מחופש, בגודל החטא ועונשו, הזהר לחקר גדל כל חטא מחטאיו, כי יש אשמה עד לשמים גדולה, ויש רעה חולה כנגד כמה חטאים גדולים שקולה, והתשובה הגדולה, כפי היות חקרי לב גדולים באלה, כי לדעתו רב העון וגדלו, נפשו ירעה לו, או אז יפנע ונרצה לו העון.

ב. ועוד תועיל חקירת עצם העון, לכסות כלימה פניו בשאלת המחילה, ולהיות לנגד עיניו גדלת חסד הפפרה, ואם ידמה בנפשו כי החטא נקל יגדל הקצף עליו, לכן יתחייב החוטא להכיר עצם החטא ועונשו.

ועוד לתועלת נשגבה, כי ראיתי רב העם חושבים על כמה פשעים כבדים כי הם קלים, ועל חייבי מיתות וכריתות כי הזהירות בהם יתרון הכשר או מדת חסידות, על כן הוצרכנו להזהירם ולגלות אצלם על חומר עבירות רבות, וכי יש במצוות הקלות דרכים וצדדים רבים, לכליון חרוץ

וּאֲבָדוֹן נֶפֶשׁ, וְרַבִּים מִן הַרְשָׁעִים בְּהַגְלוֹת לָהֶם גָּדֹל הַחֲטָא
וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עֲלֵיהֶם, יֵאָזְרוּ חֵיל לְכַבּוֹשׁ תַּאֲוָתָם, כִּי
אֵיכָכָה יוֹכְלוּ וְרָאוּ בְּאֲבָדוֹן נֶפֶשָׁם.

ג. וְהַמְשָׁל בְּזֶה לְאָדָם הַחֹפֵץ לְלַכֵּת אֶל עִיר, אִף כִּי יֹאמְרוּ
לוֹ צִיָּנִים וּפְחִים בְּדֶרֶךְ לֹא יִחַדֵּל מִלַּכֵּת, אִךְ אִם יֹאמְרוּ לוֹ
שְׁחַל בְּדֶרֶךְ וְנֹמֵר שׁוֹקֵד עָלָיו, יִכְלֶה רַגְלָיו מִן הַדֶּרֶךְ הַהִיא.

מַעֲלוֹת חֲמֵר הַמְּצוּוֹת וְחִלּוּקֵי הָעוֹנָשִׁים

הַמְדִּירָגָה הָרֵאשׁוֹנָה - חֲמֵר דְּבָרֵי סוֹפְרִים

פַּעֲמִים שִׁדְּבָרֵי סוֹפְרִים ד. נִתְחַיְבְּנוּ מִן הַתּוֹרָה לְשִׁמוּעַ
חֲמוּרִים מִשַּׁל תּוֹרָה דְּבָרֵי חֲכָמִים וּלְהִזָּהֵר בְּדְּבָרֵיהֶם,
וַיֵּשׁ דְּרָכִים וְצִדָּדִים יִמְצְאוּן שֵׁם דְּבָרֵי סוֹפְרִים חֲמוּרִים
מִדְּבָרֵי תּוֹרָה, כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין,
לַעֲבֹר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה פָּטוּר, חֲמֵשׁ טוֹטְפוֹת לְהוֹסִיף עַל
דְּבָרֵי סוֹפְרִים חֵיב, וְכָל הָעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי סוֹפְרִים חֵיב מִיתָה.

חֲמוּר הָעוֹבֵר עַל ה. וְעַתָּה הֲלֹא לָךְ לְדַעַת, מִפְּנֵי מָה
דְּבָרֵי חֲכָמִים הָעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים חֵיב מִיתָה יוֹתֵר
מִן הָעוֹבֵר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כִּי הָעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי
חֲכָמִים תִּקַּל מִצְוֹתָם בְּעֵינָיו, לֹא מֵהַתְּגַבֵּר יִצְרוֹ עָלָיו אֱלֹא
מִכַּהוֹת עֵינָיו מִרְאוֹת אוֹר דְּבָרֵיהֶם, וְלֹא נִהַג כְּדֶרֶךְ הָעוֹבֵר
עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה אֲשֶׁר נֶפְשׁוֹ מָרָה לוֹ וְנִקּוּט בְּפָנָיו, וִירָא וַיִּיצֹר
לוֹ כִּי יִשְׁיָאֲנוּ יִצְרוֹ לְחֲטָא, עַל כֵּן מִשְׁפָּט מוֹת יִהְיֶה לְאִישׁ
כִּי יִפִּיל דָּבָר אֶחָד מִכָּל דְּבָרֵם הַטּוֹב.

ו. והשנית כי האיש ההוא רחוק מן התשובה, כי אחרי אשר אין הדבר חמור עליו, ישנה באולתו תמיד.

ז. עוד אמרו רבותינו ז"ל חביבים חביבים דברי סופרים דברי סופרים יותר מיינה של תורה, יותר משל תורה, כי יראת ה' הוא יסוד המצות, ותקנות חכמים וגדריהם יסוד לדרכי היראה, כי יעשו גדר והרחקה לאיסורי תורה, וזה מעקרי המורא, ומצות היראה שכרה הרבה כנגד מצוות רבות, כי היא היסוד להם.

ח. והנה כי תראה אנשים המזלזלים גודל עוון העובר בנטילת ידים, ויישבו לאכל לחם ואינם על דברי חכמים מברכים לפני ואחרי אכלם, וכהנה רבות מדברי חכמים ותקנותם, הם רעים וחטאים לה' מאד. ועליהם אמרו כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, כי המעללים האלה לא יכריחם היצר, ולא תתקפם תולדת החמר והתאווה הגשמית לחטא בהם, ואין זה כי אם רע לב ופרוק עול שמים מעל צוארם, והנם ככל המון כת הזדים, האומרים לאל סור ממנו ודעת דרכיה לא חפצנו, גם הפת אשר אינם נזהרים מגבינה ובשולי גוויים, אף על פי שחוטאים למלא בטנם, בזו לדברי חכמים, ואף עליהם נאמר שחייבים מיתה, ועוד בזה הבדילו עצמם מעל עמנו ופרשו מדרכי צבור, ויורדים לגיהנום לדורי דורות. ודע כי העובר על דברי חכמים, עונשו ביד בית דין להכותו מפת מרדות, כפי ראות עיניהם, אפילו יותר מארבעים מלקות.

המדרגה השנייה - חמור מצות עשה בקיומה ובטוילה

גודל שכר הכובש יצרו ט. יסוד השכר ושרש הגמול חלף במצוות עשה ול"ת העבודה בקיום מצות עשה, והוא בין שאין בהן זולתי מצות עשה ובין שיש עמהן לא תעשה, וימצא דרך בשכר הנזהר מעבור על מצוות לא תעשה, אשר השג ישיג לשכר עושה מצוה, ועוד אמרו "ליראי ה' ולחשבי שמו" זה שבא דבר עברה לידו ונצל ממנו, ועקרו ויסודו מצות עשה שכבש יצרו ביראת אלקים, והנה בתורה פורש מה יעשה לעובר על מצות לא תעשה, אך מתן שכר כל המצוות לא נתפרש בתורה, כדי שלא יחדלו לקיים המצוות הקלות ויתעסקו בחמורות לבדנה.

ענין קיום כל המצוות י. וענין המצוות, כי הואיל ה' לזכות את ישראל בקיום כל המצוות להנחילם חיי עולם, ולהיות כל המצוות יחד לוית חן לראשם, כי בהשלים חק מלאכתם תהי משכרתם שלמה מעמו, כי אמרו רבותינו ז"ל כל העוסק בתורה בלבד, דומה כמי שאין לו אלה, והמצוה הקלה שכרה גדול והפלא שלא ימד ולא יספר, ומה אם מצוה קלה שהיא בכאיסר כמצוות שלוח הקן, שאין בה טורח ולא פזור ממון, אמרה תורה "למען ייטב לך והארכת ימים" מצות חמורות על אחת כמה וכמה.

יא. וְעָנַשׁ בְּטוֹל מִצּוֹת עֲשֵׂה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ חומר ביטול מצוות עשה ז"ל אִם יִזְהִירוּ אֶת הָאִישׁ לַעֲשׂוֹת סָכָה אוֹ לִזְכּוֹב וְאִינוּ עוֹשֶׂה, מִכֵּין אוֹתוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, וּמִי אֲשֶׁר תִּקַּל בְּעֵינָיו מִצּוֹת עֲשֵׂה, כְּמוֹ הַמַּבְזֶה חוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ בִּידוֹ תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְאָמְרוּ כִּי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא הִנִּיחוּ עַל רֹאשָׁם תַּפְלִין מֵעוֹלָם, הֵם הַנִּקְרָאִים פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפָן, וְעוֹנְשָׁן חֲמוּר מִן הָעוֹבֵר פַּעַם אַחַת עַל חֵיבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, דִּיּוֹרְדִים לְגִיהֲנוֹם וְנִידוּנִים שָׁם י"ב חֳדָשׁ, וְנִשְׁמָתָם נִשְׁרָפֶת וְרוּחַ מִפְּזֻרָתָן תַּחַת רִגְלֵי הַצַּדִּיקִים. וְעַל כָּל מִצּוֹת עֲשֵׂה יֵשׁ אֲזָהָרֶת לָאוֹ כּוֹלָלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תוֹסִיף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ".

יב. קִיּוּם מִצּוֹת עֲשֵׂה נִקְרָא יִרְאָת שְׁמַיִם, וְיִלְפִינָן מִקְרָא "יִרְאָת ה'" עוֹסֵק בְּבִקְשַׁת שְׁלוֹם אֱלֹהִים, וְאַחֵר כֶּף נֶאֱמַר "סוֹר מִרַע וְעֲשֵׂה טוֹב בִּקְשַׁת שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ", לְמַדְנוּ מִזֶּה, דְּמִי שֶׁאִינוּ מִתְעַסֵּק בְּעֲשִׂיַּת הַטוֹב וּבִבְקִשַׁת שְׁלוֹם, הֵפֵר יִרְאָת שְׁמַיִם וְהוּא מִן הָרָשָׁעִים, כִּי לֹא יִרָא אֱלֹקִים.

יג. וַיֵּשׁ בְּמִצּוֹת עֲשֵׂה מִן הַחֲמוּרוֹת שְׂאִין הַזְהִירוֹת בְּמִצּוֹת עֲשֵׂה הַמּוֹן הָעַם נִזְהָרִים בָּהֶן, כְּגוֹן הַזְכָּרַת שֵׁם שְׁמַיִם לְבִטּוֹלָה, גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְלִהְפָּנֵס לַפְּנִים מִשְׁוִיר הַדִּין, וְחֵיב הָאָדָם לְטוֹרַח בְּדִרִישַׁת טוֹב לְעַמּוֹ, וְלִשְׁקֵד בְּעַמַּל נַפְשׁוֹ עַל תַּקְנַת חֲבֵרוֹ אִם דַּל אִם עָשִׁיר, וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַחֲמוּרוֹת וּמִן הָעֲקָרִים הַנִּדְרָשִׁים מִן הָאָדָם.

עון ביטול תורה יד. וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים רַבִּים הַחוֹשְׁבִים, כִּי אֵין חמור מכולם אֲבָדָן הַמּוֹת אֶל הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר מחטוא במעשה, אף כי חדל מעשות מעשים טובים, על כן אנו חייבים להודיע תועי רוח בינה, כי אמרו חכמינו ז"ל ותר הקב"ה על ג' עבירות ולא ותר על עון בטול תורה, ואמרו כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצות, כך ענש המבטלה גדול מכל העבירות.

עון ביטול הצדקות, והחובה טו. וּמִצָּאנוּ בַּעֲנִין אֲנָשִׁי להתבונן ביראת ה' סדום, שֶׁהָיוּ רָעִים וְחָטְאִים לה' בַּכֶּמֶה עֲלִילוֹת נִשְׁחָתוֹת, כִּמּוֹ הַגָּזַל הַחֶמֶס עוֹוֹת הַדִּין וְגִלּוֹי עֲרִיּוֹת, וְעַם כָּל זֶה הַזִּכִּיר הַכָּתוּב כִּי אָבְדוּ בַּעֲוֹן בְּטוֹל הַצְדָּקוֹת, וְנֹאמַר עַל הָאֲנָשִׁים שְׂאִינָם עוֹרְכִים מַחֲשָׁבוֹת לְהִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בִּירְאַת ה', "וַתְּהִי יִרְאָתָם אוֹתִי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה, לִכֵּן הִנֵּנִי יוֹסִיף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפֶּלֶא וְפֶלֶא".

ביטול מצוות עשה טז. וּלְפִי גִדֹּל הַמִּצְוָה יִגְדֹּל עֲנָשׁ מִי גדולה חמורה יותר שֶׁיִּחְדַּל לַעֲשׂוֹתָהּ, כִּמּוֹ שֶׁמִּצְוֵנוּ בְּמִצְוֹת פֶּסַח וּמִילָה שֶׁהֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה וַיֵּשׁ בָּהֶן כָּרַת.

השגת מעלות עליונות יז. הַמַּעֲלֹת הָעֲלִיוֹנוֹת נִמְסְרוּ בקיום מצוות עשה בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, מַעֲלַת הַבְּחִירָה "וּבַחֲרַת בַּחַיִּים", מַעֲלַת תִּלְמוּד תוֹרָה "וְדַבַּרְתָּ בָם", מַעֲלַת לֶכֶת בְּדַרְכֵי ה' "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו", מַעֲלַת שְׁלִימוֹת הַבְּטָחוֹן "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ", מַעֲלַת הַתְּבוּנָה בְּדַרְכֵי ה'

"וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבוּת אֶל לִבָּךְ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים",
 מַעֲלַת זָכוֹן חֲסִידֵי ה' "וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ", מַעֲלַת
 הַקִּנּוּיָה "וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים", מַעֲלַת הָעֲבוּדָה
 "אוֹתוֹ תַעֲבֹד", מַעֲלַת הַיִּרְאָה "אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא", מַעֲלַת
 הָאֲהָבָה "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ", מַעֲלַת הַדְּבִיקוּת "וְבוֹ
 תִדְבֹק", וְמָה תִקּוּת הַנִּבְרָא, אִם לֹא יֵשִׁים עֲמַל נַפְשׁוֹ וְעֵקֶר
 עִסְקוֹ בַּדְּבָרִים שֶׁנִּבְרָא בְּעִבּוּרָם.

יח. נִתְבָּאָר בַּתּוֹרָה עֲנֵשׁ הַמַּבְטֵל מִצְוָה, הַנִּכְלָלִים בְּאֵרוֹר
 בְּאֵרוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקֵּים אֶת
 דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם".
 שבתורה

יט. וְכֵן אָדָם שֶׁלֹּא יִשְׁנֶה וְלִמּוּד וְלִאֲחִירִים וְקִים אֶת הַתּוֹרָה,
 וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לְהַחֲזִיק יָדֵי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְלֹא הַחֲזִיק, הָרִי הוּא
 בְּכָלֵל אֲרוּר.

כ. וּמִן הַמִּצְוֹת הַחֲמוּרוֹת, שֶׁלֹּא לָדוֹן בְּעֶרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִם,
 שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לִפְנֵיהֶם", לִפְנֵיהֶם
 וְלֹא לִפְנֵי גּוֹיִים.

כא. בְּטוֹל מוֹרָא אֲב וְאִם, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה נֶאֱמַר בָּהּ
 "אֲרוּר מִקֻּלָּה אָבִיו וְאִמּוֹ".

כב. מִצְוַת תְּפִלִּין וּמִזְוָה בְּכָלֵל מַעֲלַת מִצְוַת תְּפִלִּין מִזְוָה
 קִבְּלַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְעַל וְצִיצִית וְעוֹנֵשׁ הַמַּבְטֵל
 כֵּן נִכְתְּבוּ בְּפֶרֶשֶׁת קְרִיאַת שְׁמַע. וְעֲנֵשׁ הַמַּבְטֵל מִצְוַת אֱלוֹ
 חָמוּר, כִּי הוּא שׁוֹבֵר עוֹל וּמִנְתֵּק מוֹסְרוֹת. וְעַל מִצְוַת צִיצִית

אָמְרוּ שֶׁהִיא מוֹסֶפֶת קִדְשָׁהּ, וְגַם כִּי אֵין מִצְוֹת צִיצִית וּזְלוֹתִי
עַל מִי שֵׁיט לֹא ד' כְּנֶפֶסוֹת, וְאִינוּ חַיִּב לְקִנּוּת בְּגָד כָּזֶה, אֶךְ
עָנוּשׁ יַעֲנִשׁ לְעֵתוֹת בְּצָרָה, עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא חָמַד בְּלִבּוֹ
יְפִי הַמִּצְוָה וּשְׂכָרָהּ.

קיום המצוה מתוקף כג. וְהִירָא אֶת דְּבַר ה', יַחֲמִיר וַיִּדְקֹדֵק
גְּדוּלַת הַמְּזִהִיר וַיִּשִּׁים נֶפֶשׁוֹ בְּכַפּוֹ עַל מִצְוָה קִלָּה
כְּחִמּוּרָה, כִּי לֹא יָבִיט אֶל אֲשֶׁר הַמִּצְוָה הַזֹּאת קִלָּה לְעֵמֶת
מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, אֶךְ יָבִיט לְגִדּוּלַת הַמְּזִהִיר עָלֶיהָ יִתְבָּרַךְ.

הַמְּדַרְגָּה הַשְּׁלִישִׁית - לֹא שֶׁנִּתַּק לַעֲשֶׂה

בִּלְאוּ שְׁנִיתָק לַעֲשֶׂה כד. אֶף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל לֹא
יֵשׁ שְׁעוֹנָשׁ חֲמוּר שֶׁנִּתַּק לַעֲשֶׂה בִּיַּדִּי בֵּית דִּין, יֵשׁ בָּהֶן
שֶׁעָנְשׁוּן חֲמוּר וּמִשְׁפָּטָן נָשָׂא עַד שְׁחָקִים, כְּגוֹן גָּזֵל שֶׁהוּא
נִתַּק לַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ לֹא נִחְתָּם גָּזֵר דִּינָם שֶׁל דוֹר הַמְּבוּל
אֲלֵא עַל הַגָּזֵל, וּמִדַּת עֲנֹשׁ הַגָּזֵל לְהַקְרִיב יוֹם אָדוּ וּלְהַחִישׁ
עֲתִידוֹת לוֹ, עוֹד אָמְרוּ סָאָה מְלֵאָה עוֹנוֹת, אֵין מְקַטְרֵג בְּכָלֵן
כְּמוֹ הַגָּזֵל.

וְאָמַר שְׁלֵמָה ע"ה "פֶּעַל אֲצֻרוֹת בְּלִשׁוֹן שֶׁקָּר הֶבֶל נִדָּף
מִבְּקָשֵׁי מוֹת" פְּרוּשׁ: אוֹצְרוֹת הַמְּרָמָה הֶבֶל נִדָּף הֵם, כִּי
אֲחֵרִיתָם לְכָלִּיּוֹן, וְעוֹדָם בְּרִשְׁוֹתוֹ צוֹרְרִים הֵם לוֹ, וּמִבְּקָשִׁים
נֶפֶשׁ בַּעֲלֵיהֶם וּמִסְבָּבִים לְמוֹתוֹ.

גָּזֵל הָעֲנִי חַיִּבִּין עָלָיו מִיתָה בִּיַּדִּי שָׁמַיִם, וְהַמַּצְעֵר
אֲלֻמָּנָה וְיִתוֹם, בֵּין בְּגָזֵל וּבֵין בְּכָל מִינֵי צַעַר, מִתְחַיֵּב
מִיתָה בִּיַּדִּי שָׁמַיִם, וְכֵן הַדִּינִין שֵׁיט בִּידָם לְהַצִּיל גָּזוּל

מִיד עוֹשֶׁק וַיִּתּוֹם לֹא יִשְׁפּוּטוּ, מִשְׁפָּט מֹות לָהֶם.
וְהַמַּצְעֵר כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא
תּוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ", וְאָמְרוּ ז' ל' בְּאוֹנָאת דְּכָרִים הַכְּתוּב
מִדְּבַר, וְהוּא מַעֲנֵן הַצֵּעַר וְהַמַּצּוֹק, וְאָמְרוּ ז' ל' כָּל הַשְּׁעָרִים
נִנְעָלוּ חוּץ מִשְׁעָרֵי אוֹנָא, וְאָמְרוּ גְדוֹלָה אוֹנָאת דְּכָרִים
מֵאוֹנָאת מָמוֹן, שֶׁזוֹ בְּגוֹפוֹ וְזוֹ בְּמָמוֹנוֹ, זֹ נֶאֱמַר בָּהּ "וַיִּרְאֵת
מֵאַלְקִיָּה" וְזוֹ לֹא נֶאֱמַר בָּהּ וַיִּרְאֵת.

כה. וְהַנֶּשֶׁךְ וְהַרְבִּית דִּלְאו הִנֵּתָ לַעֲשֶׂה חומר המלוה
הֵם, עוֹנֵשִׁם חֲמור מֵאֵד, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא בריבית
תִּקַּן הַמַּעֲוֹת אֵינוֹ בָּא לְתַחֲתֵת הַמַּתִּים, כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עוֹן
הַרְבִּית, אֵין מִלְאָךְ מְלִיץ עָלָיו זְכוּת.

הַמְדִּירָה הַרְבִּיעִית - לֹא שָׂאִין בּוֹ מַעֲשֶׂה

כו. לֹא שָׂאִין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, הַזְהִירוֹת בִּלְאו
אֶךְ חֲמור מִלְאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֶׂה, וַיֵּשׁ שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה
בְּאַזְהָרוֹת לֹא שָׂאִין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אַזְהָרוֹת הַתְּלוּיוֹת בִּלְב, אוֹ
בְּלִשׁוֹן, אוֹ בְּקַפִּיצַת יָד, בְּחוּשׁ הַשְּׂמַע, בְּחוּשׁ הָרְאוֹת, וְרַבִּים
מִבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְחִים רַבּוֹת מֵהֶם, אוֹ שִׂיּוּדָעִים וְאֵינֶם נִזְהָרִים
בָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינֶם תְּלוּיִם בְּמַעֲשֶׂה, אֶלֶּא בְּמַחֲשַׁבָּה בְּלִשׁוֹן
וּבִשְׂבַת מִן הַמַּעֲשֶׂה, וְקָרוֹב הַדְּבַר לְהַכְשֵׁל בָּהֶם.

אַזְהָרוֹת הַתְּלוּיוֹת בִּלְב

כז. "הַשְּׂמַר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ" זכירת ה'
הַזְהִרְנוּ בָּזֶה לְזִכֹּר אֶת ה' יִתְבָּרַךְ בְּכָל עֵת, וְחִיָּב בכל עת

הָאָדָם לְהַשְׁתַּדֵּל לְקִנּוּת לְנַפְשׁוֹ תָּמִיד הִנְהֹגוֹת הַמַּחֲיבוֹת מִן
הַזְכִּירָה, כְּמוֹ הִירָאָה וְהַצְנִיעוּת וְקִשּׁוּט הַמַּחֲשִׁבוֹת וְטַכְסִיס
הַמַּדּוּת, כִּי זֶרַע קָדָשׁ יִשְׁיגוּ כָּל הִנְהָגָה נְאוּהָ וְהַמַּעֲטִירָה
בְּעָלֶיהָ, מִזְכִּירָתָהּ יִתְפָּרֵךְ.

חומר השוכח תלמודו כח. "הַשְׁמֹר לָךְ וְשִׁמּוֹר נַפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן
תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ"
אִזְהָרָה לְשׁוֹכֵחַ דְּבָר מִתְלִמּוּדוֹ שֶׁעוֹבֵר בְּב' לְאוֹיֵן, וְדִבֵּר
הַכְּתוּב בְּשׁוֹכֵחַ מַחֲמַת שֶׁהוּא בָטֵל מִן הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ הוֹגֵה
בָּהּ תָּמִיד.

לא יתלה כט. "אֵל תֹּאמַר בְּלִבְכֶּךָ וְגו' בְּצַדִּיקְתִּי
הַצְלַחְתִּיו בַּעֲצָמוֹ הַבִּיאֵנִי ה' לְרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת"
הַזְהַרְנוּ בָּזָה, שֶׁלֹּא נִדְמָה בְּנַפְשֵׁנוּ כִּי הַצְלַחְתֵּנוּ בְּצַדִּיקְתֵּנוּ
וּבִישׁוּר לְבַבְנוּ, אֲבָל נֶאֱמַר וְנִדְעָ עִם לְבַבְנוּ, כִּי הַצְלַחְתֵּינוּ
מִחֶסֶד עֲלִיוֹן וְרַב טוֹבוֹ.

לא ירפה ידי ברוחניות לחסרון הגשמיות ל. "לֹא תִנָּסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" הַזְהַרְנוּ
בָּזָה שֶׁלֹּא לְנִסּוֹת אֶת ה' בַּמַּצּוֹת
הַצְדָּקָה, וְהָאִישׁ הַטוֹב לֹא יִמָּצֵא רַפְיוֹן יָדַיִם בְּרוּחָנִיּוֹת, אִם
לֹא צִלְחָה דֶּרֶכּוֹ בַּעֲנָן קִנְיָן כֶּסֶף וְנִשְׂאָה טוֹבַת חֶפְצֵי הַגּוֹף,
אִם עָמְלוֹ בַּחֲכָמָה בְּדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן, וְאִם כִּי הִתְרַה הַבְּחִינָה
בַּמַּצּוֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת, אִם לֹא יִהְיֶה כֵּן אֵל לוֹ לְאָדָם לְמַאֵס
בְּמוֹסַר ה' כִּי גַם זֶה לְטוֹבָה, לְהִיטִיבוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ.

לא-לב. "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה להיות וגו' לא תירא מהם" "כי תצא למלחמה על בטוח בה" אויביך וגו' לא תירא מהם". הזהרנו בזה, שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' קרובה בלבבו, ויבטח עליה.

לג. "לא תגורו מפני איש כי המשפט להאמין שלא לאלקים הוא" הזהרנו בזה, להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק, כאשר לא נכיר בו פנים.

לד. "לכלתי רום לבבו מאחיו" הזהרנו בזה, להסיר מנפשנו מדת הגאווה, ואפילו המלך לא ירום לבבו מאחיו, והגאווה, מן העבירות החמורות המאבדות ומכלות הנפש, והנה אחרי כי נתעב ונאלח, גבהי תפארת גדלתו עמקים משאול, ואל יתהלל חכם זולתי בעבודת ה' יתברך וביראתו, והבטחון בו, ובאהבתו, והדבקות בו.

לה. "נתון תתן לו ולא ירע ללבבך בתתך להיות נדיב לו" הזהרנו בזה, לעקר מנפשנו צרות העין ולהיות טובי עין, ולא די במתנת יד, אלא שנטע בנפשותינו מדת הנדיבות.

לו. "לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך" להיות רחום ולהרנו בזה, להסיר מנפשנו מדת האכזריות, ולנטע בה נטעי נעמנים, הם הרחמים והחסדים הנאמנים, כי אפשר שיתן לעני שלא בדרך הרחמנות, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

שלא לחוס על מחסיאי הרבים
לז. "לא תחוס עינך עליו" וגו', הזהרנו
בזה, שלא לרחם על המחסיאים
והמכשילים בני אדם, וכל הנעשה רחמני על האכזרים
לסוף נעשה אכזרי על הרחמנים.

איסור נקימה במעשה ונטירה בלב
לח. "לא תקום ולא תטור" איזהו
נקימה, אמר לו השאילני קרדומך
והשיבו איני משאילה כדרך שלא השאלתני. איזהו נטירה,
אמר לו הריני משאילה ואיני כמותך שלא השאלתני.
ואין הענש בזה על הדבור, אלא על נטירת הלב, ואזהרת
הנטירה היא על דבר שבממון, אך על דברי גאון ובוז
ובקשת רעה, מתר לשום הדברים על לבו, ואמר ז"ל על
זה כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש, אינו תלמיד
חכם, אך אם יבקשו ממנו מחילה יעביר על מדותיו.

עקירת מדת השנאה
לט. "לא תשנא את אחיך בלבבך" הזהרנו
בזה, להסיר מנפשנו מדת השנאה, והיא
מדה מעוללת פשעים רבים ומסובבת עלילות נשחתות,
ומאבדת טובה הרבה מן הנפש, ומחמת זה נחרב בית שני.

הזהירות מטומאת קרי
מ. "ונשמרת מכל דבר רע" פירושו ז"ל שלא
יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טמאה בלילה.

איסור הרהור עברה
מא. "ולא תתורו אחרי לבבכם" וגו', הזהרנו
בזה, שלא לחשב לעשות עברה, ולא
להרהר בדברי המינים פן יכשל וימשך אחריהם, וישיב אל

לבו כי ה' יתברך חוקר לב ובוחרן כליות, ואיך יעזיז לטמא לבו לדבר בליעל יצוק בו.

מב. "לא תשא שמע שוא" הזהרנו בזה, איסור קבלת לשה"ר שלא לקבל לשון הרע, כתרגומו שם.

מג. "לא תחמד בית רעה" הזהרנו בזה, איסור לחמוד שלא להתעולל עלילות ברשע לקחת שדה וכרם וכל אשר לרענו, גם כי נתן מכרם, וזהרנו על מחשבת הדבר שלא נסכים במחשבתנו לעשותו, ואף להפציר בו בדברי תחנונים אסור, כי זה כמו הכרח ואנס, ועוד בזה אסור לאיש נכבד לשאל מעם רעהו מקח, בלתי אם ידע שיתן לו בנפש חפצה.

אזהרות התלויות בלשון

מד. "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך וגו' והיה מחניך קדוש" לומר דברי תורה ולהתפלל בקדושה ובנקיות הזהרנו בזה, שלא להזכיר דברי תורה ותפלה שלא בקדושה, כגון אם הוא ערום או בפני אדם ערום, וכן שיהא המקום נקי, וכל שכן אם אין ידיו נקיות, ואמרו רבותינו ז"ל 'היב חכמתא לחכימין' מפני כי החכמים מכבדין את התורה ועוסקים בה בקדושה, והזהירות בזה מדרכי יראת שמים.

מה. יש באזהרות התלויות בלשון חומר הנשבע או הגורם שלוקין עליהן, אף שהן לאו שאין לאחרים להשבע

בו מעשה ואין לוקין עליו, כגון נשבע ומימר ומקלל חברו בשם, כי הנשבע לשקר אף שאין בו מיתת בית דין חמור הוא מעבירות שיש בהן מיתת בית דין, דהוא מחלל את ה', שנאמר "ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את ה' אלקיך אני ה'", ולכך נכתב אחר אסור עבודה זרה, כי השבועה לשקר יש בכנפיה עון חלול ה', כי ענש הנשבע לשקר בבית דין, חמור מענש העובד עבודה זרה בסתר, מפני חלול ה', וחלול ה' עונשו חמור מכל העבירות, כדאמרו חכמינו ז"ל בעון חלול ה' נפרעים ממנו ומכל העולם. וכן לא יקבל על עצמו להשבע אף על פי שאין בלבו להשבע אלא להפחיד את חברו, דזה בכלל "לא תשא" ואסור להשבע בחנם אף על פי שהוא נשבע על אמת, וכן המסבב להשביע את חברו חנם גדול עונו, ומי שיודע שאם ישבע יחשדו אותו בני אדם על שבועתו מפני אמתלאות גם כי האמת אתו, יש לו להמנע מלהשבע לכבוד שמים.

איסור לקלל איש מו. "אלהים לא תקלל ונשיא בעמך
ישראל או עצמו בשם לא תאור", "ולא תקלל חרש",
הזהרנו בזה שלא לקלל איש ישראל בשם, ולא באחד
מכל הכנויים, ומה שהזכר בתורה אלהים נשיא וחרש,
להזהיר שלא יקלל שופט שהרשיעו בדין, נשיא כאשר
יענישו, וחרש אף שאינו שומע, והשופט אשר לא כדת
אותו תקלל. ואמרו רבותינו המקלל את חברו או את

עצמו לוקה, ועונשו בידי שמים רב מאד, וילפינן מקרא
 ד"והפלא ה' את מכתך" דקאי על המקלל.

מז. אסור לאדם שיאמר כן יושיענו ה' כאשר הדבר הזה
 אמת, והנה הוא כזב, כי הנה קלל את עצמו בשם, כי מכלל
 הן אתה שומע לאו.

מח. "יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל איסור הוראה
 בין הקדש ובין החול ולהורות את בני בשכרות
 ישראל", אמרו ז"ל השוטה רביעית יין שאינו מזוג במים,
 אל יורה.

מט. "לא תונו איש את עמיתו" הזהרנו בזה איסור אונאת
 על אונאת דברים, כגון בבעל תשובה ובגר דברים
 שלא יזכר להם מעשיהם הראשונים, ובכמה מקומות
 הזהירה תורה על אונאת הגר.

נ. "לא תהיה אחרי רבים לרעות" הזהרנו שלא לחזק ידי
 עוברי עברה בזה, שלא לחזק ידי עוברי עברה בדברים,
 ושלא להתחבר עם המסכים אל העול.

נא. אסור להתחבר לרשע בעסקי עולם, שלא להתחבר
 ואפילו לדבר מצוה אסור, ורבו דרכי לרשע
 המות הנמצאים בחברת רשעים.

נב. "ולפני עור לא תתן מכשול" הזהרנו הזהירות
 בזה, שלא להורות שלא כדת ושלא בהוראה ובעצה

כהלכה, ומי שממהר להורות, ודאי יתן מכשול לפני עור, וחסאתו כבדה מאד, עוד אמרו הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון.

נג. עוד ילפינן מזה להשיא עצה הוגנת לאשר יועץ עמו.

נד. וחיב אדם לחשוב מחשבות, להעלות על לבו עצות הגונות ומתקנות לחברו, וזה אחד מעקרי גמילות חסדים.

איסור רכילות נה. "לא תלך רכיל בעמך" הזהרנו בזה, שלא להוציא שם רע על איש מבני עמנו, ועונשו חמור בידי שמים, עוד אמרו דילפינן מזה אזהרה לדין שלא יהיה רך לזה וקשה לזה.

איסור הזכרת ע"ז נו. "ושם אלהים אחרים לא תזכירו" אף זכירה בעלמא כגון שמור לי אצל עבודה זרה, אסור.

שלא לחון הנכרי נז. "לא תחנם" פרשו רבותינו לא תתן להם חן, שאסור לאדם שיאמר כמה נאה גוי זה, וכן אסור לתת להם מתנת חנם.

הזהירות ממחלוקת נח. אמרו רבותינו ז"ל כל המחזיק במחלקת עובר בלאו, שנאמר "ולא יהיה כקרח וכעדתו", ומת' לספר לשון הרע על בעלי מחלקת.

חובת החזקת המחלוקת נט. אמנם מי שאינו מחזיק המחלוקת נגד הרשעים עובר בלאו

שֶׁל "לֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא". וְכָל מִי שֶׁהוּא לֹה' יִתְבָּרַךְ יִמְסֹר
נַפְשׁוֹ עַל קִדְשֵׁת ה', וְחוֹבָה עַל כָּל יָרָא, אֵף כִּי אוֹהֵב טְהוֹר
לֵב, לְהַעִיר קִנְיָא, כִּי יֵרָא וְהִנֵּה יָד שָׁרִים וְסִגְנִים בְּמַעַל,
כִּי כָל פְּרָצָה שְׂאִינָה מִן הַגְּדוּלִּים אֵינָה פְּרָצָה, שְׂנַאֲמַר "וַיֵּד
הַשָּׂרִים וְהַסִּגְנִים הֵיטָה בְּמַעַל הַזֶּה רִאשׁוֹנָה".

ס. "וּבְאַחֲכֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו הַאִיסוֹר לַרְדּוֹת
לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפֶרֶךְ" הַזְהִרְנוּ בָּזֶה, שֶׁלֹּא
יִשְׁתַּעֲבֹד אָדָם בְּחִבְרֵיו כָּלֵל, וְאִם אֵימָתוֹ עָלֵיהֶם אוֹ שֶׁהֵם
בוֹשִׁים לְהַחֲלִי דְבָרוֹ, לֹא יֵצֵאוּ אוֹתָם לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְּדוּלָּה,
אֶלָּא לְרִצּוֹנָם וְתוֹעֵלָתָם, אֲבָל אָדָם שְׂאִינֹו נוֹהֵג כְּשׂוֹרָה שָׂרִי.

סא. עוֹד יֵשׁ עוֹן גְּדוֹל בְּלִשׁוֹן, בְּהִזְכָּרַת הַזְהִירוֹת בַּהֲזָכַר
שֵׁם שָׁמַיִם לְבִטָּלָה, וּבִלְאֵ מוֹרָא, וּבִלְאֵ
שֵׁם שָׁמַיִם
נְקִיּוֹת הַמָּקוֹם, וְנִקְיוֹן כַּפַּיִם, וְחֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ מְנַדִּים
אֶת הַמוֹצֵיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבִטָּלָה, וְהֵיוּ חוֹשְׁדִּים אוֹתוֹ עַל
הַשְּׁבוּעָה, וְהוּא בְּכָלֵל "לֹא תַחֲלִלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי".

סב. וַיֵּשׂ אֲשֶׁר אֵינָם נִזְהָרִים בְּלִשׁוֹנָם הַזְהִירוֹת בַּכּוֹד
בְּכּוֹד תַּלְמִידֵי חֻכְמַיִם, בֵּין בְּפָנֵיהֶם בֵּין
ת"ח
שֶׁלֹּא בְּפָנֵיהֶם, וְנַעֲשִׂים אֶפִיקוֹרוֹסִים שְׂאִין לָהֶם חֵלֶק
לְעוֹלָם הַבָּא.

סג. וְהִתְבּוֹנֵן וְרִאָה עוֹן הַלִּשׁוֹן וְכוֹבֵד פֶּשַׁעוֹ, חוֹמַר חֲטָא
כִּי הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ עוֹנֵשׁוֹ חֲמוֹר מִן הַמַּכָּה, הַלִּשׁוֹן
דָּזָה בְּסִקְלָה וְזֶה בְּחֻנֵּק.

אַזְהָרוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּחוּשׁ הָרְאוֹת וְחוּשׁ הַשְּׁמַע

חטאים **סד-סה.** בְּעֵינַי חוּשׁ הָרְאוֹת נֹאמֵר, "וְלֹא תִתּוֹרוּ שְׁבִרָאִיהָ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", הַזְהִרְנוּ בְּזֶה, שֶׁלֹּא יִסְתַּכַּל אָדָם בְּאַשְׁתֵּי אִישׁ וּשְׂאֵר עֲרִיּוֹת, פֶּן יוֹקֵשׁ בָּם. וּבִכְלָל זֶה רוּם עֵינַיִם, כִּי הוּא מַעֲלֵל מִן הַגְּאוּהָ.

חטאים **סו.** וּמִדְבָּרַי רְבוּתֵינוּ עַל חוּשׁ הַשְּׁמַע, אֵל שְׁבַשְׁמִיעָה יִשְׁמִיעַ אָדָם לְאַזְנוֹ דְּבָרִים בְּטָלִים שֶׁהֵן נִכּוּת תַּחֲלָה לְאַבְרִים, וַיִּזְהַר מִפֶּה דוֹבֵר נִבְלָה.

אַזְהָרוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּקַפִּיצַת יָד וְהַמְנָעוֹת מִן הַמַּעֲשֶׂה

סז. "וְלֹא תִקַּפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחִיךָ הָאֲבִיוֹן" **בְּחוּבַת הַצְדָּקָה**
וְהַחֲלוּאָה לַעֲנִי
"הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְּבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל", לְמַדְנוּ מִזֶּה כִּי הַנִּמְנָע מִלְּהִלּוֹת לַעֲנִי עוֹבֵר בְּשְׁנֵי לְאוּיִן, לֹא דֵהֲשָׁמַר וְלֹא דָפֵן. וְהַזְהִרְנוּ שֶׁלֹּא נַחֲדֵל מִלְּהִלּוֹת מִיִּרְאַת דְּבַר הַשְּׁמָטָה, וְקָרָא מַחֲשֶׁבֶת צַר הָעֵין מִלְּהִלּוֹת דְּבַר בְּלִיעַל, וְכָל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְדָּקָה כְּאֵלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, וְאָמְרוּ ז' לְגֹדֹל הַמַּלְוָה לַעֲנִי יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה צְדָקָה.

סח. "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ" וְאָמַר **אִיסוּר עֵיכוֹב חוֹב**
וְהַלֵּנַת שֹׁכֵר
דָּוִד ע"ה "לֹא רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלֵם".
"לֹא תִלִּין פְּעוּלַת שֹׁכִיר אֶתְךָ עַד בֶּקָר" אֶחָד שֹׁכֵר אָדָם וְאֶחָד שֹׁכֵר בְּהֵמָה וְאֶחָד שֹׁכֵר כְּלִים, וְכֵן קִבְּלָנוּת, עוֹבֵר עֲלֵיהֶם בְּ"בַל תִּלִּין".

סט. "לא תלין נבלתו על העץ" המלין את מתו
 איסור הלנת מת
 עובר בלאו, זולתי אם הלינו לכבודו.

ע-עא. "לא תוכל להתעלם" הזהרנו בזה
 החובה לדאוג
 לממון חברו
 שלא להתרשל מהצלת ממון חברינו,
 ולהשתדל בהצלת חברינו, ולשית עצות לעזרתם בעת
 צרתם, ואם יש בידו הכח והיכלת להציל בעצה או
 בהשתדלות, ומראה את נפשו שאין בו יכולת וכח, יקצר
 כחו מדה כנגד מדה, וטוב ונכון להיות בכל עיר ועיר
 מתנדבים בעם, להיות נכונים ומזמנים לכל דבר הצלה.

עב. "הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא
 חובת האחריות
 על הכלל
 עליו חטא" הזהרנו בזה, שלא נשא חטא
 בחטאת חברינו בהמנענו מהוכיח אותם, ואם איש אחד
 יחטא בהגלות גלות חטאו, כל העדה יענשו עליו אם לא
 יוכיחוהו בשבט מוסרם, כי ישראל ערבים זה לזה.

עג. ולהנצל מכף הענש הזה, נכון הדבר לבחור אנשי אמת
 ולחזות מכל העם אנשי חיל שיהיו המוכיחים על כל דבר
 פשע ולבער הרע.

עד. "כי תדר נדר לה' אלקיך לא
 חומר העונש
 תאחר לשלמו" הנה יש ענש באחור
 בנודר ואינו משלם
 הנדרים והצדקות, ואם נדר ליתן צדקה לעניים חיב
 לשלם מיד, ואם מדרך השכחה יאירע לו אחור הנדרים,
 גם ענוש יענש, כי אחרי שהוא יודע שהשכחה מצויה,
 היה לו לזכר נדריו ולהעלותם על לבו תמיד לבלתי

יִשְׁכָּחֶם, וְעַל כֵּן עָנְשׁוּ חֲמוּר עַל פְּשִׁיעֶתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵל תֵּתֵן אֶת פִּיָּהּ לַחֲטִיָּא וּגְרָ לָמָּה יִקְצוֹף הָאֱלֹקִים עַל קוֹלָהּ" וּגְרָ, פֶּרוּשׁ: לָמָּה תִּדּוּר אִם אֵינָהּ זֹהִיר בְּנִדְרָהּ וְתִבְיָא עֲלֶיהָ אֲשָׁם. וְאָמְרוּ ז"ל בְּעוֹן נְדָרִים וּנְדָבוֹת בָּנִים מֵתִים. וְהֵנָּה נִצְטְוִינוּ שֶׁלֹּא לִנְדוּר נְדָרִים, כִּי הַנְּדָרִים מְכֻשׁוֹל לִפְנֵי הַנְּדוּר, כֵּן יַחַל דְּבָרוֹ אוֹ יֵאָחֵר לְשֵׁלֶם, אֲבָל צָדִיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן מִבִּלְתִּי שִׁידוּר, זֹלָתִי כְּאֲשֶׁר יִקְרָא מִן הַמִּצְוָה, כִּי אִזּוֹ יִדָּר נִדָּר.

הַמְדִּירָה הַחֲמִישִׁית - לֹא שֵׁשׁ בּוֹ מַעֲשֵׂה

חובת המוכיחים לחפש עה. אָמְרוּ ז"ל לָאוּ שְׂיֵישׁ בּוֹ
מכשולות העם ולהזהירם מַעֲשֵׂה לֹקִין עָלָיו, וְהַמְלָקוֹת
אֲרָבַעִים חֹסֵר אֶחָת, וְאָמְרוּ ז"ל מְלָקוֹת תַּחַת מִיתָה עוֹמְדֹת,
וּמִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה כּוֹנְסִים אוֹתוֹ לִכְפָּה. חוֹבָה עַל הַמוֹכִיחִים
לְחַפֵּשׁ דְּרָכֵי הָעָם וּלְחַקֵּר בְּמָה יִכְשְׁלוּ וּלְהַזְהִירָם, כִּי
יֵשׁ אֲזָהָרוֹת רַבּוֹת אֵף עַל פִּי שֵׁהֶם שׁוֹמְרִים אֶת מִקְצֵת
הָאֲזָהָרָה מִבְטָלִים הֵם מִקְצָתָהּ, כְּגוֹן אֲסוּר מְלֹאכָה בְּשִׁבְתָּ,
שְׁשׁוֹמְרִים שִׁבְתָּ מִחֲלָלָה בְּרַב הַמְקוֹמוֹת, וְיֵשׁ מְלֹאכּוֹת
שֶׁאֵין מִקְצֵת עֲמִי הָאָרֶץ נִזְהָרִים בָּהֶן לְפִי שֶׁאֵין יְדוּעוֹת
אֲצֵלֶם, וְיֵשׁ פּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם כִּי לֹא הִרְגְּלוּ כֵן בְּנַעֲוִיָּהֶם
בֵּית אֲבִיהֶם לְהַזְהִר בָּהֶם וּנְחָלוּ אוֹלָת, וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹל
מִזְרִים, וְאֵלֶּה עוֹשִׂים בַּזּוֹן.

איסור
אכילת דם
עו. וכן כל העם אף שגזזרים מאכילת דם,
מקצתם אינם גזזרים בהכשר הבשר על ידי
מליחה.

עז. וַיֵּשׁ אֶזְהָרוֹת שְׂאִין מִקְצַת הַהֶמוֹן שׁוֹמְרִים
 חומר עָקֵר הָאֶזְהָרָה, כְּגוֹן הַהִפְאָה, שְׁעוֹבֵר הַמִּכָּה בְּב'
 המרים יד לֹאִין "לֹא יוֹסִיף, פֶּן יוֹסִיף", וְאָמְרוּ ז"ל כָּל הַמְרִים יָד עַל
 חֲבֵרוֹ אֵף עַל פִּי שְׁלֵא הִכְהוּ נִקְרָא רָשָׁע, וְאָמְרוּ ז"ל רַב הוֹנָא
 קֶצֶץ יַד הַמִּכָּה.

עח. וְכֵן בְּהִשְׁחָתָה הַזֶּקֶן שְׁנֹאֲמַר "וְלֹא
 איסור השחתת תִּשְׁחִית אֶת פֶּאת זֶקֶנְךָ" הַחֲטָאִים מְנִיחִים
 הזקן והפאות חוֹט הַשָּׁעַר, וְעִקְרֵי פְרָקֵי הַפְּאוֹת לֹא נוֹדַע מְקוֹמָן אֵינִם,
 וְהַקֶּפֶת פֶּאת הָרֹאשׁ אֲסוּרָה גַם בְּמִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר.

עט. וְכֵן יֵשׁ שְׁלֵא נִשְׁמְרוּ מִבְּגַד שְׁעִטָּנִי, כִּי
 להישמר מִשְׁעִטָּנִי יִתְּפוּרוּ בְּגֵדֵי צֹמֶר בְּחוֹט הַפְּשָׁתִים, אֵף יַעֲשׂוּ
 משעטנז מִבְּגַד פְּשָׁתִים שְׁפָה לְפִי בְּגַד צֹמֶר.

פ. "אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ
 להיזהר מן גְּלוּת עֶרְוָה" כָּל קִירּוֹב בְּשָׂר אָסוּר, כְּגוֹן
 הערוה הַנִּגִּיעָה בִּידֵי אִשָּׁת אִישׁ, כִּי הַקְרָבָה מְבִיאָה לִידֵי גְלוּי עֶרְוָה,
 וְאֵף דֶּהוּא גָּדֵר וְהִרְחָקָה, גְּבִי נֶזִיר נָמִי מְצִינוּ שֶׁגִּדְרָה הַתּוֹרָה
 גְּדָרִים.

פא. "לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל" הַזֶּהֲרֹנוּ
 להיזהר מלהכשיל אַחֲרִים בַּחֲטָא
 בָּזָה לְבִלְתִּי הַכּוֹת אָדָם בְּנוֹ הַגָּדוֹל, פֶּן
 תִּהְיֶה לְבֵן לְפּוֹקָה, לְחֲטֹא בְלִשׁוֹנוֹ וּלְהַקְלוֹת אָבִיו, וְכֵן שְׁלֵא
 לִזְמַן כָּל מִכְשׁוֹל עוֹן לְיִשְׂרָאֵל וְגַם אֶל הַנֶּכֶרִי, כְּגוֹן שְׁלֵא יִתֵּן
 כּוֹס יַיִן לְנֶזִיר וְאָבֵר מִן הַחַי לְבֵן נָח.

להיזהר מן הכעס **פב.** "לא תשחית את עצה לנדיח עליו ומלהשחית ממונו וגופו גרזן" הזהרנו בזה שלא לחרות עץ מאכל, גם לבנות בו מצור, כל זמן שימצא באילני סרק די ספוקו.

וכן שלא לפזר ממון לריק ואפילו שוה פרוטה, ואמרו רבותינו ז"ל המקרע על מתו לוקה וכל שכן המשבר כלים בחמתו, כי שנים רעות עשה, השחית הממון, והשליט כעסו להעבירו על דברי תורה, כי מעתה יש עמו מלחמות מיצר הכעס להעבירו על דת. ואמרו רבותינו ז"ל אם ראית אדם שמשבר כלים בחמתו יהי בעיניו כאלו עובד עבודה זרה, שכן דרכו של היצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לה עבוד אלהים אחרים, עוד הזהרנו בזה שלא להשחית את הגוף במסירתו לסכנות, דדמו ידרש ה' ממנו, אבל המתענה והמתאבל על עונותיו, נאמר עליו "דרכיו ראיתי וארפאהו" וגו'.

מצות ערלה **פג.** "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא כלאים וכרם רבעי" **יאכל** הערלה וכלאי הפרם נוהגים בין בארץ בין בחוץ לארץ ואסורים בהנאה, וכל אשר יאסר בהנאה אסור במתנה לגוי, והנותן לנכרי מהדברים האסורים בהנאה, וכן הנותן לפניו כלבו שמונותיו עליו לוקה, וכרם רבעי אסור בהנאה בלא פדיון, ופודים אותו כשיבואו פירותיו לעונת המעשרות.

פד. "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" גיד הנשה אסור בהנאה ואסור לתתו לעבדו ושפחתו הנכרים, או ליתן לפני כלבו. וכן לשלח לגוי ירך וגיד הנשה בתוכה אסור.

פה. "לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו" אמרו איסור רבותינו לא תגנובו על מנת למקט, שלא יאמר אגנב כלי לצערו כדי שיזהר בשמירת כליו, אף שלבסוף יחזיר לו. וכן אסור ליטול כלי מחברו דרך גנבה להשתמש בו ולהחזירו. ולא יגנב את שלו מאחורי הגנב, שלא יראה כגנב.

פו. "לא תנחשו" כגון אלו המנחשים בחלדה איסור ועופות, פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך, ניחוש ואומר אות היא כי לא יצליח דרכו וסר מן הדרך בעבור זה, ולא ילך לקראת נחשים הן לעשות המעשה הן להמנע מהמעשה. "ולא תעוננו" לשון עונות ושעות, שאומרים יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת, כי המעוננים והקוסמים נעדרים הבטחון, והעלילות הנשחתות ההם, מעשה ארץ כנען הם.

פז. "לא תעשו עול במשפט" מהו משפט, אמרו לא לשקר במשקל רבותינו היא המדה והמשקל והמשורה, מלמד שהמודד נקרא דין, שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין, וקרוי עול ומשקץ וחרם ותועבה, וגורם ה' רעות.

"בַּמָּדָה בַּמִּשְׁקָל וּבַמִּשׁוּרָה" בַּמָּדָה זוּהִי מִדַּת הָאֶרֶץ, בַּמִּשְׁקָל כַּמִּשְׁמֶעוּ, וּבַמִּשׁוּרָה הִיא מִדַּת לֵחַ וַיִּבֶשׁ. "מֵאֲזֵנִי צֶדֶק אֲבִנִי צֶדֶק אֵיפֶת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם" וְגו' אֲבִנִי צֶדֶק מִשְׁקוּלוֹת, אֵיפֶה מִדַּת הַיִּבֶשׁ, הִין מִדַּת הַלֵּחַ. "אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם" וְגו', אֲנִי נֶאֱמָן לְהַפְרֵעַ מִמִּי שְׁטוּמָן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלֶח.

שלא לדחוק פח. "לא תהיה לו כְּנוֹשָׁה" הַזְהַרְנוּ בָּזֶה שֶׁלֹּא הִלּוּהּ לַצֵּעֵר אֶת הַלֵּוָּה, וְלֹא יַעֲבֹר הַמִּלְוָה לִפְנֵי וַיִּוָּדַע שְׂאִין לוֹ מָה לִּפְרוֹעַ, כִּי הוּא מַצִּיק לוֹ וּמַדְכָּא אֶת רוּחוֹ בָּזֶה.

איסור ריבית פט. "לא תשימון עליו נֶשֶׁךְ" אֲזַהֲרָה לְעַדִּים, וְלָכֵן נֶאֱמַר בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְהַמִּלְוָה וְהַלֵּוָּה הָעָרֵב וְהָעַדִּים עוֹבְרִים בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

איסור הטלת מום בבכור צ. "כל מום לא יִהְיֶה בוֹ" הַזְהַרְנוּ בָּזֶה שֶׁלֹּא לְהַטִּיל מוֹם בְּבָכוֹר, וְאֶפִּילוּ בְּזֶמַן הַזֶּה.

איסור כלאי בהמה צא. "לא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו" הַזְהַרְנוּ בָּזֶה שֶׁלֹּא לַחֲרֹשׁ וְלֹא לְדוֹשׁ, וְאֶפִּילוּ לְהַנְהִיג יַחַד, ב' מֵינִים כְּשֶׁהֵם מְצוּמְדִין בְּעוֹל אוֹ בַּחֲבֹל, אוֹ לְהַנְהִיג בְּקוֹל אָסוּר, וּשְׁתֵּי פְרָדוֹת זוֹ בַּת סוּסִיָּא וְזוֹ בַּת חֲמוּרָה, ב' מֵינִים הֵם, וְאָסוּר לְהַנְהִיג יַחַד. "בְּהֶמְתָּךְ לֹא תַרְבִּיעַ כְּלָאִים" פְּרָדָה שֶׁתִּבְעָה זָכָר אִין מְרַבִּיעִים עָלֶיהָ לֹא סוּס וְלֹא חֲמוּר, אֶלָּא פֶּרֶד שֶׁהוּא מִינָהּ.

צב. "וְאָבֵן מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם" הִזְהַרְנוּ
הַשְׁתַּחֲוִיָּה בָּזָה שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל רִצְפַּת אֲבָנִים בְּכָל
מָקוֹם, חוּץ מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

צג. "אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נִפְשֵׁיכֶם" הִזְהַרְנוּ בָּזָה
הַנִּפְשׁ אִיסוּר לִשְׁקֹץ
שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַדְּבָרִים הַנִּמְאָסִים עַל הַנֶּפֶשׁ,
וְלֹא בְּכָלִים מְאֻסִּים, וְכֵן לֹא יִשְׁהֶה נִקְבִּיו.

צד-צה. "אַל תַּחֲלֹל אֶת בֵּתְךָ לְהִזְנוּתָהּ וְלֹא
אִיסוּר בִּיאָה
בִּפְנוּיָהּ תִּזְנֶה הָאָרֶץ וּמִלֹּאָה הָאָרֶץ זָמָה" פָּרְשׁוּ
רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁלֹּא יִמְסֹר אָדָם אֶת בֵּתוֹ פְּנוּיָה לְבִיאָה שֶׁלֹּא
לְשֵׁם קְדוּשָׁתוֹ, וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ, שְׂאֵם אֶתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ
מִזְנָה וְעוֹשֶׂה פִּירוּתֶיהָ בְּמָקוֹם אֲחֵר, וְהָבֵא עַל הַפְּנוּיָה פֶּעַם
אַחַת דֶּרֶךְ מִקְרָה, לֹקֶה מִכַּת מִרְדּוֹת מַדְבְּרֵי סוּפְרִים, וְעוֹבֵר
נִמִּי עַל אִסוּר נָדָה, כִּי בּוֹשָׁה הִיא לְטָבוֹל פֶּן יִגְלֶה לְרַבִּים קוֹל
זְנוּתָהּ, עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אַל יֵשִׂיא אָדָם בֵּתוֹ לְאָדָם זָקֵן.

צו. "לֹא תֹאכְלוּ כָּל גְּבֻלָּה" אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זִהִירוֹת בְּתוֹרַת
הַשְּׁחִיטָה כָּל שֶׁנִּפְסְלָה בְּשַׁחֲטָתָהּ גְּבֻלָּה הִיא,
וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעַם הָעֵד בְּעַם וַיִּזְהָרוּ בְּתוֹרַת הַשְּׁחִיטָה
וּבְדִקְדוּקָיָהּ, וַיִּבְחָרוּ לָהֶם בְּכָל קָהָל שׁוֹחֵט יֵרָא חֲטָא, כִּי עַם
רַב מִיִּשְׂרָאֵל תְּלוּיִים עָלָיו.

צז-צח. "וְשֹׁחֵד לֹא תִקַּח" אָפִילוּ עַל מִנְת
אִיסוּר לְקִיחַת
שׁוֹחֵד לְזִכּוֹת אֶת הַזִּכָּאִי וּלְחִיב הַחֵיב, כֵּךְ אָמְרוּ
חֻכְמֵים הַנוֹטֵל שָׂכָר לְדוֹן דִּינָיו בְּטָלִים, וְשָׂכָר הַהֶפְסֵד

שֶׁהַפֶּסֶד מִמַּעֲשָׂיו, אִם נָכַר וַיִּדּוּעַ לְבָנֵי אָדָם שָׂרִי, וּבְכָל־
שִׁחַד אֶף שִׁחַד דְּבָרִים, שָׂאֵם אָמַר לוֹ הָאֶחָד דְּבָרֵי חֲנָף
יִחְשֹׁךְ נִפְשׁוֹ מִן הַדִּין הַהוּא, וְכֵן אִם קָבַל מִמֶּנּוּ מִנְחָה, נִפְסַל
הַשּׁוֹפֵט הַזֶּה לְשִׁפְטוֹ.

היתר מלאכת צט. "כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָּהֶם אֶךְ
אוכל נפש ביו"ט אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ" וּגו' אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ,
מֵתוֹךְ שֶׁהִתְּרָה הוֹצָאָה לְצָרָךְ אֲכָל נֶפֶשׁ בְּיוֹם טוֹב הִתְּרָה
נִמִּי שֶׁלֹּא לְצָרָךְ אֲכָל נֶפֶשׁ, וּבִלְבָד שֶׁהִיא לְצָרָךְ הַיּוֹם.

איסור לא ק. "לֹא יִלְבַּשׁ גִּבּוֹר שְׂמֶלֶת אִשָּׁה" אִזְהָרָה
ילבש לְמַעַבֵּיר שְׁעַר בֵּית הַשָּׂחִי וּבֵית הָעֶרְוָה.

הזהירות ממכשול קא. "לֹא תִשֵּׂים דָּמִים בְּבִיתְךָ" אִזְהָרָה
בבית לְמַעַמִּיד כָּל־רַע וְסָלָם רְעוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

דין קדושת קב. "לֹא תַעֲבֹד בַּבְּכוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזַל בְּכוֹר צֹאנְךָ"
בכור הַבְּכוֹר נוֹהֵג בְּאֶרֶץ וּבְחוּץ לְאֶרֶץ, וְאִסּוּר
בְּהִנָּאָה, וְאִם נִתְעַרַּב אָפְלוּ בְּאֶלֶף אוֹסֵר אֶת כָּלָם.

איסור מחיקת קג. "לֹא תַעֲשׂוּן פֶּן לֵה' אֱלֹהֶיכֶם" אִזְהָרָה
שם ה' לְמוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם.

שלא לילך בדרכי קד. "וּבְחוּקֵיהֶם לֹא תִלְכוּ" הִזְהַרְנוּ
האמורי בָּזָה לְהִרְחִיק כָּל דְּרָכֵי הָאֱמוּרִי, וּמֵהֶם
הַלְחָשִׁים וְהַקְמָעִים שֶׁאֵינָם מִן הַמַּמָּחָה לְרִפּוּאָה.

קה. "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכֶרֶם לֹא תֹאכְלוּ" הַחֹדֶשׁ אֲסוּר אִיסוּר
מִן הַתּוֹרָה גַּם בַּחוּץ לָאָרֶץ.
חדש

הַמַּדְרָגָה הַשְּׁשִׁית - מִיתָה בְיַד שָׁמַיִם

קז. הַהִפְרָשׁ בֵּין מִיתָה לְכָרַת, דְּחִיּוּב הַהִבְדֵּל בֵּין מִיתָה
מִיתָה קָאִי עָלָיו וְלֹא עַל זֶרְעוֹ, וּבְעֶנֶשׁ בִּידֵי שָׁמַיִם לְכָרַת
כָּרַת הוּא וְזֶרְעוֹ נִכְרַת, אוֹלָם עַל עֲנִין אֶחָד יִנָּשֵׂא חִיּוּב מִיתָה
מִן הַכָּרַת, כִּי מִי שֶׁהוּא חַיֵּב מִיתָה בְיַד שָׁמַיִם עוֹלָה הַמּוֹת
בְּחִלּוֹנוֹ וְאַף מִקְנֶהוּ מֵתִים, וַיִּדְבֶּק בּוֹ הַמּוֹת עַד כְּלוּתוֹ אוֹתוֹ.

קח. וְחַיֵּב מִיתָה נִסְדְּרוּ מִקְצָתָם בְּמִשְׁנָה, אֲכִילוֹת
כְּגוֹן הָאוֹכֵל טָבַל בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן טָמֵא הַמַּחֲיִיבוֹת מִיתָה
שֶׁאֵכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה, וְזֶר שֶׁאֵכֵל תְּרוּמָה.

קט. וַיֵּשׁ בָּהֶם אֲשֶׁר בָּאָרוּ אוֹתָם רַבּוֹתֵינוּ עוֹנֵשׁ הַמַּעֲנָה
ז"ל בְּגִמְרָא וּבְמִדְרָשִׁים, וְרַבָּם נִלְמָדִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה
מִהַפְסוּקִים, כְּמוֹ הַמַּעֲנָה אֲלֻמָּנָה וַיָּתוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "כִּי אִם
צָעַק יִצְעַק אֵלַי וגו' וְהִרְגָּתִי אֶתְכֶם בַּחֲרִב", וְעִנֵּשׁ הַמַּעֲנָה
אֲלֻמָּנָה וַיָּתוֹם אַחַת דָּתוֹ, בֵּין אִם יִצְעַק הַמַּתְעַנֶּה תַּחַת
יָדוֹ וּבֵין אִם יַחְרִישׁ, אֶף אִם יִצְעַק הַיָּתוֹם אֶל ה' יִתְבָּרַךְ
מִמֶּהָרִים לִיפְרַע מִמֶּנּוּ.

קי. הַגּוֹזֵל אֶת הָעֲנִי שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי ה' יָרִיב רִיבָם חוֹמֵר גּוֹזֵל
וְקִבַּע אֶת קִבְעֵיהֶם נִפְשׁ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ הָעֲנִי
ז"ל כָּל הַגּוֹזֵל אֶת הָעֲנִי כְּאִלּוֹ נִשְׁמָתוֹ נוֹטֵל מִמֶּנּוּ, וּפְעָמִים

מקפח פרנסתו אפילו בגזלת פחות משנה פרוטה, על כן דם יחשב לאיש ההוא דם שפך.

גודל עון מוציא שם רע קיא. המוציא שם רע חייב מיתה שנאמר "וימתו האנשים מוציאי דבת הארץ", ואמרו ז"ל אם מוציא שם רע על הארץ עונשו במיתה, המוציא שם רע על איש מ ישראל שנתחייב בתורה ומצות, על אחת כמה וכמה, ונאמר "וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע" הזכיר עון הוצאת שם רע כי הוא העון הגדול יותר מן המבקש נפש לספותה, כי צער הכלמה מר ממות. ואמרו ז"ל המוציא שם רע בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית דצריך אף מחילת הדורות הבאים דבקש להבאישם.

עונש משחית זרעו קיב. מנאף ביד או ברגל, ומשחית זרעו, והעושה כמעשה ער ואונן שאבדו זרעם חייב מיתה, ונאמר על המוציאים את הזרע לבטלה, 'שוחטי הילדים' [ואמרו ז"ל אל תקרי שוחטי אלא סוחטי].

זהירות ת"ח קיג. ותלמיד חכם שאינו נוהג בצניעות בהנהגתו חייב מיתה, לפי שמרחיק אהבת הבריות מן התורה, ואמרו ז"ל בזמן שאדם קורא ושונה ואין דבורו בנחת עם הבריות, ואין מקחו בשוק נאה, ואינו נושא ונותן באמונה, ואומרות הבריות פלוני שלמד תורה ראו כמה מכערים מעשיו, כמה מקלקלים דרכיו, אשרי בני אדם שלא למדו תורה.

קיד. ואמרו רבותינו ז"ל כל שינש בית המדרש בעירו ואינו
הולך לשם, חייב מיתה.

קטו. החולק על ישיבתו של רבו, חייב
איסור ביזוי
כבוד הרב
מיתה.

קטז. המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה, ואמרו רבותינו
ז"ל לא מתו נדב ואביהו בהקריבם אש זרה על חטא
ההקריבה, אלא מפני שהורו הלכה בפני משה רבנו.

קיז-קיא. ואמרו ז"ל דבר בא לעולם על
סיבת הדבר
בעולם
מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו
לבית דין, ועל פרות שביעית, ואמרו עוד, בארבעה פרקים
הדבר מתרבה, ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית,
בשביעית מפני מעשר עני שבששית, במוצאי שביעית
מפני פרות שביעית, ובמוצאי החג מפני גזל מתנות עניים,
ראינו מזה כי יש מיתה בידי שמים על גזל מתנות עניים.
ותדע מזה חמר הנודר לצדקה ואינו משלם, ואף המתעלם
מליתן צדקה לאביון דומה לאלה, כי אחרי אשר נתחייב
לתת הנה הוא כגזל מתנותיו.

המדרגה השביעית - חמר הפרת

קיט. העונות שחייבים על זדוןן פרת, חייב השוגג
מהו
כרת
בהם להביא חטאת, וענין הפרת הוא שנכרת הוא
וזרעו.

ב' כתות בחייבי **קכ-קכא.** וחיוב הכרת על שני חלקים:
כריתות **החלק האחד** ששנכרתים מהעולם הזה, כגון הבא על העריות והקרובות האסורות, והאוכל חלב ודם, והאוכל חמץ בפסח, ומי שלא עשה פסח, והעושה מלאכה ביום הכפורים, והבא על הנדה.

החלק השני שנכרתים מהעולם הזה ומהעולם הבא, כגון העובד עבודה זרה, והעושה עבירות בפרהסיא, והבונה התורה כגון המבזה לומדיה, והמפר ברית בשור.

עיכוב גזר דינם **קכב.** ומי שנתחייב כרת, פעמים של רשעים שנתאריך לו הזכות בעולם הזה שנים ושלשה דורות, כי אחור המות לרשעים הוא כדי לשלם שכרם בעולם הזה ולאבדם מהעולם הבא, כי הנקמה ברשעים באחריתם.

קכג. ואמרו ז"ל אמר רבי יאשיה, מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעולם הזה, שמה יעשו תשובה, או יעשו מצות שהקב"ה ישלם להם שכרם בעולם הזה, או שמה יצאו מהם בנים צדיקים.

ההבדל בין כרת למיתה **קכד.** וענין הכרת קצור השנים, בידי שמים בקיצור שנים וכן במיתה, ויש הפרש ביניהם, כי הכרת, מות האדם קדם חמשים שנה, והמיתה קדם ששים, כמתי המדבר, אבל יש צדיקים שמספר ימיהם פחות מששים, כמו שאמרו: בן חמשים ושתים זו היא מיתתו של שמואל הרמתי.

קכה. וַיֵּשׁ בְּחִיבֵי כְרִיתוֹת אֲשֶׁר גִּזְרָם לְזָרְעוֹ הַבָּא עַל הַנָּדָה פּוֹגַע בְּזָרְעוֹ מוֹקֵשׁ רָע וְשֹׁחֲתוֹת, וְהוּא הַבָּא עַל הַנָּדָה, וְהוּא יִקְרָא זָרַע מְרַעִים כִּי יִהְיֶה תּוֹ הַעֲזוּת עַל מִצְחוֹ בְּעוֹד בְּחִיִּים חֲתָנוֹ, וְתִהְיֶה עֲוֹנוֹת הַבֵּן עַל עֲצָמוֹת הָאָב, כִּי הוּא עוֹלֵל לְנַפְשׁוֹ לְהִיּוֹת פּוֹשֵׁעַ מִבְּטָן, וְאוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי שָׁחַת לוֹ, וְזָרְעוֹ בְּלִיעַל כָּלֹ נִכְרַת.

הַמְדִּירָה הַשְּׂמִינִית - ד' מִיתוֹת בֵּית דִּין

קכו-קכט. ד' מִיתוֹת בֵּית דִּין הֵן סְקִילָה שְׂרִפָּה הָרֶג וְחֻנָּק, וְהַסְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרִפָּה וְהַשְּׂרִפָּה מִן הַהָרֶג שֶׁהוּא בְּסִיף, וְהַהָרֶג מִן הַחֻנָּק.

מְחִיבֵי סְקִילָה, הַבָּא עַל אִשֶּׁת אָבִיו, וְעַל כָּלָתוֹ, חִיבֵי סְקִילָה וְעַל נַעֲרָה מְאֻרְסָה, וְעַל זָכָר, וּבַעַל אוֹב וַיִּדְעוֹנִי, וְהַמְחַלֵּל שִׁבְתּוֹ, וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, הַמְסִית, הַמְכַשֵּׁף, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, וְחַמּוּרִים מִכָּלֶם הַמְגַדֵּף וְהַעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה.

מְחִיבֵי שְׂרִפָּה, הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבָתָּה, עַל בֵּת אִשְׁתּוֹ, עַל בֵּת בָּנָה, עַל בֵּת בָּתָּה, עַל חֲמוּתוֹ, עַל אִם חֲמוּתוֹ, עַל אִם חֲמִיו.

מְחִיבֵי הָרֶג בְּסִיף, שְׁנַיִם הֵם, הַרוֹצֵחַ וְעִיר הַנִּדְחָת.

מְחִיבֵי חֻנָּק, מִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְזָקֵן מְמוּרָה, וְנֹבֵיא שָׁקֶר, וְהַמְתַּנְבֵּא בְּשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אִשֶּׁת אִישׁ.

תוקף דין ד' קל. אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בית
מיתות המקדש אף על פי שבטלו ד' מיתות בית
דין, דין ד' מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה נופל מן
הגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שרפה או נופל בדלקה
או נחש מכישו, מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או
לסטים באין עליו, ומי שנתחייב בחניקה או טובע בנהר או
מת בסרוגני.

חומר הבוועל קלא-קלג. הבא על השפחה דומה לחיבי
ארמית מיתות בית דין בשני דרכים: האחד דחיבי
מיתה, כי ימצאהו איש במקום רואים והנה לא פרש
מהעברה, בפגעו בו הוא ימיתנו.

השני אף אם לא ימצאהו ולא יפגע בו, מן השמים
ישפוטוהו שימות במרדו, שלא כמות כל אדם, כחיבי
מיתות בית דין לאחר חרבן הבית. אף חמור מהם, דחיבי
מיתות בית דין לא יומתו זולתי בעדים והתראה ועל פי
סנהדרין, והחוטא הזה כל מוצאו יהרגנו, ומלבד זה חלל
הרשע הנזכר את קדשי ה', ובעל בת אל נכר, וכל בן נכר
אשר יוליד יהיה לו לפח ולמוקש ולמזכרת עון, וישא האב
בעון הבן, ובה' בגד כי בנים זרים ילד.

חרב וחיה רעה קלד. ואמרו רבותינו ז"ל חרב בא לעולם,
מפני מה על ענוי ועוות הדין ועל המזרים בתורה
שלא כהלכה, חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא
וחלול ה'.

קלה. יש על המוכיחים להזהיר ולהעיד
בָּעַם בְּמִצְוֹת הַשְּׁבֶתָה עַל אֲבוֹת וְתוֹלְדוֹת, כִּי
נִעְלָמוּ מַעֲיָנֵי רַבִּים, וְאֵין מַגִּיד וּמַשְׁמִיעַ.

הַמְדַּרְגָּה הַתְּשִׁיעִית - חֹמֶר הָעֲבִירוֹת שֶׁיֵּהָרֵג וְאֵל יַעֲבֹר
עָלֶיהָ

קלו. אָמְרוּ ז"ל, בְּכָל הָעֲבִירוֹת הַאוֹפְנִים שֶׁבָּהֶם נִדְרַשׁ
שְׁבִתוֹרָה אִם יֵאמָר לוֹ אָדָם עֲבוֹר וְאֵל
יִתְהַרֵּג יַעֲבוֹר וְאֵל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וְחֵי בָהֶם", מְלַבֵּד מֵעֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִירוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים,
שֶׁבָּהֶם יֵהָרֵג וְאֵל יַעֲבוֹר, וְאֶפִּילוֹ בְּצַנְעָה, וּבִפְרָהֲסִיָּא אִף
בְּשָׂאָר עֲבִירוֹת אִם יֵאמָרוּ לוֹ לַעֲבוֹר עָלֵיהֶם, יֵהָרֵג וְאֵל
יַעֲבוֹר, וּבְשַׁעַת הַשְּׁמַד אֶפִּילוֹ בְּצַנְעָה יֵהָרֵג וְאֵל יַעֲבוֹר.

קלז. בְּגִ' עֲבִירוֹת הִלְלוּ אֶפִּילוֹ בְּאֶבֶק עֲבָרָה
גַּם כֵּן יֵהָרֵג, כְּגוֹן אִם צָרִיךְ לְהִרְפָּא מֵעַץ
אֲשֶׁרָה, אִף עַל פִּי שֶׁהִנָּהֵנָה מֵעַץ זֶה אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה,
יֵהָרֵג וְאֵל יַעֲבוֹר, לְפִי שֶׁהוּא כְּמַחֲזֵק יָדֵי עוֹבְדֵי הָאֲשֶׁרָה, כֵּן
יֵאמְרוּ הָאֲשֶׁרָה הַצֵּלְתוֹ.

קלח. וּבְאֶבֶק גְּלוּי עֲרִירוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָשַׁק בְּאִשְׁתּוֹ אִישׁ, וְאָמְרוּ
שֶׁתְּרוֹפָתוֹ הִיא עַל יָדֵי שֶׁתַּעֲמִיד לְפָנָיו עֲרוּמָה אוֹ תִּסְפֹּר עֲמוֹ,
יָמוֹת וְאֵל יַעֲבוֹר, וְתִכְיֹר מְזֶה חוֹמֶר הַמִּגָּע בְּיַד אִשְׁתּוֹ אִישׁ.

קלט. אֶבֶק הִרְצִיחָה הוּא הַלְבָּנָת פָּנִים, חוֹמֶר הַמְּלַבֵּין
כִּי פָנָיו יִחְוָרוּ וְנָס מִרְאֵה הָאָדָם, וְדוּמָה

לְרִצִּיחָהּ, כִּי צֶעַר הֶהֱלִכְנָה מֵרַמְמוֹת, וְעַל כֵּן אָמְרוּ יְהִרְגוּ וְאֵל יִרְצֶחַ. וּבְדוֹמָה לָזֶה אָמְרוּ יִפֹּל עֲצָמוֹ לְכַבֵּשׁן הָאֵשׁ וְאֵל יִלְבִּין פָּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים.

קמ. עוֹד אָמְרוּ, כָּל הַיּוֹרְדִים לְגִיהֲנוֹם עוֹלִים, חוּץ מִשְׁלָשָׁה שְׂיֹרְדִים וְאִינָם עוֹלִים, הַמִּלְבִּין פָּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, הַמִּכְנֶה שֵׁם לְחֵבְרוֹ וְהַבָּא עַל אִשֶּׁת אִישׁ.

קמא. עוֹד אָמְרוּ כִּי הַמִּלְבִּין פָּנֵי חֲבֵרוֹ אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וּמָה שֶׁלֹּא אָמְרוּ כֵּן עַל הָרוֹצֵחַ, כִּי הַמִּלְבִּין אֵינוֹ מְכִיר בְּגָדֵל חֲטָאוֹ, וְאֵין נִפְשׁוֹ מָרָה עַל עֲוֹנוֹ, וְעַל כֵּן הוּא רָחוּק מֵהַתְּשׁוּבָה.

המחלל שבת בפרהסיא ה"ה משומד קמב. וְהַמְּחַלֵּל שֶׁבֶת בְּפֶרֶה־סִיָּא הָרִי בַּפְּרֶה־סִיָּא ה"ה משומד הוּא מְשֻׁמָּד לְכָל הַתּוֹרָה, וְשִׁחִיתָתוֹ נִבְלָה, וְאוֹסֵר הֵיִין בְּמַגְעוֹ, דְּשִׁקוּלָה שֶׁבֶת כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת.

הַמְּדַרְגָּה הָעֲשִׂירִית - חֲמֹר הָעֲבִירוֹת אֲשֶׁר אֵין לְעוֹשִׂיהֶן חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא

המשומד ה"ה מחלל ה' קמג. הַיִּצְוִרִים כָּלָם נִבְרָאוּ וְאֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹה"ב לְכָבוֹד ה' יִתְבָּרַךְ, וְעַל כֵּן כָּל הַמְּחַלֵּל אֶת ה' וּבִזְזָה אֶת דְּבָרוֹ אֲבָדָה תִּקְוָתוֹ, כִּי לֹא רַב לוֹ שֶׁלֹּא יָקִים מֶה שֶׁנִּדְרָשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲקָר יִצִּירָתוֹ לְכַבֵּד אֶת ה' וּלְקַדְּשׁוֹ, שְׁלַח יָדָיו לַעֲשׂוֹת הַתְּמוּנָה וְהַהִיפָּהּ, וּלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ, וְעַל כֵּן אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. "וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה" כְּגוֹן הָעוֹשֶׂה עֲבִירוֹת יְדוּעוֹת

בְּפִרְהֶסְיָא, וְהַפּוֹרֶק עוֹל שָׁמַיִם אָפְלוּ בַּסֶּתֶר, כְּגוֹן מִשְׁמַד
 לְאָכַל גְּבֻלוֹת אוֹ לְאָכַל חֶלֶב וָדָם, אוֹ לְחַלֵּל יוֹם טוֹב, אִף
 עַל פִּי שְׂאִינוֹ עוֹבֵר עַל שְׂאֵר הַמִּצְוֹת עָלָיו נֶאֱמַר "וְנִכְרְתָה
 הַנֶּפֶשׁ וְגו' הַכֶּרֶת תִּכְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָה בָּהּ" פְּרוּשׁ:
 אַחֲרֵי הַכֶּרֶת הַנֶּפֶשׁ עֲוֹנָה בָּהּ, כִּי לֹא יִכְפֹּר הַמּוֹת עָלָיו, וְאַחֲרֵי
 אֲשֶׁר הִסִּיר מֵעָלָיו עוֹל אֲזִהְרָה אַחַת כָּבֵד מֶרֶד בָּהּ יִתְבָּרַךְ,
 וְהָאוֹמֵר בְּלִבּוֹ לִפְרוֹק מֵעָלָיו עוֹל אֲזִהְרָה אַחַת כָּל עֵת
 אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה לָעֲבוֹר עָלֶיהָ, הוּא הַנִּקְרָא מִשְׁמַד לְדַבֵּר אַחַד.
 וְאָמְרוּ ז"ל כִּי הַרוּעִים שֶׁהֵם הַפּוֹרְקִים מֵעָלֵיהֶם עוֹל אֲזִהְרָת
 גָּזֵל, אִף שְׂאִין מוֹרִידִין אוֹתָם לְבוֹר אֵין מַעֲלִים אוֹתָם
 מִהַבּוֹר, אֲבָל הַמִּינִין וְהָאֶפִיקוֹרְסִין וְהַמִּשְׁמַד לְאָכַל גְּבֻלוֹת
 לְהַכְעִים מוֹרִידִים אוֹתָם לְבוֹר.

קמז. "כִּי דָבַר ה' בְּזֶה" אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עוֹד שְׂאִין לָהֶם
 זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִשְׁמַיִם, וְהַמְגִלָּה חֵלֶק לַעוֹה"ב
 פָּנִים בַּתּוֹרָה, וְהַמְבָּזָה תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְהַמְבָּזָה אֶת
 הַמוֹעֲדוֹת, כִּי אִף עַל פִּי שֵׁשׁ בִּיָּדָם תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,
 אֵין לָהֶם חֵלֶק לַעוֹלָם הַבָּא.

קמה. הַמְגִלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, הוּא הַמַּעַז פָּנָיו מִיְהוּ הַמְגִלָּה
 לִזְמַר חֲנָם נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה אֵלֶּי הַפְּסוּקִים פָּנִים בַּתּוֹרָה
 וְסִפּוּרֵי הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה, וּמִגִּאֲוָתוֹ וּגִאֲוָנוֹ אוֹמֵר כֶּךָ בְּלִבּוֹ,
 אַחֲרֵי שְׂאִין יָדוֹ מִשְׁגָּת לְבֹא עַד תִּכְוֹנֶת טַעַם הַדְּבָרִים וְעֲנִינָם,
 וּבִכְלָל זֶה הָעוֹזֵב דָּבָר אַחַד מִדְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְלֹא יוֹדֵה עָלָיו,
 כְּגוֹן הָאוֹמֵר מַה הוֹעִילוֹ אֶצְלָנוּ לִזְמַדֵּי הַתּוֹרָה, וְכִחְשׁוֹ בְּמַה
 שִׁכְתוֹב בַּתּוֹרָה "וְנִשְׁאַתִּי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם".

חומר המבזה חמו. ענין המבזה את המועדות, שעושה המועדות מלאכה בחול המועד ובז אל העניש, מפני שאין אסור מלאכת חול המועד מפורש בתורה, וכבר אמרו ז"ל המבזה את המועדות כאלו עובד עבודה זרה, וזה על דרך משמך לדבר אחד להכעיס, שאין לו חלק לעולם הבא.

חומר המבזה חמו. במה שאמרו ז"ל כי המבזה תלמידי חכמים הוא בזה דבר ה' ואין לו חלק לעולם הבא, ג' טעמים:

האחד כי בהתהדר החכמים ובתתם עליונים, דבריהם נשמעים, וילוו עליהם העם כלו וידמו למועצותם. השני בראות בני אדם את כל כבודם, ילמדו לקח לנחול כבוד ותרבה הדעת, ומתוך שלא לשמה בא לשמה. השלישי כי רבים מישיני לבבות יעורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה, ויפירו מעלתה ויבא חשקה בלבבם.

מעלת כבוד חמו. ועוד טעם נכבד יש העולה על כלם, כי הדבר ידוע אשר מדרכי קדוש ה' יתברך, להודיע בכל מבטא שפתיים ובכל הנהגה ופעל ידים, כי יסוד נפש האדם וצבי עדיו, והטוב והעקר והתועלת והיקר אשר בו, עבודת ה' יתברך ויראתו ותורתו, כמו שנאמר "כי זה כל האדם", וזה הדבר כבוד אלקים, והבזים לתלמידי חכמים ויראי שמים, מבטלים הידיעה הזאת, ובהנהגתם מראים ההפך, שהכבוד וההדר להצלחת עניני העולם, והם

מחללים את התורה, על כן יאבדו מהקהל ויכלו באפס תקוה. ואם עם הארץ יביעון בפייהם כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה, הלא הדבר ידוע, כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה, כי הם יורו דעה מה יעשה ישראל, לבלתי תשכח מפי זרעם. על כן יכבדו עבדי ה' יתברך את חכמי התורה לכבוד ה' יתברך, ולהודיע כי עבודתו היא לבדה העקר הנמצא בנבואים, ואחרי אשר התברר שהכל ברא ה' יתברך לכבודו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה', ולקדשו בכל דבריו, ולרוממו ולהודות לו ולברכו תמיד, וכאשר יתיצב בתוך העם, ידקדק לקדש את ה' בדבריו, ויזכה בזה לזכות גדולה עד שמים. ואם יתכן כי יש בידי עונות נסתרים, אבל מאוהבי הצדק הוא, ולו שרש בבחירה, והוא מעדת מכבדי ה', והמשבח מעשים מגנים או מהלל רשעים והמחלל את עבודת ה' יתברך, הוא הרשע הגמור.

קמט-קנב. הנה הצדיק אף כאשר הוא מט המכשולות לפני רשע, לא תשפל רוחו ולא תמעט בכבוד הרשעים מעלתו בעבור זאת, ואם הוא עכור לפי שעה, "שבע יפול צדיק וקם" וישוב לאיתנו וכבודו. הנה המכשולים הנמצאים בכבוד הרשעים רבים וידועים:

האחד כי יש בכבודם חלול התורה והעבודה, והוא העון המכלה מנפש ועד בשר.

השני כי רבים נמשכים אחריהם ואוחזים מעשיהם.
השלישי כי המתחברים להם אף על פי שאינם עושים
כמעשיהם, מקבלים פרענות כיוצא בו.
הרביעי כי הם מכניעים בזה את כבוד אנשי האמת, ואין
הצלחה לכבוד הצדיקים זולתי אחרי השפלת כבודם של
הרשעים.

הנכללים ב"כי דבר ה' בזה" קנג. אמרו ז"ל יש בכלל מה שכתוב "כי
דבר ה' בזה" המדבר דברי תורה במבואות
המטנפים, וכל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, והקורא
בספרי המינים, "ואת מצותו הפר" זה המפר ברית בשו.

למי אין חלק לעולם הבא, והאומר אין תחית המתים קנד. שנינו, כל ישראל יש להם חלק
לעוה"ב מהתורה ואין תורה מן השמים והאפיקורוס, אין להם
חלק לעולם הבא, ואחד מן העקרים הוא להאמין שנתתבה
תחית המתים בתורה, ואחד מן המקומות שנתפרשה בהן
תחית המתים בתורה שנתאמר "אני אמת ואחיה מחצתי
ואני ארפא" ואמרו רבותינו ז"ל כשם שהמחץ והרפואה
באחד כך מיתה ותחיה באחד.

האפיקורס קנה-קנו. ענין האפיקורוס פרשו בו ז"ל
והנכללים עמו כי הוא האיש אשר אינו נוהג דרך מורא
והדר בתלמידי חכמים, אף על פי שאינו מבזה אותם,
כגון שמבזה חברו בפני תלמיד חכם דהוא בכלל מחלל

הַתּוֹרָה יִחַשְׁבֹּה, הָאֶחָת כִּי אַחֲרֵי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה הַדּוֹרָה בְּעֵינָיו לְנַהֵג בָּהּ דֶּרֶךְ מוֹרָא, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וְהַשְׁנִית כִּי יֵרָאֶה מֵהֶם סִבָּה לִירְאָת שָׁמַיִם, כִּי בַהֲיוֹת דְּבָרֵיהֶם נִשְׁמָעִים מִדֶּרֶךְ יִרְאָתָם, יִדְרִיכוּ אֶת הָעַם לִירְאָה מֵה'. וּבִכְלָל אֲפִיקוֹרוֹס הוּא הָאוֹמֵר מֵה הוֹעִילוּ לָנוּ הַלּוֹמְדִים בְּלִמּוּדָם, הֵישׁ דָּבָר שֶׁיֵּאמְרוּ רֵאֵה זֶה חֲדָשׁ הוּא, כִּי הֵם לֹא יָדְעוּ וְלֹא שָׁמְעוּ עַל הַתּוֹעֲלוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה, וּבַעֲבוּר זֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה שֶׁפֶל בְּעֵינֵיהֶם, וְהֵמָּה הָיוּ בְּמוֹרְדֵי אוֹר מַעֲלָתוֹ, וְאֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וְאֲשֶׁר אֵין כּחַ בָּהֶם לְלִמּוּד, יָדְעוּ הֵדֵר כְּבוֹד עֶסֶק הַתּוֹרָה, וַיִּזְכּוּ בִּידִיעָתוֹ, וְלֹא תֵּאבֹד נַפְשָׁם מִן הָעוֹלָם הַבָּא.

קִנְזוּ. וְכֵן הַקּוֹרָא לָרַבּוֹ בְּשִׁמּוֹ הוּא אֲפִיקוֹרוֹס כְּדִמְצִינוּ בְּגִיחָזִי.

קִנְחָה. וְעַקֵּר הָעוֹנָשִׁים הַנּוֹזְכִּים בְּמִדְרָגָה מִבְּזָה הַתּוֹרָה
הַזֹּאת מִפְּנֵי חֲלוּל הַתּוֹרָה, כִּי עוֹן חֲלוּל הוּא מַחֲלֵל ה'

ה' גְּדוֹל מִכָּל הָעֲבִירוֹת, וְאֵף בְּתִשּׁוּבָה וּבִיסוּרִים אֵין כִּפּוּרָה, וְנִפְרָעִים מִיָּד, וְעֵתָה עֲמוּד וְהַתְּבוּנָה גָּדֹל חַיּוּבָנוּ לְקַדֵּשׁ אֶת ה', כִּי עַקֵּר מֵה שֶׁקִּדְּשָׁנוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּתוֹרָתוֹ וּבִמְצוֹתָיו וְהַבְדִּילָנוּ לִהְיוֹת לוֹ, כְּדִי לְקַדְּשׁוֹ וּלִירְאָה מִמֶּנּוּ, כִּי רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ מְקַדְּשֵׁיו קְדוֹשִׁים, בְּשֹׁגֶם הַכֹּלִים שֶׁעוֹבְדִים בָּהֶם אֶת ה' צְרִיכִים לִהְיוֹת קְדָשׁ, וְעַל יְדֵי קְדֻשַׁת הַמְצוֹת נִחַשְׁבֹּה בְּהַקְדִּישָׁנוּ אֶת ה' יִתְבָּרַךְ עִם הַקְדוּשִׁים וְהַעֲלִינִים שֶׁמְקַדְּשִׁים וּמַעֲרִיצִים אוֹתוֹ.

כתות שאין להם חלק לעולם הבא קנט. עוד יש כתות שאין להם חלק לעולם הבא והם כת אויבי ה' יתברך, כת המחבלים כרם ה' וכת הנותנים חתתם בארץ חיים.

מפורש בתורה כי כת אויבי ה' יאבדו מן העולם הבא, שנאמר "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", פרוש: משלם לשונאיו שכר המצות שהם עושים בעולם הזה להאבידם מהעולם הבא.

ואמר דוד ע"ה "כי רשעים יאבדו" וגו', הזכיר על הרשעים לשון אבדה, כאשר יאמר על הצער והגלות והמות, כי הרשעים יענשו בצרות יסורים או במות, וכן יענשו במשפט על מעשיהם בעולם הבא לקץ וזמן. "ואויבי ה' פיקר כרים כלו בעשן כלו" המשיל אויבי ה' לחלבי הכשבים, כי כאשר חלבי הכרים כלין בעשן, כן יכלו אויבי ה', כי תכלה נפשם ותאבד מן העולם הבא. ונאמר "פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי" פרשו ז"ל כאשר האבות הם שונאי ה', עונם נפקד על בנים על שלשים ועל רבעים.

שונאי ה' אין להם חלק לעוה"ב קס. ענין שונאי ה' נמצא לפעמים גם באנשים שעושים מצוות ונזהרים מכל עברה, אמנם אם נפשם רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה, וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו, כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו את המלך, כי הוא שונא

אֶת הַמֶּלֶךְ. וְכָל שָׁכֵן אִם מְנִיאִים לֵב בְּנֵי אָדָם מַעֲסֵק הַתּוֹרָה
וְהַמִּצְוֹת, וְכֵן אֲנָשִׁים שְׁעִינָם צָרָה בְּכָבוֹד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,
וְשׁוֹנְאִים עֲטָרַת תְּפָאֲרָתָם, וְכָל שָׁכֵן אִם יִבְקָשׁוּ כְבוֹדָם
לְכַלְמָה אוֹ יִשְׁפִּילוּ הֶדְרָם, וְכֵן אִם יֵאָהֲבוּ כְבוֹד הַרְשָׁעִים,
כָּל אֱלוֹ שׁוֹנְאֵי ה' הֵם, וְאִין רְצוֹנָם בְּקִיּוֹם עֲבוֹדָתוֹ.

קסא. כֵּת הַמְּחַבְּלִים כָּרָם ה' הֵם הַמוֹסְרִים מַחֲטִיאֵי הַרְבִּים
וְהַמְּחֻטֵּאִים אֶת הַרְבִּים, הִנֵּה הֵם שׁוֹנְאֵי
ה', כֹּאֲשֶׁר תֹּאמַר כִּי הָאֲנָשִׁים הַמְּשַׁחֲיִיתִים עָרִי הַמֶּלֶךְ כִּי
הֵם שׁוֹנְאֵי הַמֶּלֶךְ, עַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל שֶׁהֵם יוֹרְדִים לַגִּיהֲנוֹם
וְנִדְוָנִים שָׁם לְדוּרֵי דוּרוֹת.

קסב. כֵּת הַנּוֹתְנִים חֲתָתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים עוֹנֵשׁ הַמִּטִּיל
כְּגוֹן הַפְּרָנְסִים הַמִּטִּילִים אֵימָה יְתִירָה אֵימָה עַל הַצִּיבוֹר
עַל הַצִּבוֹר שֶׁלֹּא לָשֵׁם שְׁמִים, וְשִׁחְטָאוֹ וְהַחֲטִיאוֹ אֶת
הַרְבִּים, עָלֵיהֶם אָמַר יְחִזְקָאל ע"ה "אֲשֶׁר נָתַנוּ חֲתָתָם בְּאֶרֶץ
חַיִּים וְתָהִי עֲוֹנוֹתָם עַל עֲצֻמוֹתָם" לְמַדְנוּ מִזֶּה כִּי לֹא יִכְפֹּר
עָלֵיהֶם הַמָּוֶת, אָכֵן עַד עוֹלָם עֲוֹנוֹתָם עַל עֲצֻמוֹתָם, וְהֵם
יוֹרְדִים לַגִּיהֲנוֹם וְנִדְוָנִים בָּהּ לְדוּרֵי דוּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּצְאוּ
וַרְאוּ בְּפָגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתָם לֹא תָמוּת
וְאֲשֶׁם לֹא תִכָּבֵּה".

קסג-קסז. עֹנֵשׁ הַנּוֹתְנִים חֲתָתָם עוֹנֵשׁ הַמִּטִּיל אֵימָה
מִחֲמַשֶּׁה פָּנִים: הָאֶחָד. כִּי הָאֲנוּשׁ רָמָה מַחֲמַת ה' פָּנִים
וְתוֹלְעָה הִיא, וְלֹא דִיּוֹ שֶׁלֹּא שָׁח וְשִׁפַּל, אֲלֵא גַם יִשְׁתַּרֵּר שֶׁלֹּא
לָשֵׁם שְׁמִים, וְאֵף בְּמַחֲשַׁבַת הַגָּאוּהַ מִבְּלִי הַשְׁתַּרֵּר נִפְסַד הָאָדָם.

הַשֵּׁנִי. כִּי הָאָדָם חַיֵּב לַעְרוֹךְ מַחֲשָׁבוֹת לְהַשְׁכִּין אֵימַת ה' בְּלִבּוֹ, וְתַחַת זֹאת הוּא עוֹרֵךְ אוֹתָם לְהַטִּיל אֵימַת עֲצָמוֹ עַל עַם ה' יִתְבָּרֵךְ.

הַשְּׁלִישִׁי. כִּי הוּא מַצְעֵר אֶת הַצָּבוּר בְּהַטִּלַת אֵימָתוֹ, וְעוֹבֵר בִּ"לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ".

הָרְבִיעִי. כִּי מַכְשׁוּלִים רַבִּים בָּאִים בְּסִפְתָּ זֶה, כַּדְמָצִינוּ בְּפִלְגֵשׁ בְּגִבְעָה.

הַחֲמִישִׁי. כִּי אֵין לָעַם ה' לְהַכְנִיעַ לְבָשׂוֹר וְדָם אֶלֶּא לְשֵׁם שְׁמַיִם, שֶׁהֵם עֲבָדֵי ה' יִתְבָּרֵךְ, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לִי בָנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים, וְנִקְרְאוּ מַמְלַכַת כְּהֻנִּים, פְּרוּשׁ: מַמְלַכָּה שְׂכֵלָה שְׁרִים בְּלֹא עוֹל בָּשׂוֹר וְדָם, כִּי אֵין שְׂרָרָה רְאוּיָה לְאַנּוּשׁ זולָתִי לְשֵׁם שְׁמַיִם.

הַפּוּרֵשׁ מִדְּרָכֵי קִסְחַ. וּבְכָלֵל הַכְּתוּת הַנִּזְכָּר הֵם צִיבוֹר בּוֹזֵה דָבָר ה' הַפּוּרֵשִׁים מִדְּרָכֵי צָבוּר, בְּהַתְאָסֵּף רֵאשֵׁי עַם וּקְהֵלוֹת הַקֹּדֶשׁ, וּמַסְכִּימִים הַסְכָּמוֹת לְהַעֲמִיד לָהֶם מִצְוֹת, הִנֵּה הֵם מְקַדְּשִׁים אֶת ה' יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ, וְהַקֵּב"ה מַתְעַלָּה וּמַתְהַלֵּל בְּעוֹלָמוֹ בְּאַסְפָּתָם וְעִבּוּדָתָם, וְהָאִישׁ הַפּוּרֵשׁ מִדְּרָכֵי צָבוּר הִנֵּה הוּא כְּמַקְטִיר עַל הַסְכָּמַת עִבּוּדַת ה', וּמֵרָאָה עֲצָמוֹ שֶׁלֹּא יַחֲפֹץ לְהִיּוֹת בְּסוּדָם, וְהוּא בְּכָלֵל הַבּוֹזִים דָּבָר ה', וְאֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, כִּי הֵם הַמְּנִיאִים לֵב חַלוּשֵׁי הַדְּעוּת, בְּפִרְיָשָׁתָם מִדְּרָכֵי צָבוּר, וְהֵנָּה מִן הַמַּחֲסִיאִים אֶת הָרַבִּים.

קסט-קע. כת עוזבי ה' נכללים בכלל מי שאינו דואג מחטאו ה"ה עוזב ה' אלו שאין להם חלק לעולם הבא, והם אנשים שאין עליהם עול יראת שמים, והם מקימים את המצות מצות אנשים מלמדה, וכאשר יתגבר היצר על האיש ויעבור ואשם, לא יאנח ולא ידאג לחטאו, והוא בעיניו כאילו לא פעל און, ויש מהם כי לא רב להם אשר לא לבשו חרדות, אבל יהללו ויברכו נפשם במלאתם תאותם, והם המכעיסים והמנאצים לפני ה', ועל זה נאמר "ועוזבי ה' יכלו" שאין להם חלק לעולם הבא.

קעא. ואבדן הכתות הנזכרות בזמן שלא תשובה מועילה עשו תשובה, אבל אם שבו מדרכם הרעה אף לד' כיתות נמלטה נפשם מן האבדן.

ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה

קעב. אמרו ז"ל ד' כתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצנים, כת שקרים, כת חנפים, כת מספרי לשון הרע, וילפינן מקראי.

קעג. עתה נאזין עד תכונת עניניהם ואופניהם, ונחלק אותם לחלקיהם, ונחשף חמור עונשיהם, וראשון חמור מן השני, ותדע כי אחריתם דרכי מות, ועל ידי זה יתבאר חמור המדות הרעות, ויבער אותם מקרב.

קעד. כת ליצנים דכתיב "משך ידו את מהות הלץ גאווה ורוע או לוצצים", ונחלקת לחמשה חלקים: רוב השלוה והתענוג

החלק האחד הנותן דפי בבני אדם, ויש בה ב' מדות רעות, הזדון והגאווה, שנתחברו באדם הלץ, הזדון מה שגורם נזק לחבריו, שיבאיש ריחם בעיני העם בלי היות לו תועלת, הגאווה מה דהוא יהיר, דהשפל והנכנע באשר מכיר מגרעת עצמו ומומיו לא יתלוצץ על בני אדם, ואף בכת מספרי לשון הרע הוא.

קעה. החלק השני מי שלועג לבני אדם על חוסר הצלחתם, או יבוז לעניים, והגאווה הביאתהו אל המדה הזאת, או רב השלזה והתענוג, ופעמים ילעג הלץ על הקדושים והנביאים, ונאמר "לועג לרש חרף עושהו" וגו', פרוש: לועג לרש הראה את נפשו כי תדמה אשר ההצלחות בידי בני האדם והשג ישיגון אותם בחכמתם, והנה חרף האיש הזה את ה', כי הכל מאת ה', ועל השמח לאיד אף שלא הזיק במעשה ודבור נאמר "לא ינקה", אמנם הלועג לרש חמור ממנו מחמת הגאווה שבזה, ועליהם נאמר שה' יתברך ילעג להם.

הלועג למעשי בנ"א היא קעו. החלק השלישי הלועג מדה שאין לה תקוה לדברים ולפעלות, אף שאין דעתו להבזות בעליהם, אף מרחיק הדברים שאין להרחיקם, והפעלות שיש תקוה לתועלתם, ואמרו ז"ל אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לה אדם שאין לו שעה, ואין לה דבר שאין לו מקום, והלץ הזה הביאהו למדתו הרעה היותו חכם בעיניו, ופעמים שתביא מדה זו

לידי מינות, להלעיג על המצות, ואף גורם לכת זו לבלתי שמוע מוסר, ומשלה בו מדה זו עד שיתלוצץ לדעת זולתו, והיא מדה שאין לה תקנה.

קעז. החלק הרביעי הקובע עצמו תמיד הבטלה מביאה לידי אבדון לדברים בטלים, בדרך יושבי קננות,

וב' רעות יש בזה, האחד כי המרבה דברים מביא חטא, שהבטלה מביאה לידי חטא, והשני שבטל מן התורה, ויש בדבר הזה דרכי מות, כי איך לא זכר כי בעתים ההם אשר הוא משחיתם, יוכל לקנות חיי עולם הבא, אם היה קובע העתים ההם לתורה, אין זה כי אם בזות לבו את המצות, ואת שכר העולם הבא, וישא עונו, כי אשמת הבטול מן התורה בעת היכלת לעסק בה, אש היא עד אבדון תאכל, כאשר אמרו "כי דבר ה' בזה" כל שאפשר לעסק בתורה ואינו עוסק. מושב לצים מביא לידי בטול תורה, כנאמר "ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו", ואשר לא שת לבו לעסק בתורה בשעותיו הבטלות, יתעשת לנפשו ולא יאבד, ויחשוב קצו ויבין לאחריתו, לחפש דרכיו ולקנות מעלות הנפש, להתקרב אל ה' יתברך.

החלק החמישי המתלוצץ בדבר שפתיים על המעשים והדברים, אף שאינו בז להם

בלבו, אלא מדרך השמחים ללא דבר, ופעמים גורם לזה משתה היין והשכרות, ומשתה היין גורם לשלשה דברים, האחד להיות איש מתלוצץ, השני להיות הומה ובעל

עונש הלץ
ביסורים

דברים, ואמרו ז"ל כל המרכה דברים מביא חטא, השלישי כל שוגה בו לא יחכם, ודע כי לא יהיה מנהג הליצנות קבוע בנפש האדם עד שהוא פורק עול שמים מעליו, על כן יענש לתת עליו עול היסורים, מזה כנגד מזה, ואמרו ז"ל כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר "ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם", והחכמים היו מזהירים לתלמידיהם שלא להתלוצץ גם על דרך מקרה ועראי.

ה' שונא אף שקר שאינו מזיק, וכ"ש שמסובב נזק
קעה. פת השקרנים דכתיב
"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני",
וענין הכת הזו נחלק לתשעה חלקים:

החלק האחד איש כזב אשר תורה עזב, וירע וישחית במענה פיו, כמו המכחש בפקדון וכדו', וכן העונה ברעהו עד שקר, ומן החלק הזה בעל התרמית והונאות במסחר ובשתפות, ונקרא איש און ובליעל, והוא כבד עון בכתות הרשעים, ומדות האיש הזה שהוא קורץ בעיניו ומולל באצבעותיו.

קעט. החלק השני המשקר ואין בעצם השקר נזק והפסד לחברו, אמנם מזה יסבב לו נזק, כמו המתעה את חברו שיאמין בו שהוא אוהבו, וכונתו שיבטח בו ולא ישמר ממנו, ויוכל להדיח עליו את הרעה, כענין שנאמר בירמיה "בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו", ונאמר שם "העל אלה לא אפקד בם וגו' אם בגוי אשר כזה לא תתנוקם נפשי", ובב' חלקים אלו נענש לא רק מצד הנזק,

אֶלֶּא אַף מַחֲמַת הַשָּׁקֶר עֲצָמוּ שֶׁהוּא תוֹעֵבֶת ה', וְאֵף בָּשָׂר
וָדָם נִתְעַב הַשָּׁקֶר לָהֶם.

קפ. החלק השלישי הבא בעֲרָמָה חומר המשקר להשיג
למנוע טוב מפִּעֲלָיו וּלְהַעֲבִיר הַטּוֹבָה טובה כשמפסיד לאחר

אֵלָיו, אֵף שְׁאִינוּ גּוֹזֵל אוֹ חוֹמֵס דָּבָר, אֲבָל נוֹתֵן עֵינָיו בַּטּוֹבָה
הַעֲתִידָה לָבֹא לִידֵי חֲבֵרוֹ, וְצוּדָה לְקַחְתָּהּ אֵלָיו בַּשָּׁקֶר, אוֹ יִסְבֵּב
בַּשָּׁקֶרִיו אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ חֲבֵרוֹ מִתַּת, וְעָקֹר עוֹנֵשׁוֹ עַל הַשָּׁקֶר, אֲכָן
יִגְדֵּל עוֹנֵשׁוֹ בַּזֶּה כְּאֲשֶׁר יִסְבֵּב מִמֶּנּוּ הַפֶּסֶד לְזוּלָתוֹ, אֵף עַל פִּי
שְׁאִין עָקֹר הָעֹנֵשׁ עַל הַהֶפְסֵד, וְדִמּוּהוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל לְעוֹבֵד
עֲבוּדָה זָרָה, כִּי הוּא נִסְתָּר בַּשָּׁקֶר וְנִעְזֵר בַּשָּׁוְא.

קפא. החלק הרביעי המִשְׁקֶר המשנה בספור דברים,
בספור דברים שְׁשִׁמְעַע וּמַחֲלִיף ואופני ההיתור בשקר
מִקְצָתָם בְּמַתְכוּיִן וְאִין לוֹ תוֹעֵלַת בַּשָּׁקֶרִיו וְלֹא הַפֶּסֶד
לְזוּלָתוֹ, וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ מֵאַהֲבַת שָׁקֶר, וּפְעָמִים בּוֹדָה סְפוּרִים,
וּמִצַּד אֶחָד יִקַּל עוֹנֵשׁוֹ, שְׁאִין הַפֶּסֶד לְאִישׁ בַּשָּׁקֶרִיו, אֵף
גְּדוֹל מְאֹד עֲנִשׁוֹ בְּעֵז פָּנָיו וְאַהֲבַת הַשָּׁקֶר, וּמִדָּה זוֹ תִּבְיָאָהוּ
לְהַעֲדִיד שָׁקֶר בְּאַחִיו. וְזֶה הַחֲלֵק הַתִּירוּהוּ לְקִיּוֹם מִצּוּה
וּדְרִישַׁת טוֹבָה וְשָׁלוֹם, וְאַמְרוּ מִתֵּר לְשִׁבְחַת הַפֶּלָה לְפָנֵי הַחֲתָן
אֵף עַל פִּי שְׁאִינוּ כֵּן, וְאַמְרוּ מִתֵּר לְשִׁנּוֹת בְּדִבְרֵי הַשָּׁלוֹם.
וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים יַחֲלִיפוּ מִקְצַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמְעוּ בְּבָלִי דַעַת,
כִּי לֹא יִשִּׁיתוּ לָבָם לְחֻקּוֹר בַּעַת שְׁמִעָם, גַּם זֹאת מִדָּה רָעָה,
וְאַמְר שְׁלֹמֹה ע"ה "אִישׁ שׁוֹמֵעַ לְנִצָּח יִדְבֹּר", פִּירוּשׁ: אִישׁ
הַנוֹתֵן לְשִׁמְעַת תְּכוּנַת הַדְּבָרִים לְמַעַן יִסְפֹּר אוֹתָם עַל נִכּוֹן,
לְנִצָּח יִדְבֹּר כִּי יֵאָהֲבוּ בְנֵי אָדָם לְשִׁמְעַת דְּבָרָיו.

המשלה חברו **קפב.** החלק החמישי האומר לחברו כי ייטיב עמו ויתן לו מתת, ועם לבבו ישוח שלא לתת, ונאמר "נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה" ופרשו ז"ל שלא ידבר אחת בפה ואחת בלב.

המבטיח ואינו מקיים **קפג.** החלק השישי המבטיח את חבריו להיטיב עמהם וישקור דבריו וישים לאל מלתו, כי אחרי שאמר להיטיב עמו על דרך הבטחה ובטח בו לב חברו, אין לו לחלל הבטחתו כי זה דרך שקר, והוא כאדם עבר ברית, שנאמר "שארית ישראל לא יעשו עולה" וגו', וכן האומר לחברו לתת לו מתנה מועטת אפילו שלא בלשון הבטחה, אמרו רבותינו כי החוזר בו יש בו משום מחסר אמנה, כי לב חברו סומך עליו אחרי שהמתנה מועטת כי נתון יתן לו. ואם איש עני הוא, אף על פי שהמתנה מרבה, אם יחזר בו רעתו רבה, כי נדר נדר, ונאמר "לא יחל דברו". וכן מי שיתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם, והנה הוא כמתהיל על נדיבותו בזה, הנה זאת כמו הבטחה, שלא נכון שישוב מדבריו.

הגונב דעת חבריות **קפד.** החלק השביעי הגונב דעת חבריות, כגון שאומר לחברו שעשה עמו טובה או דבר טוב עליו, ולא עשה כן, ואפילו בנכרי אסור לעשות כן, וזה חמור יותר מגזל הנכרי, יען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש.

קפה. החלק השמיני מי שמשתבח גנות המשתבח
במה שאינו במעלות שאינן נמצאות בו, ואין לנדיב
להתכבד בשקר ולומר כה עשיתי ופזרתי ונתתי, ולא עשה
כן, ובזה אף גנה את כל נדבותיו אשר עשה, כי הלל נפשו
על מה שלא עשה, כי זאת תהיה לעדה כי לבו בכל צדקותיו
אשר עשה לשם ולתהלה, דמראה שהכל לכבוד.

קפו. החלק התשיעי המחליף דברים על חומר ההרגל
לשקר אודות חפציו אף שאין מפסיד בזה לאדם,
ואינו מרויח מזה ממון, גם זה אסור, שנאמר "למדו לשונם
דבר שקר", וכל ענין פת השקרנים, יש להזהר מזה, דהמה
יסודות לנפש.

קפז. פת החנפים דכתיב "כי לא לפניו המחניף לחברו
גורם לו לחטוא חנף יבא", וענין הכת הזאת נחלק לתשעה
חלקים: החלק הראשון מי שהכיר בחברו שעשה עול או
חטא וכדו', ויחליק לו לשון לאמר לא פעלת און, המעט
ממנו עון המנע מהתוכחת, ויוסף לחטא על אמרו לא
חטאת, וזהו ביד החנף האוילי עון פלילי, כי לא יקנא
לאמת, וגם נתן מכשול לפני החוטא משני פנים: האחד כי
איננו נחם על רעתו, והשני כי אחר שהללוהו על חטאיו,
ישנה באולתו ביום מחר, מלבד מה דנשא ענש על הנזק
שהזיק לאשר אשם לו החוטא, ומלבד מה דיענש על
דבר שקר, ואם זה העול גלוי לרבים, הרי זה החנף מחלל
ומבזה דת ודין.

האיסור להחניף אף במקום סכנה
קפח. וחייב אדם למסור עצמו לסכנה ולא ישיא את נפשו עון אשמה כזאת, כפי שמצינו באגריפס המלך, שנתבעו על מה שהחניפו לו, ואף כי היושב על המשפט אין לו לפחד מאנוש ימות.

המחניף לרשע גורם מכשולות רבים
קפט-קצא. החלק השני להלל רשע בפני בני אדם בין בפניו בין שלא בפניו, אף על פי שלא יצדיקנו על חמסו, אבל יאמר עליו כי איש טוב הוא, עליו נאמר "ועוזבי תורה יהללו רשע", כי לולא עזב את התורה לא הלל העובר על דבריה, וגם כי על ידי זה יחשב צדיק בעיני השומעים ויתנו לו יקר, ויש בזה הרבה מכשולות, על כן לא נכון להזכיר צדקתם בלא רשעיותם. והנה הצדיקים יתעבו את הרשע, ואשר בסוד הצדיקים לא יהיה, אם תעב לא יתעבנו גם בך לא יברכנו. והמשבח את הרשע מדרך פתיות, השגגה הזאת עולה זדון דאובה את מי שאדונו שונא.

המשבח רשע ה"ה משחיתו
קצב. החלק השלישי המשבח את הרשע בפניו, גדול עונו, כי החליק אליו בעיניו, ולא ישוב מדרך הרעה ולא ידאג לעוניו, כי צדיק הוא בעיניו, גם ירום לכו ויפל במכמורת גאותו, והצדיקים יחלצו בדעתם מנזקי החנף, כי אם ישבחנו לא ירום לכו למען זאת, כמו שאמרו רבותינו, אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה, הוי בעיניך כרשע, ואמרו אהוב את המוכיחים ושנא את המשבחים, כי אלה

לחיי עולם וביאור ואלה ברעתך ישמחוה כי ישבחוה, ויש המתחנפים לאנשי זרוע כדי שיכבדו אותם וינשואם, ואמרו רבותינו כל המחניף לחברו לשם כבוד, סוף נפטר ממנו בקלון.

קצג. החלק הרביעי המתחבר לרשע, לא המתחבר לרשע
כמותו יחשב
דין אשר לא יוכיחנו והרחק לא ירחיקנו, אבל כמו חבר יקרבנו, ולא לחנם הלך הזרזיר אצל העורב, אלא מפני שהוא מינו, ואיתא עוד דהמסתכל בדמות אדם רשע עיניו כהות לעת זקנתו, וכבר הקדמנו להודיעה כי רבו דרכי מות הנמצאים אל המתחבר לרשע.

קצד. החלק החמישי איש כי יאמינו רוע מנשא השפל
מחמת שהוא קרובו
בני אדם לדבריו וסמכו השומעים על מאמריו, ויתכונן לנשא אחד העם או קרובו באהבתו אותו, ויאמר עליו שהוא חכם והוא לא חכם, והיה לפוקה וצור מכשול, כי יסמכו על הוראותיו, ויעזות משפט ואת העולם יחריב, וכן כי יאמר על איש כי הוא נאמן רוח, ואינו מכיר אם הוא איש אמונים, אולי ישמע השומע ויפקידהו על ביתו וכל יש לו יתן בידו וכחש בו ואמר לא ראיתיה. ואמרו רבותינו כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו נטע אשרה, ובמקום תלמיד חכם הרי הוא כאילו נטעו אצל המזבח, ועתיד הקב"ה להפרע ממעמידיו.

קצה. החלק הששי מי שיש בידו חובת המחאה
בקרוביו ובבני עירו
למחות ואינו מוחה, דנצטוינו לבער

הָרַע מִקְרֵב עִמָּנוּ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מִי שֵׁישׁ בִּידוֹ לְמַחֲוֹת
בְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ אוֹ בְּאַנְשֵׁי עִירוֹ אוֹ בְּכָל הָעוֹלָם וְאֵינוֹ מוֹחָה,
הוּא נִתְפַּשׁ בְּחֶטְאָם, דְּכָל יִשְׂרָאֵל עֲרִיבִים זֶה לָזֶה.

קצו. הַחֶלֶק הַשְּׂבִיעִי הָרוּאָה אֶת אַנְשֵׁי מְקוֹמוֹ עִם קֶשֶׁה
עָרְף, וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ אוֹלִי לֹא יִקְשִׁיבוּ אִם אֲדַבֵּר לָהֶם נְכוּחוֹת
וּפִי אֲמַלֵּא תוֹכְחוֹת, וְעַל כֵּן יַחֲשֶׁךְ פִּיו, עוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי לֹא
נָסָה לְהוֹכִיחַ וּלְהַזְהִיר, וְשָׂמָא הָיָה מְעִירָם מִשְׁנֵת אוֹלָתָם,
וְאֵף שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁלִּפְנֵי הַקֵּב"ה גְּלוּי וִידוּעַ שֶׁלֹּא הָיָה מַצְלִיחַ
בְּתוֹכָהּ, כִּיּוֹן שֶׁלִּפְנֵי הָאָדָם אֵין זֶה גְּלוּי, צְדִיקִים נַעֲנָשִׁים
בָּזָה, וְאִם הַדָּבָר גְּלוּי וִידוּעַ לְכָל, כִּי הַחוּטָא שׁוֹנֵא מוֹסֵר
וְלֹא יִשְׁמַע לְקוֹל הַמוֹכִיחִים, עַל זֶה נֶאֱמַר "אֵל תוֹכַח לִי פֶן
יִשְׁנֹאֵךְ", וְאָמְרוּ כָשֶׁם שֶׁמַּצְוָה לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כִּךְ מַצְוָה
שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע, וְאָמְרוּ מוֹטֵב שֶׁיְהִיו שׁוֹגְגִין
וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִין.

קצו-קצח. הַחֶלֶק הַשְּׁמִינִי הַיּוֹשֵׁב בַּחֲבֵרַת מְרַעִים
וְשׁוֹתֵק מֵרֹאשׁ שֶׁהוּא כְמוֹתָם
הַיּוֹשֵׁב בֵּין בְּנֵי אָדָם הַמְּדַבְּרִים
לְשׁוֹן הָרַע אוֹ דְּבָרֵי נִבְלָה, אוֹ בָזִים לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת, אֵף
שֶׁיִּדְעַ שֶׁהֵם סָרְכִים וְסְלוּנִים, וְאִם יוֹכִיחֵם לֹא יִקְשִׁיבוּ אֶל
דְּבָרָיו, גַּם זֶה יַעֲנֶשׁ, כִּי לֹא יַעֲנֶה כְּסִילִים פְּאוֹלָתָם, פֶּן יֹאמְרוּ
לוֹ כִּי הוּא כְמוֹהֶם וְכִי הוֹדָה עַל דְּבָרֵיהֶם, וְהָיָה לוֹ לְגַעֵר
בָּהֶם לְתַת גָּדֹל לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת, וַיֵּשׁ לְאָדָם לַעֲזֹב חֲבֵרַת
אַנְשִׁים שֶׁמְנַהֲגִים בָּזָה, כִּי יַעֲנֶשׁ בְּשִׁמְעוֹ דְּבָרֵיהֶם הָרָעִים
תָּמִיד וּלְלֹאָה לַעֲנוּתָם.

קצט. החלק התשיעי המכבד היתר כיבוד הרשע רק את הרשעים מדרך שלום, באופן שחושש שיזיקנו שאין זה מחמת חין ערפם, רק מפני תקנות תועלת כי צלחה דרכם, גם בזאת יש חטא ואשמה רבה. ואף שמותר לכבד עשירים, אבל רשעים אסור, אלא אם כן יש לחוש שיזיק הרשע ויגרם הפסד כשידו תקיפה, אך לא ישבחנו, ולא ידבר עליו טוב לבני אדם.

ר-רב כת מספרי לשון הרע דכתיב המספר לשוה"ר "כי לא אל חפץ רשע אתה לא ככופר בעיקר וגורף רע", אמרו רבותינו כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעקרו, שנאמר "אשר יאמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו" והוא מב' טעמים: האחד כי הוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחבריו, בהבאישו את ריחם בעיני העם או בשאר דרכי ההפסד, ולא יתכן אשר יכין אדם לחברו כלי משחית ונזק מבלי שיועיל לעצמו בזה תועלת בלתי אם לכד יצרו את נפשו ופרק עול שמים מעליו ונתק מוסרות, ולא שם אלקים כנגדו, שכתב בתורתו "ארור מכה רעהו בסתר", ואמרו ז"ל כי בעל לשון הרע רע ממנאף וגונב, דהם לכל הפחות ממלאים תאוותם, אך הוא חוטא חטאה גדולה מבלי הנאה. השני לפי שאומר בלבו כי רק האברים אשר יש בהם מעשה אינם ברשותו, מה שאין כן שפתיו שאין בהם מעשה הרי הם ברשותו, והוא השליט על לשונו, וגמר בדעתו כי אין לו לכלוא שפתיו מדבר העולה על רוחו,

וְאֵינוֹ אוֹמֵר אֵיה אֱלֹקִי, אֲשֶׁר כָּל תְּנוּעוֹת יִצְרָתָנוּ נְתוּנוֹת וּמִשְׁעָבֳדוֹת לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹנוֹ.

שקול לשה"ר כג' אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׁקוּל לְשׁוֹן הָרַע כְּנֶגֶד עֲבִירוֹת שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת, עֲבוּדָה זָרָה גְלוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיָכוֹת דָּמִים, דְּבָהֶם נֶאֱמַר לְשׁוֹן חֲטָאָה 'גְּדוּלָּה' שָׁזָה לְשׁוֹן יָחִיד, וְאֵילּוֹ גָּבִי לְשׁוֹן הָרַע נֶאֱמַר לְשׁוֹן 'גְּדוּלוֹת', וְהִנֵּה אָנוּ צְרִיכִים לְפָרֵשׁ הֵיאָף יִהְיֶה עוֹן לְשׁוֹן הָרַע יִתֵּר עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה, הֵרִי בַּעֲבוּדָה זָרָה נֶאֱמַר יִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹר, וְכֵן חָשׁוּב כְּכּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה, וּמוֹמֵר לְכָל הַתּוֹרָה.

בַּהֲתַבּוֹנָנוֹת בְּמֵאמָרָם ז"ל תִּמְצָא לוֹ כְּמָה פָּנִים:

בעל הלשון שונה רג. הָאֶחָד כִּי בַּעַל הַלְשׁוֹן שׁוֹנָה בְּאוֹלָתוֹ, בְּאִיוּלוֹתוֹ עֲשֹׂר פְּעָמִים יְכָלִים בְּיוֹם, וּמִי יִתֵּן קֶץ לַעֲוֹנָשׁוֹ, כִּי בַּעַל הַלְשׁוֹן לֹא יֵשִׁים קִנְצִי לְמִילִין, דְּגַם עֲבָרָה קָלָה כְּבִידָה מְאֹד בְּהַשְׁנוֹת הָאוֹלֶת פְּעָמִים רַבּוֹת, קַל וְחֹמֶר עֲבָרָה חֲמוּרָה כְּלְשׁוֹן הָרַע, וְשְׁקוּל לְשׁוֹן הָרַע כְּנֶגֶד ג' עֲבִירוֹת כְּשִׁחוּטָא בְּהֵן כְּשִׁיִּצְרוּ תִּקְפוּ, אֲךָ לֹא כְּנֶגֶד הַמִּשְׁמַד לַעֲבֹר עָלֶיהֶן בְּכָל עֵת.

ההרגל מונע רד. הַשְּׁנִי כִּי בַּעַל הַלְשׁוֹן תְּשׁוּבָתוֹ קָשָׁה, תְּשׁוּבָה דְּמֵרֹב הֶרְגֵּל שֶׁלֹּמֵד לְשׁוֹנוֹ דְּבַר שֶׁקָּר וּפְיוֹ שָׁלַח בְּרָעָה, אֵינוֹ שְׁלִיט בְּרוּחוֹ, וְאֵין שִׁפְתָּיו בְּרִשּׁוֹתוֹ.

בעל הלשון חטא רח. הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַּעַל הַלְשׁוֹן חֲטָאוֹ נִקְלָה נִקְלָה בְּעֵינָיו, כִּי יֹאמֵר דְּבַר שִׁפְתִּים הוּא, וְלֹא

פֿנה אַל נִזְקֵי הָרַבִּים, וְעַל כֵּן לֹא יֵשׁוּב מִדֶּרֶכּוֹ הָרָעָה, וְאִם
שׁוֹב יֵשׁוּב אֵין תְּשׁוּבָתוֹ שְׁלָמָה, כִּי לֹא יִכִּיר גְּדֹל חֲטָאוֹ,
וְהַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלָמָה הִיא כִּי יִקַּד הִיגוֹן בְּנַפְשׁוֹ כִּיקוּד הָאֵשׁ.

רו. וְאָמַר שְׁלָמָה ע"ה "זֶד יִהִיר לִי שְׁמוֹ חטא בעל
עוֹשָׁה בְּעִבְרֵת זָדוֹן" פֿרוּשׁ: הֵלֶץ אֲשֶׁר גָּבַר הַלְשׁוֹן בַּמַּעֲשֵׂה
זָדוֹנוֹ לְהַכּוֹת בְּלִשׁוֹנוֹ, יְדוּעַ תִּדְעַ כִּי הוּא עוֹשָׂה בְּעִבְרֵת
זָדוֹן, כִּי אִם לֹא יוּכַל לְהַכּוֹת אוֹיְבוֹ בְּלִשׁוֹנוֹ וְיוּכַל הַכּוֹת בּוֹ
בַּמַּעֲשֵׂה, יִכָּה בְּעִבְרָה וְלֹא יִחְמוּל.

רז-רח. הָרַבִּיעִי אִם יֵשׁוּב בְּעַל הַלְשׁוֹן תשובת בעל
בַּתְּשׁוּבָה, צָרִיךְ הוּא לְבַקֵּשׁ מַחִילָה מִמִּי הַלְשׁוֹן קשה
שֶׁדִּבֶּר עָלָיו, וְהוּא לֹא יִזְכֹּר מִסֵּפֶר כָּלֶם, כִּי רַבִּים מֵאֲשֶׁר
זָכַר אֵינָם יוֹדְעִים מִמַּעֲשָׂיו, וְיִתְבַּיֵּשׁ לְהוֹדִיעֵם וְלִגְלוֹת
אֲזָנָם עַל אֲשֶׁר גָּמְלָם רָעָה, כִּי הוּא מַכָּה וְאֵין מַכָּתוֹ
יְדוּעָה, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר "מָה יִתֵּן וְגו'" לְשׁוֹן רַמְיָה חֲצִי גָבוּר
שְׁנוּנִים", וְעַל כֵּן נִמְשַׁל לְשׁוֹן הָרַע לְחֹץ, כִּי הַמוֹשֵׁךְ בְּקִשְׁת
פְּעָמִים רַבּוֹת יִשְׁלַח חֲצִיו בָּאָדָם וְלֹא נוֹדַע מִי הַכָּהוּ.
וְעוֹד עַל עֲנִין אַחֵר נִמְשַׁל לְחֹץ, כִּי זוֹרֵק הַחֹץ אֵף אִם יִתְחַרֵּט
אֵין בִּידּוֹ לְהַשִּׁיבוֹ, כֵּן בְּעַל לְשׁוֹן הָרַע אַחֵר אֲשֶׁר יֵצֵא הַדְּבוּר
מִפִּיו לֹא יוּכַל לְתַקּוֹן, וּפְעָמִים שֶׁיִּדְבֵּר עַל פָּגָם מִשְׁפָּחָה
וְהִזִּיק לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרָיו, וְלֹא תִגִּיעַ אֵלָיו מַחִילָה מִזֶּה,
עַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל כִּי הַמִּדְּבַר בְּפָגָם מִשְׁפָּחָה אֵין לוֹ כִּפְּרוֹה
עוֹלָמִית, וְהִנֵּה הַמְּשַׁלֵּחַ לְשׁוֹנוֹ, גַּם עַל הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ הַמָּה יִדְבֵּר, וְכָבַר אָמְרוּ ז"ל כִּי הָאֶפִיקוֹרוֹס אֵין לוֹ
חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

בעל הלשון סופו רט. החמישי כי לשון הרע יביא את
שידבר נגד ה' בעליו לתת את פיו לדבר אל ה' תועה,
ואין בכל העבירות אשר ישיג עונשם לענש המטיח
דברים, ואיתא עוד כי אין התורה מגנה על בעלי לשון
הרע, כדמצינו בדואג האדומי.

התורה מחסום רי. והתבונן כמה יגדל עון בני אדם
לשמה"ר המספרים לשון הרע, המעט מהם עונם
הגדול כי חשכו לשונם מדבר בדברי תורה, עד כי השחת
ישחיתון לדבר בלשון הרע, ואמרו רבותינו מרפא לשון
הרע להנצל ממנו, שיעסק אדם בתורה, וזהו שנאמר
"אשמרה לפי מחסום" ופרשו ז"ל כי המחסום הוא העסק
בתורה, וזהו שנאמר "מות וחיים ביד הלשון ואזהביה יאכל
פריה" כי אוהב הלשון החפץ לדבר תמיד, העצה הנכונה
אליו שיאכל פריה, שידבר בדברי תורה וחכמה ומוסר
והבאת שלום בין אדם לחברו, והצדק הרבים, ולשבח
הטוב ולגנות הרע, ולקנא אל האמת, וכאשר הקדים כי
חיים ביד הלשון.

ב' מידות במקבל ריא. ענין כת מספרי לשון הרע נחלק
לשמה"ר לששה חלקים: החלק הראשון הנותן
באדם מום שאין בו, ותחת יפי יתן דפי, ומדות ב' הפתות
הרעות, כת השקרים וכת מספרי לשון הרע יש בו.
והנה שתי כתות מקבלות לשון הרע: הכת האחת איש
מרע ובעל זדון, כי אוהב למצא פגם ואשם על חברו, וזדון

לבו השיאו להאמין כי הדברים כנים, הכת השניה איש שקר אשר לא ירחק מדבר שקר, על כן ממהר לקבל לשון הרע.

ריב. ודע כי כאשר יודה השומע על לשון הרע, אחת דתו עם המספר לשון הרע, ואף אם אינו מודה ורק מטה און, והראה את נפשו כמקשיב קשב ומאמין לדברים בפני בני אדם, גם זה עוזר לרעה וגורם קלון לחברו, כי בראות המגיד את פני השומע והנם זועפים יחדל מדבריו, אבל אם יראה כי השומע ישמע לו, ישנה באולתו לספר תמיד לשון שקר.

ריג. עוד אמר שלמה ע"ה, "לשון שקר ישנא דכיר" פרוש: הענו ישנא לשון שקר כי חפץ ביקר הבריות וצר לו על בשתם וקלונם, והזהרנו במה שכתוב "לא תשא שמע שוא" שלא נאמין בלבנו לספור לשון הרע, ושללא נחזיק במחשבתנו כי הדברים אמת, להבזות בעינינו את מי שנאמרו עליו.

ריד. החלק השני המספר לשון הרע איסור לשה"ר בדבר אמת וירחק בו מדבר שקר, הוא מכת מספרי לשון הרע, ואם יזכיר אדם לחברו מעשה אבותיו הרעים, עובר על "לא תונו איש את עמיתו", ואם זה בפני אחרים, על זה אמרו רבותינו, כי המלכין פני חברו ברבים, הוא מן היורדים לגיהנום ואינם עולים, ואם יספר לאחרים שלא בפניו כדי לבזותו, על זה אמרו פת מספרי לשון הרע אינה

מקבלת פני שכינה, וכן אם מזכיר לבעל תשובה עונותיו הראשונים.

לימוד זכות על רטו. והרואה איש שעבר על דברי תורה החוטא בסתר, וגלה חטאתו ברבים, אשמתו רבה דשמא שב החוטא מדרכו הרעה, ולא נכון לגלות זאת, זולת לחכם צנוע אשר לא יספר ליתר ההמון, רק יתרחק ממנו עד אשר יודע אליו כי שב מדרכו הרעה, ואם החוטא תלמיד חכם ואיש ירא חטא, ראוי לחשב עליו כי באמת עשה תשובה, ואם יתקפו יצרו פעם אחת נפשו מרה לו אחרי כן.

עלילות המספר רטז. המספר לשון הרע שתיים הנה לשה"ר קוראותיו, הנזק והבשת שגורם לחבריו, ובחירתו לחיכם ולהרשיעם ושמחתו לאידם, ועל צד אחד יגדל עון ענש המספר לשון הרע על דבר אמת, כי יאמין העם למספר דברים כנים, ויהיה לבוז בעיניהם, אחר אשר נחם על רעתו ונסלח לו מחטאתו.

האויל מחפש מומין, ריז. ואמר שלמה ע"ה "אוילים והישר מחפש הטוב יליץ אשם" פרוש: האויל יליץ הרבה, כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דפי, ולא ידבר בשבח הטוב הנמצא בהם, כשם שהזכובים ינוחו תמיד במקום הלכלוך, וכל הפוסל במומו פוסל, ורעת המליץ הוא כי יתכן אשר החוטא שב מדרכו ונפשו מרה לו, על כן יחטא ואשם האויל המזכיר עונו.

"ובין ישרים רצון" פרוש: כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים, ולשפח האדם כי נמצא בו דבר טוב.

ריח. ענש המליץ אשם, ההיתר לספר בגנות איננו זולתי כי יתן דפי באיש הרשעים ולדונם לכף חובה ירא חטא, אשר יתקפו יצרו ויעבר ואשם, אך האיש אשר תדע ובחנת דרכו, כי אין פחד אלקים לנגד עיניו, ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, מצוה לספר בגנותו ולגלות חטאתיו, להבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם, ולמען תגל נפש השומעים את מעשיהם הרעים. והנה כי תראה אדם שעשה מעשה ויש לשופטו לזכות ולחובה, אם הוא ירא ה' חייב לדונו לכף זכות גם אם נוטה הדבר יותר לכף חובה, ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מחטא ופעמים יכשלו, יש לו להטות הספק לזכות, ואם נוטה הדבר לכף חובה אל יכריעו כלל, אך אם רב מעשיו לרע, יכריע מעשיו לכף חובה.

ריט. אמר שלמה ע"ה "אל תהי עד חנם" אין להעיד חנם ברעה" פרוש: כי האמנם אם גזל האדם או עשק את עמיתו חייב להעיד על זה כדי שישבי הגזלה על פי שנים עדים, אך אם ראה כי נכשל חברו באחת מן העבירות, אין ראוי שיעיד על זה חנם, כלומר ללא תוכחת, ואם החוטא ירא חטא ראוי לו לדבר אל לבו כי באמת עשה תשובה, גם כי ראוי שיירא לנפשו ויאמר בלבו אחרי כי האיש ירא שמים אולי זכיותיו

מרובים מעונותיו והנה הוא מעדת צדיקים, אמנם אם החוטא הוא מן האוילים אשר משפטים לשנות באולתם, טוב כי יגידו אל השופטים ליסרו להפרישו מן האסור. ואם החוטא איש פורק עול, מתר להכלימו ולספר בגנותו, ואיתא בחז"ל מפרסמין את החנפים מפני חלול ה'. ויתכן לפרש "אל תהי עד חנם ברעך" להעיד עליו על עברות שאתה בעצמך חוטא בהם, ועל כן אין לו לפרסמו, כי אין כונתו כי אם לשמוח לאיד, ועוד כי איך לא יבוש להזכיר על זולתו דפי המעשים ההם, והוא אוהז בהם.

אופן ההיתר רכ. אמרו רבותינו המעיד עדות יחידי להעיד עדות יחיד על חברו בדבר עברה מלקין אותו מפת מרדות, ויכול לגלות הדבר בהצנע לרבו, אם ידע כי יאמינו לו כדברי שני עדים, ואם יש שני עמו, ישמעו השופטים ליסר החוטא בהצנע, ולא ילבינו פניו.

רכא. ודע כי בדברים שביין אדם לחברו כגזל ועשק, יכול היחיד לספר הדבר לבני אדם, כדי לעזר לאשר אשם לו ולקנא לאמת, ויכול להעיד יחיד בבית דין כדי לחייב הנתבע שבועה, אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחלה.

איסור קבלת רכב. החלק השלישי הולך ורכיל, רכילות וגודל נזקה והזהרנו על זה מהתורה דכתיב "לא תלך רכיל בעמך", והוא בכלל פת מספרי לשון הרע, ונזק הרכילות חדל לספר כי אין מספר, כי הוא מרבה שנאה בעולם, ומכשיל בני אדם לעבר על "לא תשנא את אחיך

בְּלִבְכֶּךָ", וְהַעוֹלָם קִים עַל הַשְּׁלוֹם, וּמִפְּנֵי הַשְּׁנָאָה נִמְוָגִים
אֶרֶץ וְכָל יוֹשְׁבֶיהָ, וְקִרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ אֶת הַרְכִּילוֹת לְשׁוֹן
שְׁלִישִׁי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ, הַמִּקְבְּלוֹ, וּמִי
שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו.

רכג. אִף שֶׁמֶתֵר לְחוּשׁ לְדַבְּרֵי הַרְכִּיל, אָסוּר
לְקַבֵּל דְּבָרָיו וּלְשַׁנּוֹא אֶת חֲבֵרוֹ בְּגִלְל דְּבָרָיו,
וּבְדוּרוֹ שֶׁל אַחֲאָב נִצָּחוֹ בְּמִלְחָמוֹת כִּי הָיוּ נִקְיִים בָּזָה.

רכד. הַמִּסְכֶּסֶף אַחִים וְאוֹהֲבִים וּמֵבִיא שְׁנָאָה בֵּינֵיהֶם, קֶשֶׁה
מִכָּל חֻלְקֵי לְשׁוֹן הָרַע.

רכה. חֵיב אָדָם לְהַסְתִּיר סוֹד שְׁגָלָה אִיסוּר לְגִלוֹת
לוֹ חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ סֵתֶר, אִף עַל פִּי שְׁאִין
בְּגִלְיֵי הַסּוֹד הַהוּא עֲנִין רְכִילוֹת, יֵשׁ בְּגִלְיָיו נֹזֵק לְבַעְלָיו
וְסִבָּה לְהַפֵּר מַחֲשַׁבְתּוֹ, וְעוֹד כִּי מְגַלָּה סוֹד יֵצֵא יָצָא
מִדֶּרֶךְ הַצְנִיעוּת, וְהוּא מַעֲבִיר עַל דַּעַת בַּעַל הַסּוֹד.
וְאָמַר שְׁלֹמֹה ע"ה "גֹּלָה סוֹד הוֹלֵךְ רְכִיל" רְצוֹנוֹ
לִזְמֹר: מִי שֶׁאִינוּ מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ וְשׁוֹמֵר לְשׁוֹנוֹ מִגִּלְיֵי
הַסּוֹד, אִף עַל פִּי שְׁאִין בְּמַחֲשׁוֹף הַסּוֹד הַהוּא עֲנִין
רְכִילוֹת, תְּבִיאָהּוּ הַמִּדָּה הַזֹּאת לְהִיּוֹת הוֹלֵךְ רְכִיל.
עוֹד אָמַר "הוֹלֵךְ רְכִיל מְגַלָּה סוֹד" רְצוֹנוֹ לִזְמֹר: אֵל תִּפְקִיד
סוֹדָךְ לְהוֹלֵךְ רְכִיל, כִּי אַחֵר שֶׁאִינוּ שׁוֹמֵר שְׁפָתָיו מִן
הַרְכִּילוֹת, אֵל תִּבְטַח עָלָיו בְּהַסְתֵּר סוֹדָךְ.

רכו. הַחֻלְק הָרְבִיעִי אֲבָק לְשׁוֹן הָרַע, אָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ רַב הָעוֹלָם נִכְשָׁלִים בְּגִזְלֵם וּמַעוֹטָם
גְּדֵרֵי אֲבָק לְשָׁה"ר

בְּעֵרִיּוֹת וְכֹלֶם בְּאֶבֶק לְשׁוֹן הָרַע, וְעֲנִינוּ כְּאֲשֶׁר יִסְבֵּב הָאָדָם
בְּדִבְרָיו שֶׁיִּסְפְּרוּ בְּנֵי אָדָם לְשׁוֹן הָרַע, וְאָמְרוּ לְעוֹלָם אֵל
יִסְפֹּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי
גְנוּתוֹ, כִּי אִם יִשְׁבַּח אָדָם בְּפָנֵי רַבִּים וַיֵּשׁ בָּהֶם שׁוֹנָאִים לוֹ,
יְדַבְּרוּ הֵם בְּגִנוּתוֹ, וּבְפָנָיו כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, שְׂרִי
לְסִפּוֹר בְּטוֹבָתוֹ, וּבְרַבִּים שְׂרִי אִם יְדוּעַ שָׂאִין בְּמַעֲמָד הַהוּא
שׁוֹנָא וּמִקְנָא לְאִישׁ אֲשֶׁר יְדַבֵּר עָלָיו טוֹב, וְאָדָם שֶׁהֲחִזֵּק
לְבָנֵי עַמּוֹ כְּכֹשֶׁר וְלֹא תִמָּצֵא בּוֹ רָעָה וְאֲשָׁמָה, יִשְׁבַּחֲנוּ אֵף
אִם יֵשׁ בְּמַעֲמָד הַהוּא שׁוֹנָא וּמִקְנָא, כִּי אִם יִגְנֹהוּ יַדְעוּ הַכֹּל
אֲשֶׁר פִּיּוֹ דִּבֶּר שׁוֹנָא.

רכז. וְנֹאמַר "מְבַרְךָ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בְּבִקּוֹר הַשֶּׁכֶם קִלְקֵלָה
תִּחְשַׁב לוֹ", וּפָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל הַמִּשְׁבַּח אֶת חֲבִירוֹ בְּשִׁבְחָה
הַבָּא לִידֵי הַפֶּסֶד, כְּאוֹרֵחַ אֲשֶׁר יֵצֵא לְרֹחוֹב הָעִיר וּמִסְפֹּר אֶת
אֲשֶׁר גָּמְלוּ בְּעַל הַבֵּית טוֹבָה, אֶבֶק לְשׁוֹן הָרַע הוּא, דְּבִזָּה
גֹּזֵרִם שֶׁיִּתְלַקְטוּ אֲנָשִׁים רִיקִים וַיִּסּוּרוּ אֶל בֵּיתוֹ.

הזהירות בסיפור גנאי שלא רכח. וְחֵיב הָאָדָם לְשַׁמֵּר פִּיּוֹ
יִשְׁמַע כְּדִבְרֵי אִיסוּר וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא יַחֲשִׁיד בְּדִבְרָיו וְלֹא
יִתְּנוּ אוֹתוֹ כְּמִסְפֹּר לְשׁוֹן הָרַע, וְאִם יָבִיא עֲצָמוֹ לִידֵי הַחֲשָׁד
בְּזָה, הִנֵּה הַשְּׁחִית מוֹסְרוֹ, וַיִּחְשַׁב לְאִישׁ הַזֶּה אֶבֶק לְשׁוֹן הָרַע.
הִנֵּה אֵף כִּי מִתֵּר לְסִפּוֹר בְּגִנוּת הַחוּטָא עַל חֶמֶס אֲשֶׁר בְּכַפּוֹ,
אִם נוֹדַע הַדִּבֵּר כִּי לֹא עָזַב דְּרָכּוֹ, כְּמוֹ הַגּוֹזֵל וְהַחוּמָס אוֹ
הַמְזִיק וְהַמְצִיק, הַמִּיטִיבִים דְּרָכָם יְדַבְּרוּ בְּרֹאשׁוֹנָה אֶת
הַחוּטָא, אוֹלֵי יוֹכְלוּ הוֹעִיל בְּדֶרֶךְ תּוֹכַחַת לְהַשְׁיבוֹ מִדְּרָכּוֹ

הָרָעָה, וְאִם יִמָּאן יוֹדִיעוּ לָרַבִּים אֶת דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו.
 וְכֹאשֶׁר יִסְפֹּר אָדָם חֲטָאֵי חֲבֵרוֹ יַחֲשֵׁד כְּמִסְפֹּר לְשׁוֹן
 הָרָע, כִּי גַם אִם אָמַת הַדָּבָר, רָאוּי הִיָּה לַגְלוֹת אֶזְן הַחוּטָא
 לְמוֹסֵר בְּתַחֲלָה, וּמִדְּלֹא הוֹכִיחוֹ יַחֲשְׁדָּנוּ הַשּׁוֹמֵעַ כִּי
 הוּא מַחֲנִיף לוֹ, וְעוֹד יֹאמְרוּ בְּנֵי אָדָם מִדְּלֹא גָלָה עַל
 עוֹנוֹ בְּפָנָיו רִאשׁוֹנָה אֵין הַדְּבָרִים כְּנִים וּמִלְבּוֹ בְּדָאָם.
 עַל כֵּן אָמְרוּ רְבוּתֵינוּ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יֹאמֶר בְּפָנָיו בְּעָלָיו אֵין בּוֹ
 דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הָרָע, רְצוֹנָם לוֹמַר: שְׂאֵם הַקָּדִים לַחֲבֵרוֹ תוֹכַחַת
 מְגָלָה עַל מַעֲשָׂהוּ וְלֹא הַקְּשִׁיבוּ, אַחֵר כֶּךָ יוֹכֵל לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי
 אָדָם אֲשֶׁמַּת הָאִישׁ, וְלֹא יַחֲשֵׁד כִּי יַחֲפֹץ לְתַת בּוֹ דָּפִי, אוֹ
 אִם הַמִּסְפֹּר מְחֻזָּק לָרַבִּים שֶׁלֹּא יֵשֵׁא פָנָיו אִישׁ, וְכָל אֲשֶׁר
 יֹאמֶר שֶׁלֹּא בְּפָנָיו יֹאמֶר בְּפָנָיו, וְהַחֲזֹק גַּם כֵּן בְּתוֹךְ עֲמוֹ
 כְּדוֹבֵר אָמַת, אוֹ אִם יֹאמֶר בְּפָנָיו שְׁלֹשָׁה, דּוֹדָאֵי יִגִּיעַ אֶל
 הַחוּטָא, אֵין בְּזֶה דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הָרָע.

רכט. הַחֲלֵק הַחֲמִישִׁי נִבְלוֹת הֶפֶה, אָמְרוּ רוע נבלות הפה
 רְבוּתֵינוּ הַמִּנְבֵּל אֶת פִּיו, אִפִּילוּ נִגְזַר עָלָיו למדבר ולשומע
 גִּזַּר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה, נִהְפָּךְ עָלָיו לָרָעָה, וּבַעֲבוּר
 זֹאת הַמִּנְבֵּל פִּיו כְּבֹד עוֹן, כִּי עֶזֶב וְהִנִּיחַ הַבוֹשָׁה וְהַצְנִיעוּת,
 שֶׁהֵם מַדּוּת הַיְדוּעוּת לְזַרַע הַקֹּדֶשׁ, וְהֵלֵךְ עַל שְׁבִילֵי עֲזוּת
 הַפָּנִים, שֶׁהִיא מַדַּת הַנְּבָלִים הָרָעִים, וְהַשְׁנִית כִּי חִלַּל
 אֶת קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל, וְנִהְגַּע עַל דֶּרֶךְ סִכָּלִים הַמִּרְחָקִים מִדֶּרֶךְ
 הַשִּׁכָּל, וְעָלָה בְּאִשָּׁם וְתַעַל צַחֲנָתָם, וְהוּא מַחֲלֵל כָּלִי הַשִּׁכָּל,
 וְהַשּׁוֹמֵעַ דָּבָר נִבְלוֹת הֶפֶה עָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּי לֹא יֵאָטֵם אֶזְנוֹ
 וְלֹא יִבְדֹּל מִתּוֹךְ דּוֹבְרֵי נִבְלָה.

הזהירות מדיבור רל. ואמרו רבותינו, לעולם אל יוציא
 אדם דבר מגנה מפיו, ואף אם מחמת זה
 יצרו להאריך דבריו. וזה גדר להזהר מנבלות הפה ומלשון
 הרע ונתנית דפי בפרייות. ועוד אמרו רבותינו חייב האדם
 לבחור בדבריו לשון כבוד, ולהניח לשון שאיננה של כבוד,
 בין בדברי תורה ובין בשיחת עסקי העולם, וענין לשון
 כבוד הוא דרך הדבור והשיחה אשר דרכו בה נקיי הדעת
 ומדברי צחות.

הנרגן מפריד ריע רלא. החלק הששי נרגן. אמר שלמה ע"ה
 וגורם לחטא "דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי
 בטן". פרוש: הנרגן הוא האיש אשר דרכו להתאונן ולהתרעם,
 וימצא תנואות על חברו תמיד על מעשיו ודבריו, ואף על
 פי שחברו בתומו התהלך עמו ולא זד עליו בדבר, ידון כל
 דבר לחובה ולא לזכות, והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום,
 וכאילו כבדה חטאת חבריו עליו, והוא המכה וההולם, כי מי
 שילין על חברו אשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל
 על הלב והנה הוא כיורה זיקים היוורדים עד חדרי בטן.
 ואמר שלמה ע"ה "ונרגן מפריד אלוף" פרוש: הנרגן יפריד
 מעליו אוהב ורע כי לא יוכלון שיאת חברתו, ואמרו רבותינו
 אל תרבה בתרעמת שלא תבוא לידי חטא, ופעמים רבות
 הנרגן כפוי טובה, גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה,
 ופעמים יחשוב על חסדי ה' יתברך כי הם לנאם ושלם.
 על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם,
 כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונא,
 והיה צדק אזור מתניה.

שער ד

בְּחִלּוּקֵי הַפְּפֶּרֶה

שער רביעי

בְּחִלּוּקֵי הַכִּפָּרָה

א. כְּדֶרֶךְ שֵׁשׁ לַגּוֹף חָלִי וּמִדּוּהָ כֵּן יֵשׁ לַנֶּפֶשׁ, כחולי הגוף כן
 ומִדּוּהָ הַנֶּפֶשׁ וְחָלִיָּהּ, מִדּוּתֶיהָ הָרַעוֹת חולי הנפש
 וְחֲטָאֶיהָ, וּבִשְׂבוֹב הָרָשָׁע מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה יִרְפָּא ה' יִתְבָּרַךְ חָלִי
 הַנֶּפֶשׁ הַחוּטָאָת, וּכְחִלֵי הַגּוֹף שֶׁפְּעָמִים אֵף שֶׁהִקְלִי הַחָלִי
 מֵעָלָיו, לֹא יִנָּקֶה הַגּוֹף זֹלָתִי בַּמִּשְׁתָּה הַמְשֻׁקִּים הַמְרִים,
 וְעַד שֶׁיִּסְבֵּל צָעַר בְּעֲנּוֵי נִפְשׁוֹ מִכָּל מֵאֵכָל תֹּאוּהָ, כֵּן יֵשׁ נֶפֶשׁ
 חוֹלָה מֵעוֹן רַב, וְאֵף עַל פִּי שֶׁנִּרְפָּא רַב הַחָלִי וְסָר מִרְבִּית
 חֲלָקֵי הָעֲנֹשׁ אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה, וְשָׁב ה' יִתְבָּרַךְ מִחֲרוֹן אָפוֹ
 וְנִמְלֹט הַחוּטָא מֵהַמּוֹת, לֹא תִנָּקֶה הַנֶּפֶשׁ עֲדָנָה מִן הַחָלִי
 וְלֹא נִרְצָה עֲוֹנָהּ, עַד אֲשֶׁר יִסָּר הַחוּטָא בִּיסּוּרִים וְהוּכַח
 בְּמִכְאוֹב, וְתִקְרָאנָה אוֹתוֹ רָעוֹת וְצָרוֹת, וְכִמּוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּקִין
 שֶׁעַל יָדֵי הַתְּשׁוּבָה נִסְלַח רַב עֲוֹנוֹ וְסָר עֵקֶר הָעֲנֹשׁ, וְנִמְלֹט
 מֵהַמּוֹת, וְנִשְׁאָר עָלָיו רַק עֲוֹנֵשׁ הַגְּלוּת, וְגַם זֶה הִקְלִי אַחֲרֵי
 הַתְּשׁוּבָה.

ב. אָמְרוּ ז"ל כִּי הַחֲטָאָת תִּבּוֹא עַל הַשִּׁגָּגָה, אין כפרה בלא
 תשובה ויסורים בְּדִבְרֵי שְׁחִיבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרַת, וּמִפְּנֵי עוֹן
 כָּרַת כִּי רַב הוּא, לֹא תִשְׁלַם כִּפָּרַת הַחוּטָא בּוֹ גַּם בְּשִׁגָּגָה עַד

שְׂיָבִיא חֲטָאת, וְאָף עַל פִּי שֶׁהִתְוֹדָה עַל חֲטָאוֹ, כִּי מִבְּלָתִי הִוָּדִי וְהִתְשׁוּבָה לֹא יִתְכַּפֵּר עוֹנוֹ בְּקֶרֶבֶן הַחֲטָאת, וְהִתְבּוֹנֵן מִזֶּה אִם הַשּׁוֹגֵג בְּלִתִּי טָהוֹר אַחֲרֵי הִתְשׁוּבָה עַד שְׂיָבִיא קֶרֶבֶן מָה עִז עֲנֵשׁ הַמַּזִּיד, אָכֵן יִתְכַּפֵּר עוֹנוֹ בִּיסוּרִים, אֲךָ יֵשׁ עֲצָה וְתִקְנָה לַחוּטָא בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים לְהִגָּן עָלָיו מִן הַמַּכְאוֹבִים כְּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר.

ג. עוֹד הַתְּבַרֵּר הָעֲנִין הַזֶּה בַּתּוֹרָה, כִּי הֶצְרָכָה כְּפָרַת יוֹם הַכַּפּוּרִים אַחֵר הִתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל מִיָּתָהּ וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּרִין עִם הִתְשׁוּבָה.

כפרת חלול ה' במיתה ד. וְכִמוֹ שֶׁיֵּשׁ חֲלִי שְׁלֵא יִנָּקָה הַגּוֹף אוֹ בַקְדוּשׁ ה' מִמֶּנּוּ, כִּךְ יֵשׁ עוֹן אֲשֶׁר לֹא תִנָּקָה הַנֶּפֶשׁ מִמֶּנּוּ, עַד אֲשֶׁר יִפְרִיד הַמּוֹת בֵּינָהּ וּבֵין הַגּוֹף אֲשֶׁר חֲטָאָהּ בּוֹ, וְהוּא עוֹן חֲלּוּל ה'.

ה. גַּם לַחֲלִי זֶה יִמָּצֵא מִרְפָּא, אִם יַעֲזֹרְהוּ ה' לְקַדֵּשׁ תּוֹרָתוֹ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם, וְלַהּוֹדִיעַ לְבְנֵי אָדָם גְּבוּרַת ה' וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ, וְסָר עוֹנוֹ בְּרַב גָּדֹל כְּשֶׁרוֹן הַמַּעֲשִׂה שֶׁהוּא בְּהַפֵּךְ מִן הַמַּעֲשִׂה אֲשֶׁר חֲטָא בּוֹ, וְאָמַר שְׁלֵמָה ע"ה "בְּחֶסֶד וְאַמֶּת יִכָּפֵר עוֹן", עֲנִין 'אַמֶּת' בְּאוּרוֹ, שֶׁיִּכְיֶין הַחוּטָא לְבוֹ לְחִזְק יְדֵי הָאֱמֶת וְלַעֲזֹר לְמַבְקְשֵׁי אֱמוּנָה וְלַהֲסִיר הַשֶּׁקֶר וְהָעוֹל, וּבִזְהָ יֵשׁ כְּבוֹד אֱלֹקִים, כְּדִמְצִינוּ בְּהוֹרְדוֹס שֶׁהִרְגָה אֶת הַחֲכָמִים וְכִבֶּה נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּתְקַנְתּוֹ הִיָּתָה לַעֲסֹק בְּאוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם לְהַשְׁתַּדֵּל בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

ו. ד' חלוקי כפָּרה: הָראשון. עָבַר עַל בחילוקי החטא
ומחלל לו מִיד. והכפּרה

השני. עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה תּוֹלָה
וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר.

השלישי. עָבַר עַל כְּרִיתוֹת וְעַל מִיתוֹת בֵּית דִּין וְעָשָׂה
תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים תּוֹלִין וְיִסּוּרִים מְמַרְקִין.

הרביעי. עָבַר עַל חִלּוּל ה', אֵין כַּח בְּתְשׁוּבָה לְתַלּוֹת, וְלֹא
בְּיוֹם הַכְּפוּרִים לְכַפֵּר, וְלֹא בְּיִסּוּרִים לְמַרְק, אֲלֵא כָּל־מַרְק
ומִיתָה מְמַרְקָת.

ואמרו ז"ל עוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל מִי שֶׁעָבַר עַל מִצְוֹת עָשָׂה
וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, כִּי אָמַנְם נִתְכַּפֵּר עֲוֹנוֹ בְּתְשׁוּבָה, אֲךָ הָעוֹלָה
תּוֹסִיף עַל כְּפָרְתּוֹ וְיוֹסִיף לְהַתְּרִצּוֹת לִפְנֵי ה'.

ז-ח. עוֹד אָמְרוּ עוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל קְרִיאַת פֶּרֶשֶׁת קֶרֶבֶן
הַהוֹרִי הַלֵּב וּמַחֲשֶׁבֶת הָעֲבִירוֹת, הָעוֹלָה חֲלָף הַקֶּרְבָּנוֹת
וְכִיּוֹן שֶׁאֵין לָנוּ קֶרְבָּנוֹת, אִם חָטָא אָדָם בְּזֶה, יִקְרָא פֶּרֶשֶׁת
הָעוֹלָה בְּמָקוֹם הַקֶּרְבָּת הַקֶּרֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל כָּל הָעוֹסֵק
בְּפֶרֶשֶׁת עוֹלָה כְּאִילוֹ הַקָּרִיב עוֹלָה, וְכֵן בַּחֲטָאת וְכֵן בְּאַשָּׁם.

אם עָבַר אָדָם עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מַעֲלַת הַצִּיפִּיה לִיּוֹה"כ
וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, יִדָּאָג לְעוֹנוֹ וְיִכְסּוֹף וְאִכִּילָה בְּתִשְׁעִי
לְהַגִּיעַ לְיוֹם הַכְּפוּרִים, לְמַעַן יִתְרַצֶּה אֵל ה' יִתְבָּרַךְ, כִּי רָצוֹנוֹ
חַיִּי הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף וְחַיִּי כָּל נוֹצֵר, וְעַל כֵּן אָמְרוּ הַקּוֹבֵעַ
סְעוּדָה בְּעָרֵב יוֹם הַכְּפוּרִים כְּאִילוֹ הַתַּעֲנָה תְּשִׁיעִי וְעֲשִׂירִי,

כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו ויגונותיו לעונותיו.

ט. טעם נוסף לסעודה זו, מאחר יום הכפורים אסור באכילה ואין אנו מראים שמחתנו ביום זה כבשאר ימים טובים, על כן אנו עושים סעודה בערב יום הכפורים על שמחת המצוה.

י. ועוד למען נחזק בהרבות תפלה ותחנונים ביום הכפורים, ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועקריה.

החסד בגוף ובממון ולימוד התורה מצילין מהיסורים יא. ויש עצה ותקנה לחוטא, שיעשה מעשים טובים להגן עליו מהמכאובים, על כן אם עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, כיון שלא נרצה העון בלא יסורים, כי התשובה תולה ויסורים ממרקין, יכין לבו לעשות מצות המגנות מן היסורים, כגון צדקה שמצילה ממות, ואם אין לו ממון לתת, ידבר טוב על העני ויבקש מאחרים בעדו, כי גדול המעשה יותר מן העושה, ויעסק בגמילות חסד לעזר לחבריו בעצה ובהשתדלות בגופו, וזה יותר מממון, וכן ידבר דברי נחומים לעני, והוא גדול מן הצדקה, וכנגד כלם מצות תלמוד תורה, וכל אלו בכלל דברי שלמה "בחסד ואמת יכפר עון", בחסד ובתורה שהיא אמת יכפר עון, ואם היה רגיל לקרוא פרשה אחת יקרא ב' פרשיות. ומשני פנים תגן עליו התורה מן היסורין, האחת כי אמרו תלמוד תורה כנגד כלם, והשנית דתורה מתשת

כוחו של אדם, ובעמלו בתורה יהיו לו יסורים אלו במקום יסורים אחרים.

יב. וכן במקום היסורים, ישם צומות מרירות הלב וצידוק ותעניות והורדת דמעות, ומניעת הדין חלף היסורים נפשו מן התענוגים, ויאנח תמיד במרירות לבו, וישם רבוי המרירות במקום היסורים. ואם תמצא את החוטא תלאה ותקרה אותו צרה, ויצדיק עליו את הדין, ויקבל המוסר באהבה, יהיה לו זה למגן מן היסורים הרבים הראויים לבא עליו. ונאמר "אודה ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני" פרוש: אודה על מוסרך, וקבלתיו באהבה, ובעבור זה שאודה על שאנפת בי, ישוב אפך ותנחמני, ואף יש מדת הצדיקים שפורעין חובן ומזמרים להקב"ה.

יג. וחייב אדם להתבונן ולדעת כי אין יסורי הצדיקים ה"ה התלאה אשר מצאתהו והיסורים יסורים של אהבה הבאים עליו לפי גדל עונו ורוב חטאיו, כי ה' יתברך מוסר דרך מוסר האב את בנו בחמלתו עליו, ויש הבדל בין יסורי הצדיקים ליסורי הרשעים, דכשיבוא המוסר על אויבי ה' בעון אחד הם נספים, כי תבוא עליהם הפרענות בבת אחת, והם יסורי נקם, אבל בבוא מוסר על הצדיקים מעט מעט יבא עליהם עד תם עונותם, והיסורים לצדיקים הם יסורי בחינה, שהם מקבלים אותם באהבה ומוסיפים תקון במעשיהם, והיסורים לטובתם וגדל שכרם.

הדאגה והפחד הם יד. עוד צריך לידע דכאשר יעבור אדם מעיקרי התשובה על כריתות ומיתות בית דין בשוגג, חייב להתודות ולבקש תחנונים על הסליחה, ולהאנח במרירות הלב ולדאג ולפחד, דאלה מעקרי הכפרות, ויעסק תמיד בכפרות חטאת, ויחשב לו כאילו הקריב חטאת, ותכפר לו מעין כפרת החטאת.

טו. ואמרו ז"ל בזמן שאדם עובר עברה ונושא ונותן בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא, וחרד ומפחד עליה, הקב"ה מוחל לו, ובזמן שמעביר העברה מנגד עיניו, והיא קטנה וקלה לנגד עיניו, דומה הוא למי שנשכו עקרב והוא בז לנשיכה ודוחק רגלו על הארץ להעביר הארס, ובכך מעלהו מכף רגלו עד קדקדו וגורם לעצמו מות.

סז. מי שיש בידו עון חלול השם שאינו עסק התורה רפואה מתכפר ביסורין, הנה הקדמנו כי יש לו רפואות תעלה אם יקדש את ה' יתברך תמיד, ועוד תמצא לו כפרה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה, כי התורה רפואה לכל מכה נחלה מאד, על כן כתוב "מרפא לשון עץ חיים".

יז. ועל זה שאמרו רבותינו ז"ל כי יסורים ממרקים על כריתות ומיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין, אף דכתיב "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" דמשמע אף בלא יסורין, הוא דוקא על מצות לא תעשה, שה' יתברך מטהר אותנו מן

הָעוֹן וּמִכָּפָר עָלֵינוּ כִּפָּרָה שְׁלֵמָה בְּלֹא יְסוּרִים, אָבֵל עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, תְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים תּוֹלִין וַיְסוּרִין מִמָּרְקִין.

יח. וְאָמְרוּ ז"ל עֲבִירוֹת שֶׁבִּין אָדָם בַּעֲבִירוֹת שֶׁב"א לַחֲבֵרוֹ לְמָקוֹם יוֹם הַכְּפוּרִים מִכָּפָר, שֶׁבִּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מִכָּפָר עַד שֶׁיִּרְצֶה אֶת חֲבֵרוֹ, עַל כֵּן אִם גָּזַל יֵשִׁיב הַגְּזֻלָּה קֹדֶם הַיּוֹדֵי, דְּאַחַר כֵּן אֵין זֶה מוֹעִיל, דִּהְיָא כִּמְבִיא כִּפָּרָה בְּעוֹדוֹ בְּחֻטְאוֹ.

יט. אָמְרוּ ז"ל אִם הִקְנִיט חֲבֵרוֹ בְּדָבָרִים, הַמְקַנִּיט חֲבֵרוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם דָּבָר עָלָיו לְשׁוֹן מֵהַעֲבִירוֹת הַחֲמוּרוֹת, הָרַע, צָרִיךְ לְפִיֶּסוֹ, וְזֶה מִן הָעֲבִירוֹת הַחֲמוּרוֹת, וְאִם לֹא מָחַל לוֹ חֲבֵרוֹ, חֵיב לָבֵא לְפָנָיו עִם חֲבוּרַת ג' בְּנֵי אָדָם, וְכֵן יַעֲשֶׂה עַד ג' פַּעַמִּים, וּלְפִי שְׂבִיזָה אֶת הַיִּשָּׁרִים לְפָנָיו בְּנֵי אָדָם צָרִיךְ לְהַכְנִיעַ לָהֶם וּלְהַתְּוֹדוֹת לְפָנָיו רַבִּים, וְהַחֲמִירוֹ בָּזֶה כִּי הוּא מֵהָעֲבִירוֹת הַחֲמוּרוֹת הַמְּפַסְּדוֹת אֶת הַנַּפֵּשׁ. אַךְ הַמְּבִיזָה תִּלְמִיד חָכָם אֵין רְפוּאָה לְמַכָּתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁחָלַל אֶת הַתּוֹרָה.

כ. וּפִינָן דְּתְשׁוּבָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים מְגִינִים הַיּוֹדֵי קוֹדֶם רַק לַתְּלוּת, וּמִיָּתָה מִמָּרְקָת, הַמְּתוּדָה לְפָנָיו מוֹתוֹ יֵשׁ לוֹ כִּפָּרָה מֵעַתָּה שֶׁנִּפְּלוּ עָלָיו אֵימּוֹת מָוֶת, וְהַהוֹרְגוֹ יִחְשַׁב כְּשׁוֹפֵף דָּם נָקִי וְחֹסִיד.

כא. נִחְלָקוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל אִם עֲבִירוֹת מֵהַדְּאִין לַהַתְּוֹדוֹת שֶׁהַתְּוֹדָה עָלֵיהֶם בְּיוֹם כְּפוּרִים זֶה, חוֹזֵר עַל חֻטְאִים יִשְׁנִים

וּמִתְּוֹדָה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכְּפוּרִים אַחֵר, וּבִמְדַרְשֵׁים הָאֲרִיכוֹ
שֶׁלֹא לַחֲזֹר וּלְהִתְוֹדוֹת מִגֹּ' פָּנִים: הָאֶחָד דְּמֵרָאָה שְׂאִינוּ
בוֹטַח עַל סְלִיחַת ה' הַנוֹשֵׂא עוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

הַשְּׁנִי אִם אֵינוֹ מִזְכִּיר זִוְלָתִי הָעוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים מֵרָאָה שֶׁרַק
עֲלֵיהֶם יֵשׁ לוֹ לִבְקֹשׁ, וְכִי לֹא חָטָא מֵאַחֲרֵי כֵן, וְזֶה חֲלִי רַע,
דְּהַמְשִׁיחִים עַל נַפְשָׁם רוּאִים בָּהּ תָּמִיד דְּבָרֵי עוֹנוֹת אוֹ
בְּמִדּוֹתֶיהָ וְאֵף פְּשִׁיעוֹת הַלְשׁוֹן מְצוּיוֹת.

הַשְּׁלִישִׁית דְּבִנּוֹסָף מֵרָאָה דְּמִתְפָּאֵר בְּזֶה שְׁמוּדָה עַל
הָרָאוּשׁוֹנוֹת לְבָדָם, כִּי לֹא חָטָא אַחֲרֵי כֵן.

אֲמָנָם מַה שֶּׁכָּתוּב "וְחָטָאתִי נִגְדִי תָּמִיד" פֶּרְשׁוֹ בְּמִדַּרְשׁ
שִׁיחִיו נִגַּד עֵינָיו וְנִזְכָּרִים בְּלִבּוֹ, אָבָל לֹא יִזְכָּרִם בְּפִיו, עוֹד
פֶּרְשׁוֹ בִּירוּשְׁלָמִי שֶׁלֹא יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּאִילוֹ לֹא עָשָׂאָם, אֲלֵא
כְּעָשָׂאָם וְנִמְחַלּוֹ לוֹ, וְיֵשׁ לוֹ לִבְקֹשׁ רַחֲמִים כָּל יְמֵי חַיָּיו
עַל סְלִיחַת עוֹנוֹתָיו הָרָאוּשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, וְלִהְיוֹת יָרֵא
וְחָרֵד אוֹלֵי לֹא הַשְּׁלִים חוֹק עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה, אֲמָנָם אֵל לוֹ
לְהִזְכָּרֶם וּלְהִתְוֹדוֹת עֲלֵיהֶם שׁוֹב.

סדר כב. סֵדֶר הַיּוֹדֵי חָטָאנוּ עוֹיְנוּ פֶשַׁעְנוּ, וְהַחָטָא כּוֹלֵל
הַיּוֹדֵי הַשְּׁגָגָה וְהַפְּשִׁיעָה, וְעַנְיָן הַפְּשִׁיעָה בְּלִשׁוֹן חֲכָמֵי
יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאֵינוֹ נִזְהָר בְּעַנְיָן שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִזְהָר, וְהָעוֹנוֹת
הֵם הַזְדוֹנוֹת, וְהַפְּשָׁעִים הֵם הַמְרָדִים, וְה' יִתְבָּרֵךְ סוֹלֵחַ כְּגֹדֶל
חֲסִדּוֹ גַּם לַמּוֹרְדִים בּוֹ, כְּאֲשֶׁר יִשׁוּבוּ אֵלָיו בְּכָל לֵבָם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִייעָן

